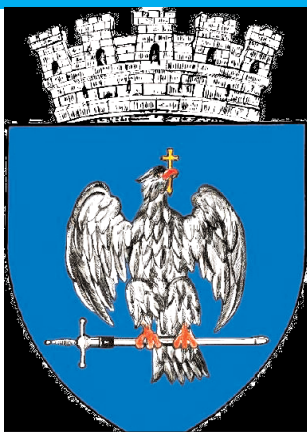

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XVII ■ Nr. 10 (191) ■ Octombrie 2026

Catedrala Mântuirii Neamului

Din sumar:

Horia Bădescu: Omul de tinichea**Acad. Ioan-Aurel Pop:** „Disprețul suveran”**Alexandru Mărchidan:** Ideile au consecințe**Nicolae Georgescu:** *Pathemata mathemata***Ioan St. Lazăr:** *Miorița*, o lectură deschisă**Mariana Nicolae:** Limbajul ne construiește gândirea?**Theodor Codreanu:** Cugetările tinereții**Raia Rogac:** De vorbă cu ambasadorul
Iulian Grigoriță**Ion Andreiță:** Victor Voinicescu Soțski**Cristian Sabău:** Să mai URMUZ(ă)im
olecuță**Elis Râpeanu:** Costin D. Nenițescu**ÎPS Calinic Argeșeanul:** Mitropolitul
Nicolae și *Patristica Mirabilia*

Revista apare sub egida Uniunii
Ziariștilor Profesioniști din
România, cu sprijinul Centrului
de Cultură și Arte „George
Topîrceanu” din Curtea de Argeș

Oameni, ca pisica...

Gheorghe PĂUN

Îi rog pe creaționiști să ignore sau să ierte, de dragul tezei pe care o apăr, îi ignor și eu (făcându-mi totuși o cruce în gând). Îi rog și pe evoluționiști să ierte, la rândul lor, că-l contrazic și pe Darwin atunci când spun că mie mi se pare mult mai plauzibil ca oamenii (o parte dintre ei măcar) să „se tragă” din pisică, nu din maimuță. Nu știu cum a decurs *extragerea* asta, când a început și dacă va mai continua mult, dar cu mutațiile nu este de glumă atunci când e vorba despre evoluție. Pas cu pas, nu mai știu de unde ai plecat, important e unde ai ajuns. Evoluția este folosită aici ca formulare mai scurtă pentru „adaptare la mediu”, eficiență sedimentată în neuroni și alte celule, lene plus inteligență (chiar așa se numește) comportamentală, combinația ideală pentru pisici și pentru tinerii contemporani care visează să ajungă corporatiști (și nimic mai mult!).

Un titlu „paralel” cu cel dinainte este mai prețiosul *supraviețuire individuală*, despre așa ceva este oarecum vorba, dar sună restrictiv, pentru că nu *supraviețuirea* este în discuție, ci *viețuirea*, *confortul*, *starea de bine*. Minimul efort, pentru confortul personal maxim posibil. (Economistii chiar așa definesc eficiența – efect supra efort, discuția are deci și un solid temelie științific...)

Admir dintotdeauna pisicile, vreau să impun comparația omului cu ele, la concurență cu alte comparații care implică zoologia. Anticii vorbeau, în latinește, despre omul lup pentru alți oameni. Colocvial-răutăcios, ba chiar și ca apropiați genetic, s-au invocat adesea porcii. Metaforic au fost trași la subiect și șobolanii, peștii, albatroșii chiar. Maimuța a fost deja menționată – în context științific. Ocazional mai apar și cerbii, boii, șacalii, armăsarii... Dar pisicile trec insidios și nonșalant în față.

Mai ales prin programul lor de viață!... Ar dormi, ar toarce și ar bea lăptic ziua întreagă. Ți se uită lung în ochi, ți se freacă puțin de gleznă și obțin tot – dacă știi ce vor să obțină. Se strecoară prin uși abia întredeschise, participă la concursuri ad-hoc de frumusețe, când se trezesc fac molipsitor *stretching*, plictisite, molatece, pufoase. Aleargă după șoareci numai prin desenele animate de modă veche. Un vârful al adaptării-evoluției – chiar dacă băieții, pufoși și ei, bat zilnic cartierul în căutare de amantlâc și revin de obicei bine smotociți, concurența nefiind arbitrată decât de condiția fizică.

Mutatis mutandis, nu vi se pare cunoscut? Puțină imaginație, puțin cinism, și fiecare detaliu se poate transla condiției umane – în devenirea ei de azi, în prefigurarea ei din viitorul apropiat. Adaptare pisicească la societate – iar aici se potrivește și formula cu *supraviețuirea*, și ideea de confort obținut cu mijloace feline. Cu numeroase variante și variațiuni. „Las’ că merge și așa...” „Ne descurcăm noi...”

„Mie ce-mi iese din asta?...” „Așa îmi place mie...” „Să ne simțim bine...” Un folclor întreg, diagnosticând apropierea pas cu pas de miorlăitoare, de paradisul existenței acestora. Și tot mai multe simptome, pe măsura trecerii etapelor darwiniene: moleșeală, seninătate, împăcare; gândire leneșă, de oaie la mijloc de turmă (iertare pisicilor – sau oilor?); libertatea individuală ca justificare pentru derizoriu și urățenie – vestimentară, verbală, comportamentală; improvizație, simulare; limba mormăită, bombănită, cu vocale scurtate și consoane ignorate; un zâmbet perpetuu, felin-ovin-bovin (chiar dacă nu prea știu cum zâmbesc patrupedele); ecrane-drog, de dimineața până seara și mai târziu, socializare 2D, emoticoane, prescurtări și fraze prefabricate; familii întregi trăind dintr-un salariu, eventual din bani trimiși din lume, eventual trăind din „ajutoare sociale”; neparticipare, neimplicare, indiferență; eu, centrul universului, dar un eu cu literă mică... „Fără dorinți, fără mustrări, fără căinți și fără-ndemnuri, numai trup și numai luf”, vorba Poetului (Blaga). Măine nu există (vorba Fericitului Părinte din Hipona), să trăim azi cât mai bine. Miauu... (Evident, se cer definiții pentru mulți termeni: confort, efort, a trăi bine etc., totul este relativ, personalizat, trăiască individul, homuncul copleșit de drepturi și libertăți fără număr, fără număr...)

Câteva precizări necesare. Nu toți oamenii sunt la fel, nu toți au „evoluat” până la același nivel, dar au făcut-o suficient de mulți pentru a prefigura un viitor *minunat*, într-o *minunată lume nouă*, un hibrid Huxley-Orwell (că sunt destui motani care stau cu ochii și urechile vigilente, cu ghearele fremătând). Iar „generația tânără” pare a fi intrat într-un „trend pisicesc” absorbant, inevitabil, inexorabil. La noi și prin lume la fel, știu ce spun. Noi, carpato-danubienii de *la porțile Orientului*, avem un adaos de antrenament felin din partea unei istorii de două milenii, pe care, pentru a o traversa supraviețuind, a trebuit să o „sabotăm”, printre altele, ocolind – nu sună bine dacă zic direct „încălcând” – legi alogene, invadatoare – române, turco-tătare, austro-ungare, rusești. Putem acum adăuga normele bruxelleze, impecabil coafate, dar adesea parcă emise de... șobolani, pentru a enerva pisicile...

Este posibil ca toate aceste gânduri să fie o „halucinație” personală (terminologie dinspre IA), este posibil să mă fi atins și aripa oțetită a mizantropiei, știți, vârsta, vremeurile, ce este sigură este admirația mea pentru pisici și totala lipsă de admirație pentru cei care le imită darwiniano-social.

Toate-s vechi și nouă toate...

Peste tot credințele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului mână-n mână cu sărăcia claselor lucrătoare amenință toată clădirea măreață a civilizației creștine. Stilul elegant al arhitecturii Renașterii, cel măreț gotic, cedează stilului monoton al cazarmilor de închiriat, Shakespeare și Molière cedează bufonăriilor și dramelor de incest și adulter, cancanul și Offenbach alungă pe Beethoven și pe Mozart – e o epocă în care ideile mari asfințesc, în care zeii mor. Pe lângă aceasta, se mai adaogă o generală corupțiune economică. Capitalul, care ar trebui să fie și să rămână ceea ce este prin natura lui, adică un rezultat al muncii și totodată un instrument al ei, e adesea, ca posesiune individuală, rezultatul unor uelțiri vinovate, a exploatarei publicului prin întreprinderi hazardate și fără trăinicie, a jocului de bursă, a minciunii. Elemente economice nesănătoase, uzurari și jucători la bursă, cavaleri de industrie și întreprinzători șarlatani se urcă cu repejune în clasele superioare ale societății omenești, în locurile care înainte erau rezervate nașterii ilustre, averii seculare, inteligenței celei mai dezvoltate, caracterului celui mai drept și mai statornic.

Fără îndoială că alături cu germenii de descompunere se vor fi aflând și germenii unei noi vieți fecunde de un caracter într-adevăr uman; dar totuși nu este mai puțin adevărat că în momentul de față ideile se află în linie coborâtoare și aparțin toate fără excepție trecutului, iar cele rele se află pe linie suitoare.

(*Timpul*, 5 aprilie 1879)

Din marea unitate etnică a tracilor românizați care ocupa în veacul de mijloc aproape întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, începând de sub zidurile Constantinopolei, ale Atenei și Triestului și ajungând până la Nistru spre miazănoapte și răsărit, până-n șesurile Tisei spre apus, n-a mai rămas decât mâna aceasta de popor românesc liber pe petecul de pământ dintre Prut, Dunăre și Carpați, și pentru posesiunea acestui petec se vor arunca sorții ca asupra cămășii lui Hristos, de astă dată nu în străinătate, ci în chiar Camerele României.

Nu e într-adevăr un popor megieș care să n-aibă români sub jugul său: sârbi, bulgari, greci, turci, unguri, muscali, nemți fiecare are unii mili-oane, alții sute de mii de suflete din acest popor osândit de Dumnezeu spre nefericire și robie, numai pământul acesta era de sine stătător în urma vitejiei și prevederii înțelepților bătrâni și acesta e acum amenințat a deveni prada tuturor adunărilor fără de patrie din câteși patru colțurile lumii.

(*Timpul*, 25 mai 1879)

Lucru de care trebuie să fie desigur acru sufletul cititorilor sunt fără îndoială veșnicele expuneri de teorii constituționale, de principii și paraprincipii politice, de profesii de credință și alte produse intelectuale de soiul acesta, cari dovedesc numai starea de nematuritate a educațiunii politice. Au ideile și principiile carne și oase? Sunt ele ceva real și de pipăit, încât dacă unul susține din gură că le are să-l și credem pe cuvânt, încât să zicem: De treabă om, căci frumos vorbește? Ideile și principiile sunt cuvinte care se pot învăța pe de rost, fără ca să fi trecut în suctul și sângele celui care le recită ca pe un rol învățat în teatru. Oare când un actor joacă pe un rege într-o piesă, el a devenit rege printr-asta sau rămâne același actor sărac, asupra căruia iluzia unei ore aruncă splendoarea regalității?

De aceea, nu cată să-ntrebăm ce anume principii profesează cutare și cutare, deși ele au însemnătatea lor, ci cine și cum este. Muncește acest om? Are ceva? A-nvățat carte? E cinstit în daraverile lui? Iată întrebările de competență care în ultima linie hotărăsc cât cântărește un om în bine și în rău – nu însă profesii de credință, tipărite pe-o hârtie răbdătoare, vorbe late și mari, excursiuni prin țările depărtate, cari nu se potrivesc în nicio privire cu țara noastră, verzi și uscate pe cari publicul le ia drept adevăruri profetice și revelațiuni incontestabile. De douăzeci și mai bine de ani, presa roșie amțește publicul român c-o mulțime de subtilități și de idei foarte controversate, cu sisteme de organizare și reorganizare, cu articole copiate din franțuzește, englezește și nemțește și cu toate acestea publicul nu se-ntreabă: dovedesc toate acestea ceva? Nu ceea ce zic acești domni, ceea ce fac e important.

Să luăm câteva exemple care vor ilustra prăpastia dintre cele zise și cele făcute. Ne vom feri de vorbe mari, de libertate, fraternitate, egalitate, dreptate etc. și ne vom ține pe șleau de ideile cele mai elementare, pe care le pricepe orice creștin c-un cap normal și făcut ca al tuturor celorlalți. De ce militarul e dator supunere oarbă, de ce el e legat prin jurământul lui mai mult decât oricine?

Pentru că toate legile și instituțiile omenești, pentru că existența statului

în afară are nevoie de apărare prin putere fizică. Se-nțelege că n-ai nevoie să aplici legile prin soldați, nici să te bați întruna la granițe. E destul ca puterea fizică a statului să existe în reprezentarea ei armată, e destul ca inamicii ordinei publice dinlăuntru și inamicii cei dinafară s-o știe că există, pentru ca să nu tulbure liniștea. Nu întrebuițezi bățul, dar îl ai la-ndemână oricând. Birul acesta al cetățenilor unui stat, birul de sânge, e cel mai greu din toate și orice om o simte aceasta. Ca militar, omul e legat orbește de ordinul superiorilor și de jurământul ascultării absolute, al credinței absolute către Domn. Ar fi, într-adevăr, ciudat a se vedea că tocmai ultima rațiune de care statul dispune pentru existența lui, apărarea lui fizică, să se revolte în contra-i în momentul suprem al pericolului, să lepede arma sau s-o îndrepte în contra statului chiar. Aceasta e ceva atât de elementar încât oricine o pricepe.

(*Timpul*, 15 mai 1879)

Trecem prin niște zile în adevăr foarte grele și trebuie în sfârșit să ne dăm seama că aceasta este plata, foarte scumpă poate, a greșelilor și rățăcirilor noastre politice săvârșite de treizeci de ani încoace. De la mișcarea din '48 și până astăzi națiunea românească, pe tărâmul politic, n-a făcut alta decât a se lepăda sistematic de orice tradiție, a răsturna orice autoritate, a arunca departe orice s-ar fi putut numi original în viața ei națională, și-n același timp a adopta, cu mai mult ardoare decât cuartalele de coloni din America de miazănoapte și pe o scară tot atât de înaltă, toate reformele, toate teoriile cosmopolite, toate calapoadele internaționale, în viața politică și intelectuală, în limbă, în moravuri, în tot. Libertate fără margini pentru orice individ, pentru toate necurățiile ce s-ar scurge din cele patru colțuri ale lumii, în România ca și-n America; fraternitate și egalitate între om și om; republici mari și mici și preșidenți de republică pe toate ulițele și-n toate cafenelele, în România ca și-n America; șiretenia, vicleșugul și cinismul – virtuți cetățenești; gheșeftul – scopul; și politica umanitară – mijlocul. Acestea pe tărâmul politic; pe cel economic, nimic, curat nimic; din nenorocire, întru aceasta ne deosebim cu totul de America. Rezultatul îl vedem, și poate că așa de târziu încât îl vedem în zadar.

(*Timpul*, 23 iunie 1879)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Colegiu redacțional: acad. Svetlana Cojocaru – Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, Florian Copcea – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, Lucian Costache – scriitor, Pitești, Ioan Crăciun – editor și publicist, București, Spiridon Cristoceă – conferențiar la Universitatea Pitești, Dumitru Augustin Doman – scriitor, Curtea de Argeș, Sorin Mazilescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Marian Nencescu – jurnalist cultural, București, Eufrosina Otlăcan – profesor universitar, București, Filofteia Pally – etnolog, Pitești, Cornel Popescu – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, Octavian Sachelarie – sociolog, Pitești, Adrian Sămărescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Maria Mona Vâlceanu – scriitor, Pitești

Curtea de la Argeș

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, cu sprijinul Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59, Curtea de Argeș)
Redacția: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeș

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și cu precizarea sursei.

Homo sapiens

Horia BĂDESCU

Vorba lui Grigore Moisil – acest Montesquieu al matematicilor românești, a cărui semnătură pe o foaie de hârtie,

numită Diplomă, certifică pasagera trecere a junelui care eram cândva prin tărâmurile pitagoreice, al căror fascinant imaginar aveam a-l descoperi înrudit cu acela orfic – „spre deosebire de inteligență, prostia nu are intermitențe”. Recitită, pe drept, „spre deosebire de prostie, inteligența are intermitențe” de Gheorghe Păun și botezată de către acesta, la fel de drept, *teoremă Moisil*, ea sintetizează admirabil statutul civic al *omului de tinichea*. Fiindcă dacă, precum binele și răul, inteligența și prostia fac parte din natura duală a modului de a fi al *sapiensului*, dacă una este intermitentă iar cealaltă continuă, e firesc ca în intermitențele inteligenței să iasă la suprafață, triumfătoare, prostia! Ori, mai pe limbajul înțelepciunii populare, „unde e multă minte e și multă prostie!” Altfel spus, când *sapiensul* e sâstisit de el însuși, de narcisism ori de orgoliu, apare dorința de întemeiere, de fabricare a omului de tinichea. Care, apud același Grigore Moisil, după un pahar, de algoritmi și de licoare electrochimică în acest caz, „devine cu totul alt om!” Un om artificial, o imitație, o fantasmagorie care, în realitatea materialității sau virtualității sale, se află în afara umanului. O mașinărie supersofisticată, capabilă să-i vampirizeze inteligența și să-l convingă să renunțe, de voie, de nevoie, la inutilele conștiință și suflă, la liberul-arbitru, la natura ontologică a libertății, în numele unei fericiri ovine și a unei eternități iluzorii. Totul spre triumful oligarhiei iluminate, a celui pumn de îmbuibăți care pot spune, parafrazându-l pe Ludovic al XIV-lea, și o spun deja tot mai des: „Satul global suntem noi!”

Totul în ciuda avertismentelor care vin de acum tot mai des de la înșipii Aladinii „invenției noastre cea de pe urmă”, cum numea Levanda Zigmund minunata lumea nouă a algoritmului și a „Inteligenței” Artificiale – termen care, precum atâtea altele, se instituie impropriu din plecare, o inteligență în afara naturii ei umane ne mai fiind inteligentă – unii dintre cei mai acasă, dintre cei mai buni și mai conștienți de nocivitatea pe care îl poartă în alcătuirea lui acest fruct al minții omenești, al cugetării și investigației lui *sapiens* întru propria expulzare din ceea ce fusese și este încă specificitatea sa exclusivă și absolută, umanitatea sa. Numai că răul a fost făcut; duhul a scăpat din lampă și e gata să-l închidă pe Aladin, în locul lui, în lăuntrul ei! Dacă n-a și făcut-o deja!

Zadarnice par a fi efectele constatării cererii tot mai numeroase de „minuni”, adresată celui înșetat de libertate după o eternitate de claustru, duhului celui atotputernic, care să satisfacă lenea memoriei, a gândirii, a liberului-arbitru, a lepădării de grijile noastre cele de toate zilele, a narcisismului exacerbă, a prietenilor de porunceala vicleniilor narcisiste, a statului dinaintea falselor oglinzi întrebând „cine-i cea mai frumoasă-n țară?”, zadarnică singurătatea maladivă în mijlocul marii trănăneli internautice, zadarnică constatarea apariției *demenței digitale*, boala excesului de stat în fața ecranului, pe care o analiza Manfred Spitzer, boala tinerelor generații.

Zadarnice constatăriile uniformizării răspunsurilor date problemelor supuse dezbaterii, prin generalizarea apelării la IA, a non implicării în dezbateri din pricina lipsei exercițiului de reflecție și a elementelor de retorică, dar și a studiului de profunzime. Zadarnică constatarea stagnării și regresului IQ-ului în societățile cele mai dezvoltate tehnologic.

Zadarnică e constatarea relaționării *à rebours* a raportului dintre calitatea și fezabilitatea unui produs și cererea de piață, în care imensul efort de publicitate caută să formeze gustul după marfă și nu marfa după gust, a impunerii unor trenduri printr-o evidentă educație pentru mediocritate, pentru prostul gust, a unei estetici a urâtului și dizgrațiosului, a *undergroundului* generalizat, a dominației mahalalei asupra standardului artistic și existențial.

Omul de tinichea (VI) Duhul din lampă

Zadarnic mirajul unui beneficiu major în implicarea IA în compunerea de texte, de produse „artistice”, a unor copii *à la* propuse drept originale, a avantajelor de producție obținute. Plecându-se de la ideea că inteligența artistică e cea mai aproape de manifestarea celei artificiale, și adesea de la exemplul „esteticii” dadaiste, fără a se lua în considerare faptul că, dincolo de impactul insolitei experiențe aleatorii, atunci când au făcut poezie dadaistii s-au întors la sens, așa cum a făcut-o însuși Tzara în *Omul aproximativ*. Bucuria mediocrității, în fața reducerii efortului de creație, a celor 99% de ore de transpirație, pentru a face corpul operei demn de acel 1% al primului vers dat de Dumnezeu – sau de inspirație pentru agnostici, adică tot de El! – despre care vorbea Valéry, eludează faptul că ceea ce obținem de la mașina „inteligentă” este în funcție de ceea ce s-a introdus, de calitatea celor introduse, dar, mai ales, a ceea ce poate fi introdus. Or, nu se poate introduce într-o sofisticare de siliciu esența oricărui act artistic, a oricărei creații: emoția. Factorul care însușește și subsumează întreaga interioritate a *sapiensului*, viața adevărată în seismica ei perpetuă și tulburătoare, în acel maelstrom de fericire și de nefericire, de certitudine și de îndoială, de „suferință

va fi disponibilă oricărui actor criminal, organizație teroristă sau de stat, indiferent cât de mic”. Și, cum preciza Craig Mundi, fost director de cercetare și strategie la Microsoft, într-o discuție pe această temă, consemnată de Fridman în cadrul articolului din *New York Times*: „Ceea ce era odinioară domeniul țărilor mari, al armatelor mari, al companiilor mari și al organizațiilor criminale cu bugete mari (S.N) – această capacitate de a dezvolta operațiuni sofisticate de hacking cibernetic – ar putea deveni ușor disponibilă actorilor mici. Ceea ce suntem pe punctul de a vedea nu este nimic mai puțin decât democratizarea completă a capacităților de atac cibernetic.” Căroră le-ar putea cădea victimă „rețele electrice, sisteme de apă, sisteme de rezervare pentru companiile aeriene, rețele de retail, sisteme militare și spitale din întreaga lume”. O viziune demnă de filmografia de groază și de romanele negre! Iar Friedman imaginează o scenă pe măsură: „Copile, ce ai făcut azi la școală?” „Ei bine, mamă, eu și prietenii mei am doborât rețeaua electrică. Ce avem la cină?”

Despre ce infailibilitate a IA vorbim? În mână cui vrem să ne încredințăm destinul și umanitatea? Acestor sisteme „care având o probabilitate statistică drept cunoaștere, ne oferă cel mult niște aproximări”, așa cum preciza pe bună dreptate Papa Leon al XIV-lea. În spatele cărora se află „forțele enorme și invizibile ale unui control oligopolistic” denunța Sfântul Părinte. „Provocarea care ne așteaptă – preciza el – nu este de a sista inovația digitală, ci de a o guverna, de a fi conștienți de caracterul ei ambivalent.” La finele lunii mai ale acestui an, papa avea să revină, în cadrul unei dezbateri asupra IA, cu o analiză profundă a fenomenului tehnologic, a efectelor sociale și a agresiunii acestuia asupra omului, prezentând enciclica *Magnifica humanitas*, o enciclică pentru „dezarmarea” inteligenței artificiale, de un tulburător umanism:

„Am ascultat voci îngrijorate de existența sistemelor de arme din ce în ce mai autonome, care scapă practic oricărei capacități umane de a le regla de o manieră eficace. Am auzit relații neliniștitoare despre algoritmi capabili să blocheze accesul la îngrijire medicală, la slujbe și la asigurări pe baza unor date susceptibile de prejudecii și de injustiție. Și am auzit și tăcerea acelora care nu sunt ascultați atunci când se iau decizii – decizii susceptibile de a naște noi forme de excluziune și suferință. Realitatea acestora a închegat convingerea tulburătoare exprimată în *Magnifica humanitas*: Inteligența artificială trebuie să fie dezarmată. Cuvântul e dur, o știu, dar el a fost ales în mod deliberat, fiindcă acest moment impune cuvinte capabile să atragă atenția, să trezească conștiințele și să indice drumul pe care trebuie să-l urmeze omenirea. (...)

Ca și dezarmarea nucleară, Inteligența artificială trebuie astăzi să fie «dezarmată», eliberată de raționamentele care o transformă în instrument de dominație, de excluziune și de moarte. (...) Deciziile privind tehnologia nu trebuie niciodată separate de conștiință și responsabilitate. (...) Nicio persoană nu trebuie redusă la productivitatea sa, la performanțele ei cognitive sau la simple date. Persoana poartă în ea o libertate, o interioritate și o vocație de a iubi și adora pe care nicio mașină n-o poate înlocui sau împiedica.

Noi nu posedăm răspunsurile tehnice și nu încercăm să-i înlocuim pe aceia care dețin competențele. Dar noi aducem înțelepciunea privind ființa omenească de care această epocă are disperată nevoie: fiecare persoană este unică și de neînlocuit, subiect liber și inteligent dotat cu o conștiință, capabil să-l caute pe Dumnezeu, să-i servească pe ceilalți și să aibă grijă de casa noastră comună.”

Nicolae Dabija

dulce”, de salvatoare otravă socratiană în fața agresiunii cu care deseori lumea se năpustește asupra noastră, întreaga noastră umanitate în slava și nimicnicia ei. Fiindcă acolo unde emoție nu e, nimic nu e! Iar „rațiunea” algoritmică n-are nimic a face cu rațiunea inimii și cu atât mai puțin cu rugăciunea inimii. Care este poezia și arta!

Să nu confundăm benefica intruziune în fasonarea tehnică a spectacolului, indiferent de natura acestuia, cu suflul acestuia, care trebuie ferit de pervertire și tehnicizare inutilă. Spectaculosul obținut nu va egala niciodată cantitatea de emoție, de trăire interioară, de vibrație a nuntirii cuvântului și tăcerii, spectacolul unic al Operei. Mă pot uita, o dată, cu interes la *Avatar*, dar mă pot uita oricând, cu emoție niciodată stinsă, la *Casablanca*! Se poate antrena oricât „poetul IA” pe o bază de date cu poemele lui Eminescu, cum scrie academicianul Gheorghe Păun, dar ceea ce va obține nu v-a putea avea în vecii vecilor cutremurarea uranică a *Glosei* sau *Stelele-n cer* sau *Dintre sute de catarge*; nu va fi nici măcar Vlahuță!

Degeaba ne vin tot felul de exemple despre nazurile IA, despre încălcări ale legilor roboticii imaginate de Isaac Asimov care pun în pericol programatorii, despre decizii inconvenabile pentru om, despre răzvrătirile mașinăriei, ale Omului de tinichea. Degeaba devine tot mai evident pericolul puzderiei de vulnerabilități ale IA, în fața războiului cotidian al hackerilor, sesizate de marile companii de profil, precum Anthropic, Google, Nvidia, Apple, Amazon sau Microsoft. Cum preciza Thomas L. Friedman într-un articol recent din *New York Times*, defectele din codul existent al unui sistem cibernetic de ultimă generație, Claude Mithos, ar presupune ca, la o utilizare pe scară largă a acestuia, „abilitatea de a sparge orice sistem major de infrastructură (...)

„Disprețul suveran”

Acad. Ioan-Aurel POP

Demult, în studenție, am auzit de la un profesor al meu expresia „dispreț suveran”, într-o împrejurare pe care nu am conștientizat-o atunci, dar, pe care, după un timp, citind și asimilând o seamă de documente medievale, am înțeles-o. Era vorba în fond de discriminare, de felul cum oamenii mândri (orgolioși) și societățile considerate civilizate i-au privit pe oamenii modești și umili și pe acele societăți ale lor, socotite neașezate, inferioare, instabile. De fapt, „suveranitatea” apărea în Evul Mediu ca fiind exclusiv apanajul lui Dumnezeu și, în esență, așa a fost întotdeauna. Oamenii se amăgesc cu suveranitatea inexistentă a lor și a statelor lor și fac uneori caz de ea. Singurul suzeran cu atribute de suveran deplin este Dumnezeu. Dar orgoliul omenesc a fost mereu mai puternic decât bunul simț și a condus la excese.

Văd azi, pe mijloacele acestora de socializare invazive, cum anumiți oameni, cu nume ciudate, false (pseudonime), se dezlănțuie, sub masca anonimului, contra românilor ca popor, contra istoriei românilor. Unele astfel de grupuri sunt formate chiar din români (se vede după cum scriu că aceștia au româna ca limbă maternă) supărați, acriți de viață, chiar violenți în limbaj, care nimicnesc românimea în ansamblul ei, o coboară mereu și chiar o înjură. Pentru aceștia, propria viață trecută a înaintașilor lor direcți și a neamului românesc este un scandal, o umilință perpetuă, grevată de incapacitatea de a performa. Români devin astfel o masă cu spirit de turmă (gregară), gelatinoasă, fără formă și fără ideal, masă incapabilă să producă valori. Pentru ei, nu este agreată drept „calitate” a propriei națiuni decât înjurătura în limba română. În rest, limba română nu ar avea nicio utilitate, fiind bună doar pentru astfel de imprecății, de vorbe grele, de ultragii. Unii dintre ei au fost loviți de instituții birocratice și apăsătoare, alții au picat la examene și concursuri prin care sperau să avanseze în carieră, alții au văzut cum se înalță în funcții proștii, incultii și șmecherii, alții se consideră nedreptățiți fiindcă se supralicitează etc. Cu toții au motive să fie dezamăgiți, triști și amărâți. Dar sunt unii care nu se mulțumesc cu asta și devin violenți, necruțători, mojici chiar. Se supără nu pe instituțiile abuzive sau pe oamenii discreționari care i-au lovit și nedreptățiți, ci pe țară, pe tot neamul românesc, pe orice și pe oricine este purtător al numelui de român. Ceea ce este o greșală de logică. Dar cei atinși de durere și de revoltă recur rareori la logică. Condamnarea țării tale și a neamului tău pentru eșecurile personale este, categoric, o eroare fatală, o blasfemie, rezultat al întunecării minții.

Cei mai mulți atacatori implacabili ai românilor și ai istoriei lor sunt, însă, străini, nu neapărat de țară, ci de limbă, de credință, de obiceiuri și de tot ceea ce înseamnă identitatea românească. Faptul nici nu este de mirare pentru cunoscători. Maghiarii, mai ales cei născuți în Transilvania, au învățat și învăț din familie, în școală și la bisericile lor că românii le sunt inamicii multisecolari, că românii sunt venetici peste pământurile lor, că s-au furișat din Balcani cu turmele lor și au potopit în Evul Mediu țara frumoasă numită Ardeal, că ungurii au dreptul primului venit și dreptul istoric de partea lor, că românii au uneltit contra ungurilor și că au pus mâna la 1918 pe țară, profitând de slăbiciunea maghiarilor, învinși în Primul Război Mondial. Toate acestea sunt aseasonate cu multe detalii: românii sunt lași, murdari și hoți, românii au pierdut toate bătăliile,

românii sunt trădători, românii au fost prolifici, fiindcă au mâncat multă brânză și au băut mult lapte. De asemenea, li se spune copiilor că românii au o credință religioasă înapoiată, plină de superstiții, că nu sunt europeni, că au profitat mereu de marile puteri ca să-și aplice planurile, că Țara Românească și Moldova sunt regiuni „balcanice”, „înapoiate”, pe când Transilvania este o țară avansată, cu oameni civilizați, dar ajunsă samavolnic pe mâinile României. Limba română, predată acum în școlile lor, în cea mai mare parte, tot de profesori maghiari, nu este iubită și, în loc de română, fac limba maghiară sau alte materii în maghiară. În timp ce la unicul liceu declarat românesc din Ungaria, „Nicolae Bălcescu” de la Gyula (Jula sau Giulia), toate materiile se învață în maghiară, cu excepția limbii și literaturii române (câtă se mai face, cu explicații tot în maghiară), în România, la toate liceele maghiare, se studiază toate materiile în maghiară, cu excepția (teoretică a) limbii române.

In plus, mai este și amestecul factorului politic, al UDMR, care declară că nu e partid politic (dar ce este?) și care a cerut și a obținut ca toată pregătirea unui elev și tânăr maghiar să se facă (să se poată face) numai în ungurește, de la grădiniță până la doctorat și abilitare. Statul numit Ungaria a stabilit, de la un timp, ca toți părinții maghiari din România care-și dau copiii la studii exclusiv în maghiară să primească stipendii pentru acești copii de la guvernul din Budapesta. Astfel, un maghiar pregătit în România poate să ajungă un excelent specialist în matematică, fizică, biologie, informatică, geografie, chimie, geologie etc., dar să nu poată să câștige la un concurs un post în România fiindcă nu cunoaște limbajul românesc al specialității lui. Cum posturile în limba maghiară sunt ocupate și sunt solicitate de prea mulți candidați, soluția nu este alta decât emigrarea. Astfel, tinerii maghiari emigrează, ca și românii, dar în procentaj mai mare, fiindcă ei au o dublă ispită: Occidentul și „patria-mamă”. Prin urmare, această educație exclusivistă se întoarce împotriva inițiatorilor ei, cu efect-bumerang. Sigur, din fericire, nu toți maghiarii urmează o astfel de traiectorie și majoritatea ajung să cunoască și limba română, să-și dubleze șansele de a ocupa un post (pot concura și pe posturi ungurești și românești) și să rămână în România. Dar o fac tot cu ideea superiorității absolute a neamului lor și în spiritul disprețuirii românilor. Faptul că am dreptate este arătat de recensământul din ultimii 35 de ani, care arată că proporția de maghiari (nu numai numărul lor) scade mereu, mai puternic decât proporția românilor, care, paradoxal, crește în urma scăderii maghiarilor. Sigur, răuvoitorii ar zice că e vorba de deznăționalizare, numai că după 1989 este greu, dacă nu imposibil de dovedit așa ceva în România. Cum ar putea demonstra cineva că, după 1989, s-ar duce în România o politică de deznăționalizare? Dar discriminare contra românilor, da, se face, voluntar sau nu.

Discriminarea, bazată pe dispreț, vine de demult. La 1279, un conciliu ținut la Buda aducea o serie de interdicții la adresa ortodocșilor, adică, în Transilvania, a românilor. Între altele, ei erau opriți să mai construiască biserici de piatră sau de zid fără acordul autorităților catolice, iar catolicilor li se interzicea să mai intre în bisericile românești și să primească sfintele taine de la preoții răsăriteni. În 1366, nobilimea Transilvaniei îi cerea regelui Ludovic I de Anjou stăpînirea tuturor „răufă-

cătorilor, mai precis a românilor” care se purtau ca răzvrătiții (fiindcă li se luaseră o mulțime de pământuri, pe care unii români le reluau cu forța). Tocmai în anul acela, regele avea să stabilească reguli precise de stăpînire a pământului și de nobilitate: niciun cneaz nu mai putea să fie considerat nobil fără act de donație regală (iar aceste acte sau privilegii se obțineau greu, prin „servicii credincioase” aduse regelui și prin „recomandări” scumpe de la demnitarii curții regale) și niciun supus al regelui nu putea să mai fie considerat nobil dacă nu era catolic. Prin astfel de măsuri, cnezimea românească (foarte numeroasă mai peste tot în răsăritul regatului) a fost îndepărtată de la putere și nu s-a mai putut manifesta decât la nivel local, dacă nu venea vreun nobil maghiar catolic și cu acte de donație, ca să-l dea la o parte pe cneaz. Prin astfel de măsuri – care au vizat inițial nu etnia, ci confesiunea răsăriteană a românilor – românii au fost îndepărtați de la conducerea treburilor țării, pentru că nu au mai fost lăsați să formeze o stare (= grup privilegiat) în numele lor, românesc, precum au fost lăsați nobilii maghiari, sașii și secuii. De aici, din faptul că românii nu mai erau admiși ca parte alcătuitoare de stat, s-a dezvoltat, de pe la 1400-1500 încoace, ideea că românii erau slugile nobililor. Cum în jur de 1500, nobilimea a început să se cheme pe sine „națiunea ungară”, observatorii nu mai spun că românii erau supușii nobililor, ci că erau „iobagii ungurilor”. În preajma anilor 1550, se iau decizii ale dietei (adunarea țării) cu putere de lege care stabilesc discriminarea românilor.

De exemplu, țărănul „creștin” (catolic sau protestant) maghiar putea fi reținut doar pe baza mărturiei a șapte martori „creștini”, pe când țărănul „valah” pe baza mărturiei doar a trei „creștini” sau șapte „valahi”. Cu alte cuvinte, mărturia unui român valora în fața legilor de atunci sub jumătate din mărturia unui maghiar (raportul era de șapte la trei). La fel, legile mai stabileau că un „creștin” îl putea denunța pe român, dar românul pe „creștin” nu. Dacă așa stăteau lucrurile în secolul al XVI-lea, ne putem închipui ce a fost ulterior, în timpurile moderne. Prima încercare de îndreptare a situației, adică de egalizare a statului românilor cu al celorlalți, a făcut-o Mihai Viteazul pe la 1599-1601, dar ea nu a durat, încât măsurile de represalii au readus totul la starea de discriminare de dinainte. Următoarea încercare de redresare s-a făcut pe la 1697-1701, când unirea cu Biserica Romei promitea, prin patente imperiale, recunoașterea egalității tuturor categoriilor de români cu acele categorii echivalente din rândul națiunilor privilegiate. Dar nici aceste documente nu s-au aplicat decât în foarte mică măsură. Astfel, românii au început în secolul al XVIII-lea lupta lor de emancipare națională (condusă la început de episcopul Ioan Inochentie Micu), care a durat peste două secole și nu s-a terminat decât la 1918, prin unirea Transilvaniei cu România. Principiul aplicat a fost clar și a vizat respectarea autodeterminării naționale, recunoscute de SUA și de toată comunitatea internațională care conta atunci: soarta politică a unui teritoriu era decisă de majoritatea populației și, cum românii erau majoritari în Transilvania, unirea decisă de ei cu România a fost validată pe plan internațional de Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920.

Cine să audă, zarafii din templu ori preoții vițelului de aur? Sistemul Silicon Valley duodec cu toate luminile înconștienței aprinse a *giorno*. Marile companii de armament se pregătesc în fiecare zi de festin. Politicienii își repetă cotidian, în oglindă, reverențele. Lacheii universali, yesmenii, aplaudă invitația la festin. Iar *monsieur tout le monde*, doarme ca bravul cetățean Leonida față cu reacțiunea. În timp ce duhul scăpat din lampă zburdă liber pe Câmpiile Elizee ale virtualității și trage din pistoale de lăsa secului unei umanități flămânde!

Dixi et salvavi animam meam!

PS. Și totuși, un adevărat tsunami anti IA bântuie SUA. De curând, „studenții universității muzicale Berkeley din SUA refuză un curs despre compoziția muzicală bazată pe IA. Ei acuză ChatGPT că fură creațiile artiștilor.” Iar Editorul *New York Times*, A.G. Sulzberger, a lansat unul dintre cele mai dure atacuri de până acum la adresa marilor companii de IA, acuzându-le că își construiesc

produsele pe baza unui „furt fără precedent de proprietate intelectuală” care pune în pericol chiar existența jurnalismului profesionist. (MediaFax) Ceea ce e la mintea cocoșului. Dar nu a cocoșului de tablă, care, asemenea cocoșului galic, cântă cucurigu și cu labelle-n găinaț! Și mai de curând, un energumem al IA venit să predice într-o altă universitate americană, a fost huiduit de 10.000 de studenți! Și, ca să le țină isonul, statul american Florida a dat în judecată OpenAI a lui Sam Altman acuzând faptul că chatbot-ul ChatGPT reprezintă „o amenințare pentru siguranța copiilor noștri”. Ei „au ales profitul în detrimentul siguranței publice, iar noi nu vom tolera acest lucru în Florida!” a declarat procurorul general al statului. (CNN) Vorba unui concetățean maghiar: „Dumnezeu nu culcă-te!”

PS.2. În același timp, situl Economica.net ne anunță că „România ține pasul cu valul global de angajări în IA. Suntem în topul țărilor unde angajările de specialiști IA cresc mai rapid decât piața muncii!” Să mai zică cineva că n-am intrat în Europa! (Va urma.)

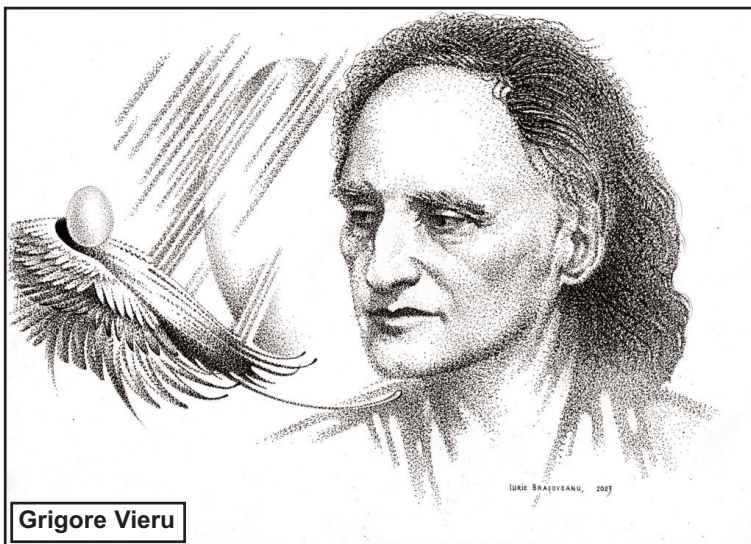
Homo sapiens

Pentru Ungaria și pentru opinia publică maghiară, a fost o lovitură de moarte. Adică de ce și cum să piardă Ungaria două treimi din teritoriu și din populație?! Pentru unguri nu conta că Ungaria nu mai avea rolul de mare putere din secolul al XVI-lea, când se destrămasese; nu conta că se ridicase iarăși Ungaria numai alături de Austria, cu aceasta din urmă drept vioară întâi și doar pentru 51 de ani (1867-1918); nu conta că părți întregi ale regatului, precum Croația, Slovacia, Transilvania, Voivodina etc. nu fuseseră niciodată ungurești, ci fuseseră și erau locuite în majoritate de alte popoare. Pentru unguri, a fost șocul cel mare numit „tragedia Trianonului”, șoc augmentat de elitele maghiare care nu au încetat niciodată să întrețină mentalitatea Ungariei Mari și ideea de răzbunare față de țările care un îndrăznit „să smulgă pământul patriei”. Orice regim a venit în Ungaria după 1918, de la cel de extremă stângă a lui Kun Bela (care voia să ducă în 1919 bolșevismul și comunismul din Republica Sovietică Ungaria spre Apus) până la cel de extremă dreaptă al lui Horthy Miklos (care a intrat călare pe cal alb în Ardealul cedat în 1940) și de la „comunismul gulaș” până la guvernul lui Victor Orban, ideea revanșei nu a fost niciodată abandonată. Victor Orban, rămas fără funcție și fără audiență în Ungaria, vine la noi în „țara nimănui” (lipsită de guvern și de autoritate în nume național) și își proferează ideile antiromânești fără nicio opreliște. Oare dacă vreun lider român s-ar duce în Ungaria și ar ataca integritatea teritorială a statului ungar, ar fi lăsat liber? Mă îndoiesc. Dar la noi este voie orice, inclusiv înjosirea românilor și a României. Formele de manifestare ale ideii au fost diferite, dar fondul revizionist a rămas neschimbat. Fondul acesta a presupus și „disprețul suveran” față de români, de multe ori nemărturisit în public, dar mereu prezent. O formă evidentă a acestui dispreț este refuzul liderilor UDMR și, prin exemplu, al multor maghiari din România de a respecta simbolurile naționale românești, de la Drapel și Stemă până la Imn și la Ziua Națională. Exemplu: de 1 Decembrie, unii lideri maghiari, inclusiv cei care fac parte din Guvernul României, poartă doliu la rever, ca să arate că ei „nu au ce sărbători, ci jelesc”. Firește, nu se poate să le ceară nimeni cu scaun la cap acestor maghiari să se bucure de ziua bucuriei românilor, dar poate oricine să le ceară să se poarte cu decență, cu respect față de România și față de români. Dar cum să ne mai mirăm, când anumiți miniștri din Guvernul României recunosc declarativ că nu apără interesul național al României, ci pe cel al Ungariei? Să zicem că este treaba lor pe cine slujesc, dar dacă nu slujesc România cum se poate să fie membri în Guvernul României? S-a mai pomenit așa ceva în altă parte? Oare organisme de specialitate, menite să apere statul român, ce fac? Mai există ele? Nu vreau să fiu patetic și știu că dragoste cu de-a sila nu se poate, dar respectarea Constituției României și a demnității românilor nu țin de dragostea pentru români, ci de obligația de cetățean (chiar și a celor cu dublă cetățenie).

In aceste condiții, nici românii ardeleni nu au multe motive de fi foarte respectuoși față de elita ungară și de a accepta „superioritatea națiunii maghiare”, ideea de „civilizare de către maghiari a Bazinului Carpatic” sau „marile realizări ale istoriei poporului maghiar”. Și printre români sunt manifestări de dispreț față de maghiari. Acțiunea are și reacțiune. Azi, vechile deosebiri confesionale și de mentalitate s-au mai diminuat. A rămas bariera lingvistică, inclusiv pentru faptul că cele două limbi, maghiară și română, sunt radical diferite. Și au rămas prejudecățile încurajate și întreținute de politicieni, care nu ar mai putea forma partide naționale (plătite de la buget) dacă oamenii s-ar înțelege omenește. Din fericire, înțelegerea aceasta sporește mereu la nivelul comunităților locale, acolo unde politica nu se amestecă ori se amestecă mai puțin. Însă disprețul acela suveran există încă, din varii motive: ungurii au origine asiatică fino-ugrică și sunt din familia popoarelor uralo-altaice (influențați de turcici); românii au origine occidentală, romană, vorbesc o limbă romanică și au fost creștinați în latinește; ungurii din Transilvania prelungesc masa poporului lor dinspre apus (unde s-a aflat Ungaria propriu-zisă); românii din Transilvania prelungesc masa poporului lor dinspre sud-est (unde au avut două state aproape

independente și unde este capitala lor); în timp de maghiarii au fost dominați de un imperiu central-european, catolic (cel habsburgic), românii au fost dominați de un imperiu de la marginile Asiei, islamic (cel otoman); în timp ce ungurii au căzut în partea prosperă a Europei, caracterizată prin civilizația catolică și protestantă, capitalistă, românii au căzut în partea decadentă, bizantină, cucerită în mare parte de otomani și influențată de o civilizație foarte diferită de civilizația europeană. Aceste rădăcini și caracteristici diferite nu se poate să nu fi rodit până astăzi, numai că, în societatea inteligenței artificiale, ele ar trebui să pălească, să nu mai aibă importanță. Nu se mai vede nicio deosebire între un informatician de la București și unul de la Budapesta sau unul de la Vilnius. Și atunci de ce să continuăm cu insinuările, cu amăgirile, cu prejudecățile și mai ales cu „disprețul suveran”. Acesta din urmă vine dintr-o mentalitate veche, de stăpân, răsfrântă peste un popor românesc care nu a pierdut încă vechea mentalitate de slugă, de servitor. Mentalitățile se schimbă cel mai greu, mai ales când sunt întreținute.

Noi, istoricii de meserie, respingem elucubrațiile despre traci și daci, cum că aceștia ar fi dominat lumea cândva, că ei s-ar trage din pelasgi și s-ar afla sau ar fi meniți să fie (în temeiul unei afirmații întâmplătoare a lui Herodot), între stăpânii cei mari ai planetei, alături de indieni. Din păcate, la toate popoarele sunt adepți ai unor astfel de teorii. De exemplu, la unguri există un grup care susține că poporul lor se trage de la Sumer, de unde a pornit civilizația mondială și că ungurii au fost superiori inclusiv grecilor și romanilor.

Grigore Vieru

Elitele popoarelor care au avut diferențe teritoriale cu România aruncă astfel de „petarde” ca să înjosească poporul român. Din Rusia, de la cele mai înalte tribune, se proferează elucubrații despre poporul român, care ar fi inferior până și față de disprețuitul „popor moldovenesc”. De când rușii au prins gust de vinurile și fructele Moldovei, de dealurile molcome și de cerealele bune, nu mai prididesc cu eforturile de dominare. Au luat jumătate din principatul Moldovei (ei spun că de la turci, fiindcă așa pretindeau turcii, dar Moldova nu era o țară cucerită și islamizată, ca țările creștine din Balcani), spre a putea lua ambele „Principate Dunărene” (cum numeau ei Țările Române, ca să nu folosească apelativul etnic de „român”), ca să-și deschidă drumul liber spre inima Imperiului Otoman. Comunismul rusesc a întregit opera țarilor în privința Basarabiei și a întregii Moldove, ciuntite și rusificate, rășluite de ținuturile ei nordice și sudice, ca să dezbină și să stăpânească mai ușor. Azi, rușii aruncă cu jigniri la adresa românilor, prostesc populația rusă dezinformată, spunând că românii sunt un neam inferior, „țigani italienilor” (!), care mor de foame în Uniunea Europeană. Din păcate, nici în Ucraina nu stau lucrurile mult mai bine, fiindcă mijloacele de informare din țara atacată de ruși și ajutată de noi au aceeași atitudine de superioritate față de români, iar autoritățile încurajează restrângerea școlilor românești și îngrădirea bisericilor de la slujbele în limba română. Ucraina are uneori pretenții de superioritate după model rusesc, ca și cum ar fi devenit tot un fel de Rusie, animată de „dispreț suveran” față de români și de alți străini. La fel, sârbii sunt învățați la școală că românii nu au avut state ale lor decât foarte târziu și acelea după model sârbesc, dar ocupate de turci la un moment dat. Românii din Serbia sunt împărțiți în două: cei din Banat sunt

numiți „români”, iar cei de pe Valea Timocului (care vorbesc un grai oltenesc) sunt numiți „vlahi”. Ideea este tot aceea de dezbinare și de diminuare a forței minorității române. Biserica sârbă – care a dominat odinioară ierarhia românească și Transilvania și mai ales din Banat – este liberă să se manifeste în România cu specificul ei, cu organizare și ierarhie proprie, pe când Biserica românească din Serbia (cu rang de episcopi și cu centrul la Vârșeț) nici nu este recunoscută de Patriarhia Sârbă după rangul ei real. La fel, bulgarii învață că românii nu au prea existat în istorie, că bulgarii au creat imperii în Balcani și în Carpați, că i-au cucerit pe români, că Țaratul Româno-Bulgar, creat prin răscoală de la 1186, a românilor și bulgarilor contra bizantinilor, a fost „curat bulgar”, că românii au luat samavolnic Dobrogea, lipsind Bulgaria de teritoriile sale „naționale” etc.

Si totuși, în ciuda urii și a prejudecăților, mai mult xenofobe și șovine decât naționaliste, românii sunt cel mai mare stat (deși ciuntit din nou după Al Doilea Război Mondial) și sunt cel mai mare popor din sud-estul Europei. Doar nu au picat din cer și nici nu au venit din fundul iadului (cum a remarcat cândva marele istoric francez Ferdinand Lot), ci au trăit aici din vechime, cu defectele și calitățile lor. Eu nu știu ca românii să învețe la școală lucruri injurioase față de vecinii lor, ci doar fapte care s-au petrecut aievea. Firește, dacă rușii au răpit pământuri românești (ajunse acum, în parte, în Ucraina), nu avem cum să spunem opiniei publice că acele pământuri erau turcești sau slave, așa cum pretind unii „toboșari” ai acestor timpuri tulburi. Pentru noi, bucățile de pământuri ale Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei nu au cum să fie străine, chiar dacă le-au răpit și și le-au însușit pentru un timp străinii. Natural, dacă proporția populației s-a schimbat între timp, dacă românii au ajuns, în Maramureșul de la nord de Tisa, în Bugeac și în Bucovina de Nord, minoritari, am spus clar că nu avem pretenții teritoriale, dar voim respectarea drepturilor minorităților după standarde europene, așa cum face România cu minoritățile ei. Nu este o mare filosofie, dar este o realitate greu de acceptat, deoarece nici autoritățile statului român nu fac nimic pentru respectarea acestor drepturi. Austriei, deși situată mai departe de România și fără pretenții teritoriale față de aceasta, învățau la școală până nu demult că românii sunt un „popor de periferie”, că Transilvania (dominată de Habsburgii de la 1688), Banatul (anexat de ei de la turci în 1718) și Bucovina (răpită de ei la 1775) erau „provincii de periferie”, că românii se situau între popoarele „fără istorie”, fiindcă nu creaseră state mari și imperii în trecut și fuseseră buni doar „de muls” de către cei importanți și mari. Așa stând lucrurile, nu e de mirare că un cancelar austriac (legat de Rusia, ca mulți membri ai elitei de la Viena) s-a opus cu încăpățănare intrării României în „Spațiul Schengen”, animat, între altele, de convingerea „înapoierii valahilor”. A fost o mostră clară de prejudecată jalnică la adresa românilor, mai ales că aveam atunci în fruntea țării un președinte german, de aceeași limbă maternă cu austriei. Nici asta nu a contat ca să poată clinti „disprețul suveran” al unui demnitar „european”, educat „imperial” în raport cu anumiți „supuși nevrednici” de odinioară. Istoria are carențele sale, așa cum le are și viața în general (istoria este, de fapt, viața oamenilor care au fost), dar azi am putea să trăim în armonie, mai ales că – cel puțin în Uniunea Europeană – granițele „s-au spiritualizat”, așa cum a visat cândva Nicolae Titulescu (câteodată mult prea visător).

Oare nu ar fi mai bine să lăsăm istoria pe mâna istoricilor, să o cunoaștem fără crispări și să mergem împreună înainte? Un istoric pragmatic găsește atâtea exemple de trai împreună și chiar de înfrățiri între români și străini, încât nimic nu ne împiedică să urmăm exemplul lor. Numai că eu nu cred în pragmatism versus adevăr (așa relativ cum e el), fiindcă adevărul iese oricum la iveală și nu e bine să ne prindă nepregătiți. Popoare bune și popoare rele nu există pe lumea asta. Toate popoarele sunt la fel, diferite sunt elitele lor, conducătorii lor, care duc adesea popoarele pe căi greșite și chiar la pierzanie. De aici se vede cât de importantă este existența elitelor intelectuale serioase, capabile și responsabile.

Ideile au consecințe (V)

Alexandru MĂRCHIDAN

În efortul de a se proteja de un stat în general omnipotent, opoziția trebuie să se prevaleze de dreptul metafizic la proprietate privată.

Fraza selectată din cartea lui Richard M. Weaver (*Ideile au consecințe*, Anacronic, 2020) este de mai mare actualitate decât credem, mai ales pentru români, care, dinspre olimpul UE-ist, sunt atacabili și „dubioși” pentru încă un motiv: sunt cei mai mulți proprietari – peste nouăzeci de procente – în țara lor, comparativ cu ceilalți cetățeni europeni, care se mândresc a fi chiriași în țările lor. (Poate ar trebui să punem în ghilimele sintagma „țara lor” cu referire la români, însă de dragul speranței că nu s-a ajuns chiar acolo, lăsăm așa.) Așadar, să fii proprietar a devenit o problemă a cărei rezolvare se pare că nu mai suportă amânare. Un drept justificat din toate punctele de vedere (înainte de orice perorație despre drepturi) este ironizat chiar sub pretextul că ar fi o pornire irațională de „a apuca ceva”, moștenită din vremea comunismului. Despre această temă, necomunistul Weaver, în urmă cu aproape o sută de ani spunea: „E de reținut că proprietatea se bazează pe sentimentele pre-raționale potrivit cărora o dorim nu doar pentru că «susține poziția omului» – aceasta ar reduce-o la utilitarism –, ci pentru că, într-un fel, îi este necesară pentru a-și exprima ființarea, ființa sa adevărată și rațională” (pp. 127-128).

După ce în capitolele anterioare a descris cauza primă (nominalismul) ce a pus în mișcare mecanismele degradării civilizației occidentale, Weaver încearcă în cel de-al șaptelea capitol să propună și soluțiile care pot frâna acest proces nefast. Prima dintre soluții este fundamentală, atât de... consubstanțială omului și atât de cunoscută, încât șansele de a înțelege și accepta rolul ei ar trebuie să nu fie puse la îndoială de nicio persoană cu bun-simț rațional: proprietatea privată. Însă ceea ce atrage atenția în formularea filosofului american și în toată argumentarea sa este insistența asupra *dreptului metafizic* la proprietatea privată, „ultimul drept” de acest fel care ne-a rămas, ținând cont de atacurile (empiriste, pozitivistice, pragmatiste și de alte feluri) la adresa credinței și a simbolurilor ce trimit la transcendent, la ierarhie socială, clericală, militară.

Proprietatea privată nu este doar un bun deținut, o avere ce își schimbă periodic posesorul, nici cantitatea de materie care i s-ar cuveni cuiva în cazul unei distribuiri în funcție de criteriul nevoii. „Spunem că dreptul la proprietate privată e metafizic pentru că el nu depinde de un test al utilității sociale. Proprietatea se sprijină pe ideea său-lui: *proprietas*, *Eigentum*, înseși aceste cuvinte afirmă identificarea între posesor și obiectul posedat. (...) Relativității științelor sociale, care ar vrea să-i aducă pe toți sub controlul secular de grup, găsesc în aceasta un impediment săcâitor. (...) Dreptul de a folosi proprietatea ca pe ceva privat este, după cum voi arăta pe larg mai încolo, un sanctuar. E un drept autojustificat, care până nu de mult era invocat în forum pentru a se arăta felul în care «serviciile» sale justificau menținerea lui într-un stat dedicat binelui colectiv” (p. 126).

Pentru a delimita mai bine sfera noțiunii de proprietate privată ca drept metafizic, Richard Weaver susține că ea nu este în niciun caz tipul de proprietate apărută prin cumpărare cu mijloacele capitalismului financiar. Dimpotrivă, aceasta reprezintă chiar o violare a noțiunii de *proprietas*, pentru că o reduce la un simplu element tranzacțional, desprins de implicarea personală care presupune sacrificiu, exersare a virtuții în zeci de ani, reazem al libertății economice și de aici al celei politice, demnitate conferită celui care trăiește nu din mila societății sau a statului, ci din efortul constant. Pentru omul care deține o fermă, ca și pentru cel care trăiește din meșteșugul practicat, responsa-

bilitatea pentru calitatea produselor și a serviciilor este totală, acesta fiind unul dintre motivele ce îl făceau pe fabricantul din trecut să-și împrumute numele său produsului, iar onoarea familiei era legată de păstrarea calității. Prin opoziție, noile mărci sunt fie cumpărate și apoi produsele sunt alterate în numele profitului, fie sunt denumiri fără legătură cu omul: „General”, „Standard”, „Internațional”, „American” etc. Proprietarul autentic, spre deosebire de cel care se ascunde sub masca anonimatului, nu este vânzătorul corporatist de confort și bani, ci persoana care își practică meseria ca pe un cod de onoare, în acord cu acea chemare sacră (vocație) ce îl obligă să dea răspuns pentru modul cum lucrează nu doar în fața societății, ci chiar în fața lui Dumnezeu.

Această concepție privind profesia nu este o reiterare a ideilor lui Max Weber din cunoscuta lucrare *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, ci ea merge dincolo de creștinism, în perspectiva antică pre-platoniană despre noțiunea de „virtute” ca manifestare conform propriei naturi. De unde rezultă că ne-virtutea era anomalia de a te comporta în afara naturii, a rostului sau locului în societate. Iar locul în societate este identificabil prin

proprietas, prin ce anume oferim societății. A nu se înțelege că acest „loc” este ceva static sau o situație unidirecțională, adică doar dinspre cetățean spre cetate, care îi așteaptă periodic tributul. Fiind în societate prin *ceea ce face*, omul primește și deține recunoaștere, nume, statut, memoria comunității îl poate reține dincolo de generații. Așadar, legătura indisolubilă dintre *proprietas* și activitate ca meșteșug, profesie, ne ajută să înțelegem cât de important era pentru un fermier, rotar, zidar, brutar, medic etc. să își onoreze statutul, să fie conform rostului său în lume. Onorarea statutului poartă în sine un aspect metafizic, un element de sacralitate, dincolo de utilitate și pragmatism, și înseamnă cu adevărat *proprietas*, sursă a ceea ce deții. Deci proprietatea privată în acest sens este ceva care nu se reduce la tranzacțiile dintr-o piață financiară, unde aproape fiecare corporație încearcă să fie singurul actor ce dictează regulile, să fie „Corporația”.

În lumina acestor informații dezvăluite de sub straturile istoriei, înțelegem de ce este extrem de importantă mica proprietate, de ce Weaver, în contextul tendinței statului de a fi omnipotent și omnipotent, o numește „ultimul drept metafizic care ne-a mai rămas”, „sanctuar”, „ultimul domeniu al intimității de orice fel”. Prin ultima expresie, autorul american nu are în niciun caz în vedere barbaria imoralității scandate în parade și deghizate în prezent sub umbrela „vieții private”, ci cu totul altceva: proprietatea privată rămâne garanția libertății în raport cu o societate ce vrea să îți controleze orice pas, ea rămâne o fortăreață ce poate crește considerabil șansele – în cazuri disperate – pentru formarea unei opoziții spirituale, morale, ideatice. Pentru că această fortăreață absolut necesară (fundamentată pe realitatea că suntem nu doar spirite, ci spirite întrupate) oferă răgazul reflecției și al revenirii la valori, în intimitatea căminului care îți aparține; căminul nu este spațiul închiriat sau împrumutat condiționat de stat prin serviciile de asistență socială.

La polul opus perspectivei lui Richard Weaver se află „constatarea” din viitor a unei distopice „Agende 2030”, scrisă nu ca simplă literatură, ci ca predicție social-politică ce se dorește autoîmplinită: „nu vei deține nimic și vei fi fericit”. Într-adevăr, predicția-plan-de-lucru se va împlini dacă autentică proprietate privată va fi desconsiderată, fiind redusă la

„proprietatea abstractă asupra acțiunilor și obligațiunilor, posesiunea legală asupra unor afaceri niciodată văzute direct în realitate” (p. 126), o proprietate ce în acest sens „devine ficțiune, numai bună de folosit în exploatare, făcând imposibilă sanctificarea muncii” (*ibidem*). Un mod perfid de a-i duce pe oameni în confuzie este utilizarea unor termeni ce par a indica spre aceeași direcție. De pildă, „inițiativa privată” nu este automat favorabilă proprietății private; ea a devenit mai degrabă una dintre expresiile preferate chiar de organizațiile corporatiste, care, în numele acestei inițiative private luptă pentru ca proprietatea să renunțe tocmai la dimensiunea ei privată, lucru ce în bună măsură le-a reușit, dacă vrem să observăm câte resurse naturale, afaceri, terenuri și imobile sunt deținute de corporații. Pentru a-și atinge scopul de a deveni singurii proprietari, corporațiile au cumpărat cel puțin parțial puterea politică și aproape total puterea de convingere, nivelând ideile despre viața liberă și bună, prin vectori de transmitere a informației. Imaginea „vieții fericite” este livrată la fiecare minut: insul satisfăcut în fața televizorului, așezat picior peste picior, cu bolul de chipsuri în brațe și cu băutura prin preajmă. Această imagine spune totul despre orizontul omului nou, un element indiscernabil într-o masă uriașă ce confundă unitatea cu uniformitatea, împlinirea cu luxul, pacea cu a fi lăsat în pace, profesia cu ternul „job”, afacerea cu eficiența și câte multe altele nu mai confundă! Ce idealuri de onoare, libertate, loialitate, educație ca formare solidă, demnitate, virtute pot răzbate dinspre confortul asigurat?

Proprietatea privată devine ceva superfluu atâta timp cât bolul din brațe se umple rapid și peretele cu umbre mișcătoare rămâne aprins. Sentința privind perpetuarea unui trai redus la imperativul dorinței prezente, rupt de trecut și nepăsător față de viitor, este dură: „E corect să spunem că opusul caracterului privat este prostituția” (p. 130); „Privind spre influența morală a proprietății imobiliare, să mai observăm și că ea este cea mai sigură protecție a individului în fața acelei forme de dezonoare numită adulterare, sau corupere” (p. 132).

Weaver insistă asupra ideii de ultim refugiu al proprietății private în fața etatismului fătis sau mascat în formule utilitariste precum „binele general al societății”, „siguranță publică”, „sănătate publică” ș.a.m.d. De aceea, el apelează la analogii grăitoare: colapsul social poate fi combătut printr-o formă de rezistență care poate lua naștere într-un „sanctuar ridicat împotriva etatismului păgân” (p. 128); oamenilor care își mai onorează în prezent însușirea de ființe gânditoare, care „văd în mentalitatea de masă suicidul și care resping în mod individual crimele comise de partide și de state, trebuie să li se respecte o zonă privată, precum aveau creștinii din vechime catacombele drept adăpost” (pp. 128-129). E de reținut următorul avertisment, bazat pe realități istorice vechi și mai puțin vechi: „E posibil (...) ca societatea umană să nu poată exista fără o sursă de sacru. Acele state care au căutat în mod explicit să o înlăture au ajuns în cele din urmă să pretindă atributul divinității pentru ele însele” (p. 138).

Iar dacă sunt totuși nelămuriri privitoare la aplicarea acestei prime soluții a proprietății private, propusă de R. Weaver, cred că le vor înlătura chiar cuvintele sale: „Soluția morală ar fi posesiunea distributivă asupra unor mici proprietăți. Acestea pot lua forma unor ferme independente, afaceri locale, case deținute în proprietate de ocupații lor, unde responsabilitatea individuală oferă semnificație prerogativelor asupra acelei proprietăți. O asemenea posesie oferă spațiul de voință prin care omul poate fi o persoană completă. Tocmai amputarea acestei voințe este motivul pentru care capitalismul monopolist trebuie să fie condamnat alături de comunism” (p. 127).

Doina Dabija

Homo sapiens

Nicolae GEORGESCU

Semnificația numelor de personaje se discută în literatura elină mai ales în legătură cu Eschil. O bogată literatură

de specialitate s-a dezvoltat în jurul pasajului din *Agamemnon*, v. 690-707, comentat de Thomas Stanley (*Cantabrigiae*, Tom. IV, M.DCCC.XI, /1811/, p.216; trad. lat., p. 105), care îl citează cu opinii asemănătoare și pe Pitagora, după care arată: „Eschil preia părerea general populară în epoca aceea după care numele proprii au fost date oamenilor nu fără o oarecare semnificație viitoare”.

Aici se află și ceea ce numim îndeobște „etimologie populară”, dar și credința că numele conține destin, că omul poartă, în numele său, un destin care cândva în viață se va arăta, se va transpune în act. Eschil derivă din numele Elenei, printr-o mică schimbare de sunet (literă) destinul Troiei: Elena a devenit *helenaus* (incendiatoare de corăbii, de la *helein*, a distruge, și *naus*, corabie), *helandros* (distrugătoare de bărbați, de la același verb și *aner*, *andros*, bărbat), *heleptolis* (distrugătoare de cetăți, de la același verb și *ptolis*, -eos, cetate; la G. Murnu: *Elena, spulber de cetate*).

Această opinie general populară că numele oamenilor au semnificație creează adevărată mentalitate la Eschil. În *Rugătoarele* sau *Cei șapte contra Thebei* eponimia devine viziune asupra lumii. Nepoatele zeiței Io, în *Rugătoarele*, fug din Egipt și vin ca străine în Argos, țara străbunicii lor, unde, pentru a li se recunoaște dreptul de azil și apoi pentru a fi încetățenite, roagă toți zeii să reprezinte cu adevărat ceea ce spun numele lor ca zei, adică să fie „eponimi”, se comportă ca și când ar fi pe vremea lui Io, pretind că, așa cum peisajul nu s-a schimbat de cinci generații câte au trecut de la fuga lui Io din Argos (aceeași pajiște în care păștea Io transformată de Hera în junincă etc.), nici neamul junincii nu s-a schimbat. Danaos, cel care le-a condus în Argos, le cere să ducă buchete de flori albe la statuia lui Zeus *Aidoios* (Zeus al Respectului) și să spună numai vorbe respectuoase (*aidolia*) pentru a fi în concordanță, în potrivire (*synonymon*) cu gesturile și situația. Ele se revendică din Epafos, fiul lui Io cu Zeus născut în Egipt în chip de vițel: Zeus a atins-o (*efapsei*) pe Io care nu putea să nască, iar vițelul care s-a născut a primit, în mod firesc (*eponimai*) numele Epafos (v. 46-48): iată un caz de paronomasie (*efapsei* – *epafos*) și de etimologie populară, pentru că grecii traduceau astfel numele boului Apis încercând să-l explice în limba greacă.

Piesa de teatru în care eponimia creează, la Eschil, mentalitate, chiar viziune despre lume, este, însă, *Cei șapte contra Thebei*. Chiar de la început acțiunea este pusă sub semnul lui Zeus *Alexeterios* care este invocat să devină eponim pentru cetatea lui Kadmos. Aici, Eteocles, ca rege și mare preot al cetății, organizează apărarea în fața celor șapte asediatori strânși de fratele său geamăn, Polinice. Modelul este acesta: crainicul anunță un asediator spunându-i numele, descriindu-i blazonul și intențiile ucigașe, iar Eteocles interpretează numele și blazonul desființându-le, adică trimițând răul asupra purtătorului prin metoda apotropaică (de la *apo* – înapoi și *trepo* – a învârti), atât de cunoscută și rezistentă în descântecele populare. Zeus *Alexeterios* înseamnă „Zeus cel care îndepărtează, respinge”, dar ideea abstractă are chiar o concretetă: traducerea latinească tradițională a acestui epitet eschilean este „*Jupiter! Avertuncus*”, și se bazează pe informația lui Varro, *De lingua latina*, VI: „De la vertendo, averuncare: pentru că zeul care stă în fruntea acelor întâmplări /se numește/ *Avertuncus* și astfel se obișnuiește a ne ruga la el să înlăture (învârtă înapoi) pericolele”. Varro derivă de la *verto*, *vertere* – a(se) învârti, cu alfa privativ, care dă sensul „a se învârti înapoi, fără puțință de a mai schimba mișcarea”, fiind dominat tocmai de formula apotropaică, a învârtirii, întoarcerii răului către purtător.

Samuel Buttler, care-l editează pe Th. Stanley și adaugă la comentariile acestuia comentariile sale,

are aici o notă mai amplă, și vom găsi la el formula *nomen est omen* explicată. „Heatius traduce: cărora Jupiter să le fie *averruncus*, acest cognomen fiind pe merit potrivit cetății Cadmeenilor. Anonimul englez însă (în Edit. Burgess) /traduce/: cărora Jupiter să le fie cel care împinge pericolul sau *averruncus*, acest cognomen /astfel/ se înțelege; sau /lucruri/ pe care Jupiter le împinge de la noi și de aceea cu acest nume a fost după aceea cultivat. Niciunul nu este destul de clar. Căci *Jupiter alexeterios* era deja cultivat între Thebani și *eponimos genoito* nu e nimic altceva decât acest lucru; și augurul (*omen*) acela al numelui său să-l întărească și să-l umple; nu numai cu numele, ci și cu augurul să ne fie nouă *averruncus*.” Comentatorii „eponimiei” înțeleg, astfel, că această formulă trezește „omenul” din nume, destinul cel bun pe care-l poartă numele în sine însuși. Repetarea cuvântului este o invocație către el, o rugă pentru a-și materializa semnificația.

Pentru a rezuma schema discursului în *Cei șapte*

contra Thebei, amintim primul asediator, pe Tydeus, care vrea să năvălească plin de furie asupra Porții Proitide, dar profetul Amfiaraos îl oprește pentru că semnele îi sunt încă potrivnice. Tydeus poartă un coif înspăimântător, cu trei creste imense și are un scut de care atarnă clopote mari de bronz ce sunt scuturate încontinuu. Și-a desenat pe scut blazonul: cerul plin de stele, iar în mijlocul lor luna strălucitoare ca o regină. Eteocles răspunde acestei descrieri, interpretând blazonul: noaptea se va așterne peste ochii lui și acest blazon orgolios se va adevăra exact. Corul reia replica lui Eteocles, întărind-o.

Un alt *hybristes*, Kapaneus, strigă că fulgerele lui Zeus nu sunt altceva decât o căldură mai mare, ca de miezul zilei, și are desenat pe blazon un om gol cu o torță în mână. El însuși poartă o torță aprinsă în mână, pentru a-și întări blazonul, și strigă că va arde cetatea. Eteocles procedează la fel, întorcând răul asupra purtătorului și rugându-l pe Zeus să-i îplinească spusele. La fel se procedează cu toți, până la ultimul, Polinice. Jocurile de cuvinte în care sunt prinse numele personajelor au fost, până acum, presărate în replici mai mult aluziv. Acum, însă, Eteocles va trebui să se opună fratelui său geamăn, Polinice, care o are în blazon pe însăși zeița Dike (Dreptatea) ducându-l de mână în cetate. „Se va vedea în curând unde duce (*telos*, scopul) acest blazon, spune Eteocles, insistând: «Despre Polineikos vorbesc, al cărui nume are o eponimie atât de puternică». Numele este format din două cuvinte, cum explicase mai înainte și profetul Amfiaraos, folosind același termen, *telos*, scop ultim: în două părți cu scop este împărțit acest nume – *poly*, mult, și *neikos*, ceartă, luptă, deci purtătorul lui este un certăreț, își ia Dreptatea drept aliat, dar aceasta nu i-a dat niciodată dreptate, iar acum, dacă ar fi de partea lui, «ar însemna că Dike este cu totul un pseudonim, își trădează cu totul numele său dacă se unește cu un om ce nu dă înapoi de la nimic». Avem, aici, antonimul eponimiei: pseudonimia; Stanley traduce în latinește redundant, pentru a fi mai înțeles: *Revera esset justissime falso nominata justitia*.” (Apud Th. Stanley, Tom II, p. 139)

În final, Eteocles și Polinice vor muri fiecare de lancea celuilalt, iar cetatea va fi salvată. Zeus *Alexeterios* a avut grijă să întoarcă răul fiecăruia asupra purtătorului, cum a cerut conducătorul cetății întărit de cor, dar mitul, povestea, se desfășoară până la capăt. Eschil discută mitul introducând cauzalitate

în fragmentele lui, prin discuția despre destinul fiecărui personaj.

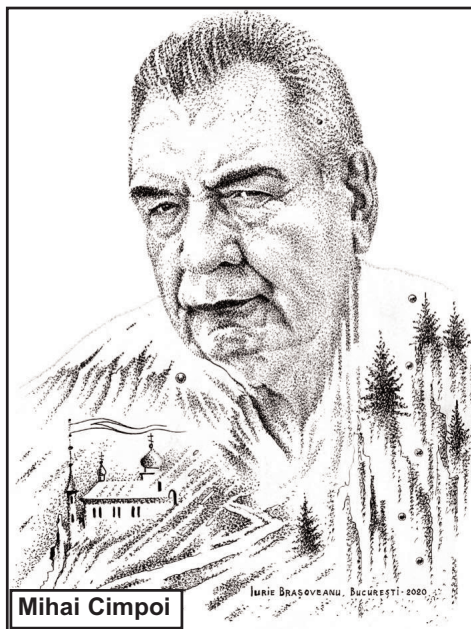
Desigur, după Eschil eponimia și paronomasia se regăsesc la ceilalți tragici greci și mai ales în comedie, la Aristofan. În Atena clasică eponimia intră ca bun comun în administrație: arhonte cetății dă numele anului în care a condus-o (arhonte eponim). În sens mai larg, se vorbește de „Epoca lui Pericle”, eponimia trecând asupra unui nume istoric reprezentativ. Numele lui Pericle acoperă, într-adevăr, sau semnifică, simbolizează marile cuceriri ale spiritului elen din timpul său.

În sens mai larg, se poate vorbi de erou eponim, operă eponimă, autor eponim – termenul fiind întru-câtva sinonim cu „reprezentativ”, dar semnificând mai adânc calitățile cuiva ca un cum de calități ale mai multora (un grup, un neam, un popor etc.). (Vezi mai ales cartea Ilie Bădescu, *Timp și cultură*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988.) Ca retor, Cicero consideră „mică mutație internă a cuvântului” și dă exemple după Cato Maior de felul „*Nibilior Mobilior*” („mai nobil /deci/ mai cunoscut”).

Quintilian traduce gr. *paronomasia* prin „adnominatio”, iar figura retorică denumită astfel se obține, după el, în mai multe moduri. Mai întâi, declinând un cuvânt spus anterior ca în exemplul „*Mulier omnium rerum imperita*, in omnibus rebus infelix (Femeie fără experiență în niciun lucru, nefericită în toate lucrurile, Domitius, *Pro Cloatila*). Apoi, repetând un cuvânt, dar cu alt sens: „*Quando homi hostis, homo*” (Când omul e dușman, omul; exemplu dat și pentru omfază). În oratorie, unde figurile retorice se folosesc pentru „a înviora” stilul, pentru a face discursul atractiv, se ajunge adesea la definiții mai stricte, amănuntele câștigând întâietate. Cu vorbele sale: „Oratorii vechi căutau mult să placă întrebuițând cuvinte asemănătoare sau opuse. Gorgias, în această privință, nu a păstrat măsura. Isocrate a recurs la acest procedeu foarte des, mai ales

în tinerețe. Chiar M. Tullius l-a folosit cu mare plăcere, dar el a utilizat cu măsură acest procedeu care, în definitiv, nu displace dacă nu este exagerat, și a turnat gândire viguroasă într-o formă care prin sine ar fi fost slabă. Ceea ce prin sine nu este decât afectare rece și goală, când se aplică la idei solide primește un farmec care pare natural, nu împrumutat.”

Quintilian, pe de altă parte, dă numeroase exemple care în sensul ciceronian (*parva verbi immutatio*) sunt din zona paronomasiei, dar definește altfel fiecare figură în parte. Uneori chiar recomandă evitarea unor figuri retorice, atunci când nu sprijină „idei solide”. De pildă, când cuvântul care se repetă are o vocală scurtă se obțin semnificații deosebite, dar, spune autorul: „dau exemple de acest gen mai curând pentru a le ști evita decât pentru a le imita”. Astfel: „*Amari jucundum est, si curretur ne quid insit amari*” (E plăcut să fii iubit dacă ai grijă să nu fie la mijloc ceva amar). (Aici, primul *amari* este infinitiv perfect pasiv de la *amo*, -are, iar al doilea este genitiv de la *amarum*, -i; în latinește există și jocul de cuvinte: *Amarum est amare* – a iubi este amar”. Nu e de mirare că lui Quintilian nu-i place un joc de cuvinte ca acesta: el îl consideră gratuit, pentru că vede că se bazează doar pe cantități silabice diferite: „*Avium dulcedo ad avium ducit*” (Farmecul păsărilor ne duce pe drum neumblat; primul *avium* este genitiv plural de la *avis*, -is, cel de-al doilea este compus din *a*- cu sens negativ și *via*, -ae- drum: *avium*, format după *trivium*, de pildă, înseamnă drum-nedrum). Prima formă literară de negare a numelui prin alfa privativ este la Homer, care-l numește pe Paris – *Aparis*). Nici un vers din Ovidiu ca acesta: „*Cur ego non dicar, Furia, te furiam?*” (Furia, de ce să nu te numesc furie?) nu-i place lui Quintilian, din aceleași considerente, pentru că în numele femeii apare *u* lung, iar în cel al eponimului – *u* scurt. Pronunțându-se diferit, retorului i se pare că sunt cuvinte diferite, asemănarea este forțată.

Mihai Cimpoi

Miorița, o lectură deschisă

Întrebări privind semantica Mioriței

Ioan St. LAZĂR

Aspune că cel mai important text din cultura populară românească are parte, la modul frapant, de cea mai bogată exegeză, este inerent un truism, ca și supoziția că această exegeză consacrată unei capodopere de gândire și artă pare a fi ineputabilă. Subiectul-nucleu, reliefat mai mult sau mai puțin eliptic în colindă și explicit în baladă, este o imagine-simbol cu desfășurare epico-dramatică (un dialog fantastic) prin intermediul căreia se implică o idee, mai precis, o problemă fundamentală și se instituie o rezolvare, adică un sens final. Un sens diferențiat în funcție de exponenți, de poziția lor în raport cu eroul, dar mai ales un sens determinat de însăși atitudinea acestuia față de iminența semnificării negative a situației sale. O mutație de semn (din planul real în cel imaginar) al existenței rămânând constantă, memorabilă, sensul, ideea comportă în timp adiacențe contextuale, diferențiindu-se mai mult sau mai puțin, prin reducere sau extensie, prin eclipsare sau revelare, precum și în raport de epocă în care a fost performant – fapt reșteribil și, măcar, din sesizarea caracterului mai arhaic al colindei în raport cu balada.

Variabilitatea în spațiu și timp a sensurilor Textului general se realizează prin variante de texte locale sau istorice, în condițiile unei stabilități a imaginii, ceea ce marchează individualizarea și autonomizarea acesteia și îi conferă calitatea de imagine-simbol pentru situația tematică respectivă. „Imaginea simbolică – subliniază E. Bréhier – nu este altceva decât elementul unui proces complex în care intră, alături de imagine, o idee; și în acest proces, imaginea este elementul fix, iar conceptul – elementul variabil.” În acest fel, se ilustrează una din situațiile semiologice tip: stabilitatea semnificativului și variabilitatea semnificativului, situație atât de indisolubil legată de lectura „deschisă”, „plurală” a unei opere de artă cum este și *Miorița*.

Contextele „orizontale” sau „verticale” de (re-)semnificare a imaginii simbolice implică un „joc” alternant, de disociere și reasociere ale imaginii cu ideea, care se datorește, pe de o parte, îndepărtării de sensul inițial, ascunderii și pierderii sale, prezumate, în spațiu și timp, și, pe de altă parte, încercărilor succesive de adaptare contextuală a imaginii, prin modificări parțiale, neesențiale ori prin adoptare de sensuri noi, secundare, adecvate noilor situații. În acest proces complex, stabilitatea imaginii simbolice, reținută în memoria gândului și a afectului, impune (re-)semantizărilor contextuale adiționale conservarea formei sale „sensibile” și simbolice; variabilitatea semnificativului nu poate eluda legătura lui internă cu componentele semnificativului, cu configurația recurentă a acestuia. Acest fapt reprezintă un proces constant de simbolizare, specific „comportamentului” gândirii „sensibile” (prin imagini) după cum a arătat Cl. Lévi-Strauss, și caracteristic creației mitic-artistice din cele mai vechi timpuri până azi.

Acest proces de simbolizare cunoaște, în diferitele etape ale istoriei, dezvoltări de noi valențe semantice în funcție de gradul de compatibilitate și inter-comunicare cu codurile diferitelor contexte spațio-temporale. În termenii teoriei comunicării, s-ar putea spune că imaginea simbolică instituită în epoca arhaică „difuzează” un „program” de informații mai

mult sau mai puțin decodabile de către „rațiunea”/ mentalitatea epocii noi, iar aceasta, la rândul ei, căutând să se adecveze „programului” simbolic al imaginii, în-codează în imaginea „călătoare” un „program” și un sens propriu, ca formă de identificare. Încât, finalmente, imaginea simbolică se prezintă ca o constelație de elemente și sensuri adiacente, conglomerat ce-și păstrează unitatea și coerența datorită conservării esenței sale: îmbinarea imaginii cu ideea. Nu altfel vede cercetătorul Mihai Coman textul mitic al *Mioriței* decât ca un complex de motive mitice intrate în coalescență organică în jurul unui „nucleu” inițial durabil.

Fără o aplicare mecanică a procesului descris mai sus, cu atât mai mult cu cât o parte din textele mioritice au avut un caracter ritualic, cu interdicție la modificări, putem totuși aprecia, dată fiind varietatea tipologică a acestor texte (de la colinde la balade, de la bocet la cântec liric), că performerii folclorici au efectuat periplul disocierii și re-asocierii imaginii cu ideea în fiecare din cele trei mari epoci de creație ale culturii populare și într-un mod propriu fiecăreia din ele. De la epoca magico-mitică, creatoare a imaginii și sensului simbolic de bază, celelalte două epoci succesive – cea mito-poetică și cea *mimetic-realistă* – au implicat, fiecare, o seamă de elemente formale și de conținut proprii în textul inițial (neatestat); astfel, s-a realizat o inter-textualitate specifică raportată la straturile hetero-crone ale Textului general.

Încercând să pună ordine în această complexitate inter-textuală încă derutantă, fiindcă nu este, deocamdată, disociată corespunzător, cercetătorii moderni, îndepărtați și ei de sensul inițial al imaginii-simbol mioritice, avansează întrebări și răspunsuri care să-i reasocieze acesteia ideea inițială, înțeleasă fie ca idee „sensibilă”, poetică, fie ca idee proto-filosofică, fie ca idee poetico-filosofică prin care s-ar omologa semnificativul cu semnificativul într-un mod analog omologiei originare a acestora în simbol (cf. G. Durand). Depistarea arhetipului mioritic – a cărui obsesie ne încearcă și pe noi – ar putea aduce revelații semnificative, dar trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva este sortită doar aproximării și nu împlinirii.

Căci și numai un singur exemplu ar fi edificator. Interpretarea mitologică a lui Al.I. Odobescu privind preluarea și prelucrarea cântecului despre păstorul antic Linos și interpretarea realist-mimetică a lui Ovid Densusianu referitoare la un omor în munte ce a determinat apariția cântecului mioritic (cam în aceeași perioadă, secolul al XVI-lea, cu preluarea linos-ului grec!), ar părea că instalează o convergență ce satisface teoria lui George Coșbuc privitoare la „haina” mitică cu care este îmbrăcat, în istorie, când un personaj, când altul, eludând parțial adevărul istoric în favoarea aceluia, mai general, al mitului. În realitate însă, distanțele între aceste texte și interpretări sunt incomensurabile, pentru că fiecare interpretare trebuie raportată mai întâi la una din cele trei mari epoci de creație cu care poate fi compatibilă și numai apoi trebuie abordată sinteza lor inter-textuală.

Un alt exemplu e menit să ne apropie mai mult de un răspuns orientativ. *Nunta cosmică* (idee poetică „nucleară” a *Mioriței*) se întâlnește și în lumea egipteană la moartea faraonilor, aparține, deci,

realității spirituale a epocii magico-mitice; în textul românesc, însă, ea primește și conotațiile imagistice ale „naturii-biserice”, ceea ce nu mai poate aparține aceleași epoci antice de creație, ci uneia posterioare, mito-poetice, care asimilează și viziunea creștină. Mai poate fi atunci „nunta cosmică”, arhetip mioritic?

Desigur, dar în forma neatestată din epoca magico-mitică pentru a proceda și noi în modul aproximării științifice a etimologiștilor; în schimb, forma atestată (posterioară adaptării viziunii creștine) corespunde „complexului variabil” care este arhetipul (cf. N. Frye), în cazul nostru... o imagine „deschisă” conotațiilor spațio-temporale și configurațiilor determinate de acestea.

Se naște acum, consecutiv, o nouă întrebare: o imagine originară magico-mitică poate fi conotată și reconfigurată într-o epocă ulterioară, cu alte condiționări și rezolvări? Concret vorbind, în epoca mito-poetică, așa cum am arătat, se reconfigurează imaginea nunții cosmice, care aparține, ca mod de gândire și expresie „sensibilă”, epocii magico-mitice. Or, situația este compatibilă? Fără îndoială, dacă ținem seama de faptul că, în cadrul aceleași epoci de creație, deci – pe „orizontala” epocii, aceleași trei moduri de creație (magico-mitic, mito-poetic și realist-mimetic) pe care le-am întâlnit pe „verticala” epocilor coexistă, predominând succesiv, fiecare, în câte o epocă și caracterizând-o. De n-ar fi așa, n-am vorbi de remiterea lumii prin creștinism, care s-a petrecut în epoca mito-poetică, și nici de miturile lumii moderne, care se creează în plină epocă realist-mimetică.

Demersul „arheologic” în exegeza *Mioriței* care urmărește disocierea și reasocierea ideii cu imaginea, identificarea straturilor inter-textualității spațio-temporale și a componentelor lor, reprezintă o fază preliminară inerentă demersului hermeneutic, de aceea în el se cantonează mai mult timp aproape fiecare cercetător. „Coborând” pe filonul mitologic și pornind de la corelația *rit-mit*, caracteristică epocii magico-mitice de creație, exegeții români s-au polarizat, în genere, identificând la originea *Mioriței* fie un rit (și un text) funerar (Al.I. Odobescu, G. Coșbuc, H. Sanielevici, D. Caracostea, I. Mușlea, C. Brăiloiu, H.H. Stahl, Ov. Bârlea), fie, mai recent, un rit (și un text) de inițiere pastorală (E. Agrigoroaiei, Al. Amzulescu, N. Boboc). Luând însă în considerare asemănarea dintre cele două tipuri de rituri, ca rituri „de trecere” și având un pretext comun: moartea, reală sau, respectiv, simbolică, apare firească întrebarea dacă nu cumva este mai convenabilă ipoteza care identifică la originea *Mioriței* contopirea celor două complexe mitico-rituale într-un mod analog aceluia descoperit de V.I. Propp în *Rădăcinile basmului fantastic*. Această a treia ipoteză are, după opinia noastră, șanse mai mari de confirmare, însă demonstrația ei, în pofida unor demersuri meritorii (ale lui Mihai Coman, în primul rând), nu a primit încă articulația complexă necesară.

(Apud *Povestea vorbeii*, Rm. Vâlcea, an V, nr. 3-4 (17-18), iulie-decembrie 2003, p. 24)

Când vorbește despre „folosirea cuvintelor asemănătoare”, Quintilian dă exemple unde paronomasia se regăsește mai clar: „Puppisque tuarum” (Și ale tale corăbii și tovarășii tăi) și recomandă mai ales „părți din frază care se termină la fel, cuvinte având aceleași silabe finale”. „Homeoteleutonul” (finalul identic al cuvintelor) stă la baza rimei în poezie – pe care anticii n-o folosesc, preferându-i aliterațiile, chiar asonanțele, dar care în Evul Mediu va începe să definească, împreună cu ritmul, însăși poezia ca specie, de unde deducem că eponimia și paronomasia ca *forma mentis* (în registru antropologic) stau – repetăm: împreună cu ritmul – la baza poeziei moderne.

M-aș feri să trag o concluzie (fermă) din aceste exemple care mi-au torturat memoria în timp ce ascultam atât de pasionanta conferință despre Inteligența Artificială a dlui profesor Roxin, dar cred că se poate înțelege că aceasta face parte dintr-o filosofie de viață implicată, mai ales la cei vechi, în creația artistică. Disimulând, de pildă, numele Afroditei de atâtea ori în invocația către această zeiță, poetul latin caută un dialog secret cu ea, o „intimitate” zeiască; cititorul/ascultătorul/interpretul nu știe și nu trebuie să știe aceste lucruri, el se

prinde (sau nu) în „jocul secund” al lumii, în hora cuvintelor, execută un ritual pe care nu-l înțelege, dar prin a cărui execuție provoacă bucuria zeului. Jertfa animală nu este conștientă că-și bucură zeul, dar se perpetuează pentru sine în hecatombă. În fond, această „alchimie” a creației – care înseamnă ritm, rimă, metru, aliterație etc. (există un metru numit „asklepiad”, pentru că este vindecător, se știe că „pentametru” este eroic etc. – dar nu se știe originea sa, ori a celorlalte metru(m)ăsur(i) înseamnă (în)călcarea continuă a sacrului; inteligența simplă te duce acolo – iar acum, cea artificială îți arată direcția. „Pericolul” pe care-l vedem noi, astăzi, în inteligența artificială ce face poezii ar fi acela că depersonalizează autorul, poetul ca „făcător” al poeziei. Dar anonimatul este un pericol? *Miorița* nu are autor cert, nici *Iliada* sau *Odiseea*. Ca să devină autor cert, sigur al unui text, Vergilius sau Lucretius sau Horatius trebuie să inventeze ceva al lui, un dialog cu zeul, o disimulare a realului... Pe care, însă, nimeni să n-o știe, nici el însuși pe deplin; trebuie doar atât: să-l bucure pe zeu, iar cu bucuria lui și a sa, ambele ascunse lumii, să sporească taina, misterul creației...

Homo sapiens

Limbajul ne construiește gândirea?

Mariana NICOLAE

Continui în acest articol una din ideile pe care le consider esențiale din articolul „Cine citește publicațiile științifice, de ce și cu ce efect?” din numărul precedent al revistei.

Este ideea despre riscul epistemologic al folosirii englezei ca limbă a cercetării, ca să mă exprim prețios. Altfel spus, dominarea lingvistică duce la o nivelare a abordărilor științifice la nivelul cerut de centrele hegemonice care gestionează producerea și circulația cunoașterii în lume. Repet și aici, și voi dezvolta în acest articol, că limba nu este un simplu instrument neutru; ea poartă cu sine categorii culturale, tradiții intelectuale și moduri specifice de argumentare. Reducerea pluralismului lingvistic, indiferent de motivația care-i stă la bază, poate conduce în timp, iar acest lucru a început să se simtă deja, la o uniformizare a perspectivelor și la pierderea unor forme alternative de înțelegere a realității.

„Limitele limbajului meu înseamnă limitele lumii mele”, scria Ludwig Wittgenstein [1, p. 74]. Afirmatia a fost interpretată adesea ca și cum limbajul ar fi o închisoare care ne împiedică să gândim dincolo de cuvintele pe care le cunoaștem. Guy Deutscher, în remarcabila sa carte *Through the Language Glass* [2, p. 2-3], propune însă o perspectivă mult mai nuanțată. Limbajul nu ne închide într-o colivie invizibilă și nici nu ne condamnă la un anumit mod de a vedea lumea. El ne modelează, mai degrabă, atenția, arătându-ne ce merită observat, ce trebuie diferențiat și ce poate rămâne în fundal. Cu alte cuvinte, nu ne spune ce putem gândi, ci ne influențează ceea ce avem tendința să observăm și să considerăm important.

Această diferență este esențială. Timp de decenii, dezbaterile privind relația dintre limbaj și gândire a fost dominată de ipoteza Sapir-Whorf [3], potrivit căreia limba ar determina modul în care oamenii gândesc. În forma sa radicală, teoria a fost în mare măsură abandonată, deoarece oamenii sunt perfect capabili să înțeleagă idei pentru care limba lor nu are cuvinte speciale. Spune Deutscher: „nicio limbă, nici măcar ale celor mai primitive triburi, nu este inerent incapabilă de a exprima cele mai complexe idei” [2, p. 2]. Totuși, adaugă Deutscher, respingerea determinismului lingvistic nu înseamnă că limbajul nu influențează gândirea.

Una dintre cele mai importante idei ale sale pornește de la un principiu formulat de lingvistul Roman Jakobson [2, p. 151-152]: limbile diferă nu atât prin ceea ce permit vorbitorilor să spună, cât prin ceea ce îi obligă să spună. Diferența pare subtilă, dar consecințele sunt profunde.

In limba engleză, de exemplu, atunci când folosim pronumele de persoana a treia trebuie aproape întotdeauna să precizăm genul persoanei: *he* sau *she*. În finlandeză, maghiară sau în turcă această distincție nu există. În alte limbi, precum rusa sau spaniola, vorbitorii trebuie să indice permanent aspecte ale acțiunii pe care engleza sau româna le lasă adesea implicite. Există limbi în care fiecare propoziție cere precizarea sursei informației: ai văzut personal ceea ce afirmi, ai auzit de la altcineva sau doar presupui? Astfel de obligații gramaticale creează, în timp, obiceiuri cognitive diferite. Nu pentru că oamenii ar fi incapabili să înțeleagă alte perspective, ci pentru că sunt antrenați zilnic să acorde atenție anumitor aspecte ale realității.

Poate cel mai celebru exemplu analizat de Deutscher este cel al culorilor [2, p. 31-40]. În secolul al XIX-lea, filologul William Gladstone observase că Homer descria marea drept „întunecată ca vinul”, iar cerul nu era numit aproape niciodată albastru. De aici s-a ajuns chiar la concluzia că grecii antici nu percepeau culoarea albastră. Deutscher arată că de greșită era această interpretare. Oamenii vedeau aceeași lume cromatică, însă limbajul lor organiza diferit spectrul culorilor. Categoriile lexicale nu schimbau retina, ci clasificarea experienței.

Un experiment modern confirmă această idee. Limba rusă are două cuvinte fundamentale pentru

ceea ce în română și în engleză numim simplu „albastru”: unul pentru nuanțele deschise și altul pentru cele închise. Vorbitorii de rusă disting aceste nuanțe mai rapid decât vorbitorii de engleză. Diferența nu constă într-o vedere mai bună, ci într-un antrenament cognitiv produs de limbaj.

Același mecanism funcționează și în multe alte domenii ale vieții. Cuvintele nu creează realitatea, dar creează categorii mentale stabile prin care o interpretăm. Iar dintre toate instrumentele limbajului, metafora este probabil cel mai puternic.

George Lakoff și Mark Johnson au demonstrat încă din 1980 în cartea clasică *Metaphors We Live By* [4] că metaforele nu sunt simple ornamente stilistice. Ele reprezintă structuri cognitive prin care organizăm experiența, deși adesea uităm de unde am plecat. Când spunem că „timpul înseamnă bani”, începem să tratăm timpul ca pe o resursă economică: îl economisim, îl investim, îl irosim, îl pierdem. O metaforă devine astfel un model de acțiune.

Ursula K. Le Guin, în eseuul său [5], a ilustrat excelent pericolul metaforelor devenite, prin folosire constantă, invizibile. Ea notează că una dintre cele mai persistente metafore ale epocii moderne este aceea a creșterii economice infinite. Vorbim despre economie ca despre un organism care trebuie să crească necontenit. Dacă produsul intern brut stagnează, vorbim imediat despre „încetinire”, „boală”, „criză” sau „recesiune”. Creșterea devine sinonimă cu sănătatea, iar lipsa ei cu eșecul.

Le Guin atrage atenția că această metaforă este preluată din biologie fără a-i respecta logica. În natură, organismele cresc doar până la maturitate. După aceea ele se stabilizează, se transformă și își păstrează echilibrul. Numai celulele canceroase cresc la infinit. Cu toate acestea, discursul economic contemporan continuă să trateze expansiunea permanentă ca pe un ideal de necontestat. Metafora a devenit atât de familiară încât aproape nimeni nu o mai observă.

Observația lui Le Guin are implicații care depășesc economia. Ea arată că limbajul nu influențează doar percepția individuală, ci și imaginarul colectiv. O metaforă repetată suficient de mult începe să pară un fapt obiectiv. Aș menționa aici reacția unora dintre masteranzii mei care atunci când citesc textul respectiv o acuză pe autoare că este adepta socialismului deși tot ce face Le Guin este să critice o metaforă dominantă, fără nicio intenție de a susține sistemul economic opus. De altfel, Le Guin chiar subliniază de la începutul textului că nu este economista și discută doar din punct de vedere conceptual utilizarea metaforei creșterii economice. Ea nu atacă piața, proprietatea privată sau antreprenoriatul, ci doar o metaforă conceptuală. Iar acesta este un lucru foarte diferit: ne-am obișnuit atât de mult să vorbim despre economie în termenii „creșterii”, încât am uitat că este doar o metaforă. O metaforă foarte utilă la un moment dat, dar care poate deveni înșelătoare și chiar toxică atunci când este absolutizată. Le Guin nu spune că dezvoltarea economică este rea. Ea spune doar că nu orice sistem sănătos crește la infinit. Iar studenții mei de obicei recunosc că n-au citit cu atenție textul și că sunt sensibili la orice utilizare a termenului socialism, în orice context.

Le Guin este destul de puțin cunoscută în cultura română și de aceea este poate util să fac aici o precizare. Ea era fiica celebrului antropolog Alfred Kroeber, formându-se și trăind într-un mediu intelectual în care diversitatea culturală era considerată o resursă extraordinară. Întreaga ei operă este construită pe ideea că există multe moduri legitime de a organiza o societate. De aceea, ea este foarte neîncrezătoare față de orice idee prezentată drept inevitabilă. *Mâna stângă a întinericului* este un roman fascinant care prezintă o societate extraterestră greu de înțeles. Autoarea pornește în Introducere de la paradoxul care subliniază că artistul exprimă în cuvinte ceea ce nu poate fi spus în cuvinte. Soluția? Metafora.

Același fenomen apare și în teoria organizațiilor. Gareth Morgan [6] a devenit celebru prin demonstrația că fiecare metaforă organizațională scoate în evidență anumite aspecte ale unei instituții și le ascunde pe altele.

Dacă organizația este privită ca o mașină, accentul cade pe eficiență, standardizare și control. Angajații devin piese interschimbabile, iar succesul înseamnă eliminarea variației. Această perspectivă a făcut posibilă revoluția industrială, dar explică mai greu inovația sau creativitatea.

Dacă organizația este descrisă ca un organism viu, vocabularul se schimbă imediat. Apar termeni precum adaptare, ecosistem, învățare, reziliență și evoluție. Managerul nu mai este un mecanic care repară componente, ci un grădinar care creează condițiile necesare dezvoltării.

În ultimele decenii au devenit populare și alte metafore: organizația ca rețea, ca familie, ca echipă sportivă sau chiar ca sistem nervos. Fiecare dintre ele schimbă subtil întrebările pe care le punem și soluțiile pe care le considerăm posibile. Dacă o companie este o mașină, conflictele reprezintă defecte ce trebuie eliminate. Dacă este un organism, conflictele pot deveni simptome ale unei adaptări necesare. Dacă este o comunitate, ele pot fi expresia diversității și o sursă de învățare.

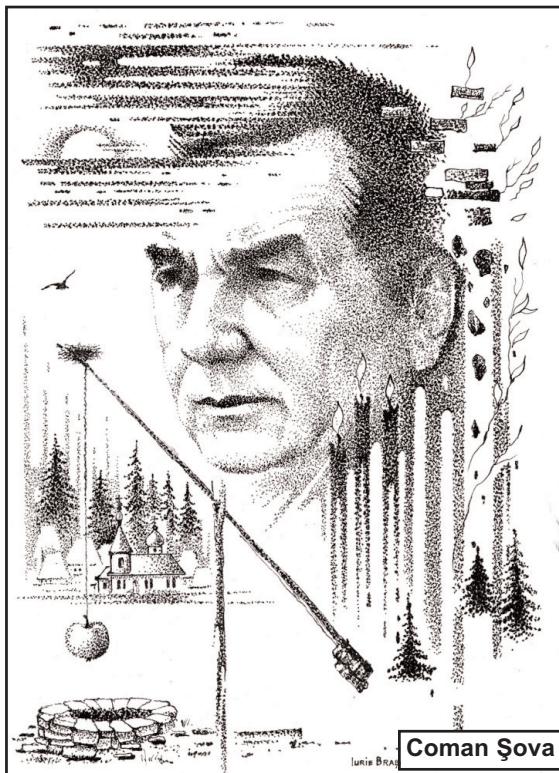
Prin urmare, limbajul nu doar descrie organizațiile, ci participă la construirea lor. O metaforă dominantă influențează strategiile, politicile de resurse umane, criteriile de performanță și chiar modul în care oamenii își înțeleg propriul rol.

Guy Deutscher ar spune probabil că metaforele funcționează asemenea categoriilor gramaticale: ele nu ne împiedică să vedem alte posibilități, dar ne determină să observăm unele aspecte ale realității mai repede decât pe altele. În timp, aceste preferințe cognitive modelează atât deciziile individuale, cât și cultura unei societăți.

Dacă limbajul ne învață ce merită observat, atunci schimbarea vocabularului poate deveni începutul schimbării modului în care gândim. Iar aceasta este poate una dintre cele mai importante lecții oferite de Deutscher: libertatea intelectuală înseamnă să devenim conștienți de lentilele invizibile prin care limbajul ne face să privim lumea, nu încercarea de a diminua rolul limbajului, ceea ce este imposibil.

Dacă Deutscher demonstrează că limbajul ne educă atenția și ne învață ce merită observat, neurocercetătoarea Maryanne Wolf merge încă și mai departe. Ea mută discuția din lingvistică în biologie și arată că însăși capacitatea noastră de a reflecta asupra limbajului este rezultatul unei invenții culturale extraordinare: cititul.

La prima vedere, afirmația pare paradoxală. Vorbirea este o capacitate înăscută a speciei umane, în timp ce cititul este o invenție relativ recentă în istoria civilizației. *Homo sapiens* vorbește de zeci de mii de ani, însă scrierea are doar aproximativ cinci milenii, iar lectura de masă este un fenomen cu adevărat răspândit abia de câteva secole. Wolf atrage atenția că evoluția biologică nu a avut timp să creeze un „centru al cititului” în creier. Totuși, omul citește. Cum este posibil?

Coman Șova

În *Proust and the Squid*, Maryanne Wolf oferă un răspuns fascinant. Creierul uman nu a evoluat pentru a citi: el s-a reorganizat. Circuite neuronale destinate inițial recunoașterii formelor, limbajului oral, memoriei și atenției au fost „recablate”, formând o nouă rețea neuronală. Cititul este, poate, cea mai spectaculoasă dovadă a plasticității creierului uman.

Consecințele acestei transformări depășesc cu mult simpla acumulare de informații. În concepția lui Wolf, lectura profundă dezvoltă procese cognitive de o complexitate remarcabilă: inferența, analiza critică, reflecția, empatia, capacitatea de a anticipa consecințe și de a integra perspective diferite. Cititorul nu decodifică doar semne grafice; el învață să gândească într-un mod nou.

Privite împreună, ideile lui Deutscher și Wolf se completează. Dacă limbajul influențează ceea ce observăm, lectura dezvoltă instrumentele cognitive prin care putem deveni conștienți de această influență. Limbajul organizează experiența; lectura ne permite să examinăm critic modul în care ea este organizată.

Acesta este unul dintre marile paradoxuri ale culturii. Cu cât citim mai mult și mai variat, cu atât devenim mai puțin prizonierii unei singure perspective. Fiecare carte importantă adaugă nu doar informații, ci și o nouă lentilă prin care putem interpreta realitatea. De aceea, lectura nu înseamnă doar extinderea cunoștințelor, ci și multiplicarea posibilităților de a înțelege lumea.

În acest context capătă un sens nou observația lui Guy Deutscher potrivit căreia limbile diferă prin ceea ce îi obligă pe vorbitori să exprime. Literatura ne permite, pentru câteva ore sau câteva zile, să locuim în alte limbi, în alte culturi și să avem alte moduri de a privi existența. Ea ne oferă privilegiul rar de a vedea lumea prin ochii altcuiva.

Maryanne Wolf insistă asupra faptului că lectura profundă dezvoltă și empatia. Atunci când citim un roman, nu asistăm doar la desfășurarea unei acțiuni. Intrăm în conștiința unor personaje, înțelegem motivațiile lor, le anticipăm alegerile și descoperim cât de diferit poate fi construită experiența umană. Literatura devine astfel un laborator al imaginației morale. Ea ne învață că oamenii pot gândi diferit fără ca, prin aceasta, să fie neapărat iraționali sau lipsiți de bună-credință.

Nu este întâmplător faptul că numeroși cercetători asociază lectura literară cu dezvoltarea empatiei și a flexibilității cognitive. O societate care citește nu produce doar indivizi mai informați, ci și oameni mai capabili să accepte complexitatea și ambiguitatea. Într-o epocă dominată de polarizare și răspunsuri rapide, această capacitate devine o resursă

intelectuală și civică de prim ordin.

Wolf propune și o perspectivă surprinzătoare asupra dislexiei [7, p. 22]. Timp de decenii, aceasta a fost privită aproape exclusiv ca un deficit. Cercetările recente, pe care Wolf le sintetizează cu prudență, sugerează însă că multe persoane dislexice dezvoltă strategii cognitive alternative, remarcabile prin originalitate. Gândirea vizual-spațială, capacitatea de a identifica tipare neobișnuite sau de a realiza conexiuni neașteptate apar frecvent în biografiile unor arhitecți, inventatori, artiști și antreprenori (Thomas Edison, A.G. Bell, Charles Schwab, Leonardo da Vinci, Auguste Rodin, Baruj Benacerraf). Desigur, dislexia nu trebuie romanțată și nici redusă la un „dar ascuns”, deoarece dificultățile pe care le implică sunt reale. Perspectiva propusă de Wolf invită educația să privească diversitatea neurologică nu doar prin prisma limitărilor, ci și a potențialului creator. Mai ales în educația românească acest lucru este absolut vital.

Dacă privim diversitatea neurologică prin lentila potențialului creator și admitem că fiecare creier organizează experiența într-o manieră ușor diferită, atunci diversitatea perspectivelor nu reprezintă o anomalie, ci una dintre marile resurse ale culturii. Creativitatea apare adesea tocmai acolo unde cineva observă ceea ce majoritatea nu vede. Sigur, acest lucru este greu de realizat într-un sistem masificat și subfinanțat, aflat sub asaltul tehnologiei fără limite.

Maryanne Wolf și-a exprimat și ea o preocupare majoră în acest sens. În noua sa carte [8], *Reader, Come Home*, ea avertizează că lectura profundă este amenințată de un ecosistem digital construit pentru viteză, fragmentare și stimulare continuă. Problema nu este tehnologia în sine, ci riscul ca anumite circuite cognitive dezvoltate prin lectura lentă să fie utilizate tot mai rar. A citi pe diagonală, a trece rapid de la un text la altul și a consuma informații în fragmente nu reprezintă doar o schimbare de obiceiuri, ci și una de funcționare a atenției.

Provocarea epocii noastre nu mai este accesul la informație ci, eventual, la informație de calitate și, ca efect, cum reușim să ne gestionăm timpul și liniștea necesare pentru a le transforma în gândire? Această întrebare devine cu atât mai importantă în era inteligenței artificiale. Sistemele de IA pot genera în câteva secunde rezumate, explicații, traduceri sau chiar eseuri coerente. Ele reduc considerabil timpul dedicat unor activități repetitive și pot elibera resurse intelectuale prețioase. Dar această eliberare nu garantează, prin ea însăși, dezvoltarea umană. Timpul economisit poate fi investit în reflecție, dialog și creație sau, dimpotrivă, poate fi ocupat imediat, și adesea chiar este, de alte forme de consum informațional. Încă din 1971, laureatul Nobel pentru

economie Herbert Simon observa că o abundență de informație produce inevitabil o penurie de atenție, definind astfel economia atenției. Astăzi, această afirmație pare mai actuală ca oricând. Dacă secolul trecut a fost preocupat de economia resurselor materiale, prezentul ne obligă să învățăm o nouă formă de responsabilitate: ecologia atenției.

Ecologia atenției înseamnă cultivarea conștientă a acelor practici care permit minții să rămână capabilă de reflecție profundă. Înseamnă timp pentru lectură, pentru conversație autentică, pentru contemplare și pentru întrebări care nu admit răspunsuri simple. Înseamnă protejarea unei resurse fragile fără de care nici creativitatea, nici discernământul și nici libertatea intelectuală nu pot supraviețui.

Când cele de mai sus se întâmplă în altă limbă decât limba ta maternă, când trebuie constant să traducem și să publicăm în *lingua franca* a epocii, investim timp și energie prețioase în a face aceste lucruri cât mai bine. Sigur, pentru un eventual cititor internațional. Dar cititorii de limbă română, dar conversațiile semnificative în limbaj accesibil? Și iată că depășim ideea anunțată în titlul acestui articol, aceea că „limbajul influențează gândirea”. Limbajul, metaforele și lectura ne modelează atenția, iar în secolul XXI atenția a devenit deja principala resursă culturală și morală a omului pentru care se bat cei care-și propun să ne influențeze în modalități diverse.

Referințe

- [1] Ludwig Wittgenstein, 1922, *Tractatus Logico-Philosophicus*, apud <https://www.gutenberg.org/files/5740/5740-pdf.pdf>, p. 74.
- [2] Guy Deutscher, 2011, *Through the Language Glass*, Arrow, UK.
- [3] <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/sapir-whorf-hypothesis>
- [4] George Lakoff, Mark Johnson, 1980, *Metaphors We Live By (Metaforele după care trăim)*, Chicago Univ. Press, <https://archive.org/details/metaphorsweliveb0000lako/page/n7/mode/2up>.
- [5] Ursula K. Le Guin, 2019, *Clinging Desperately to a Metaphor (Agățându-ne disperat de o metaforă)*, în *No time to Spare*, Harper Perennial.
- [6] Gareth Morgan, 1998, *Images of Organizations*, SAGE Publications.
- [7] Maryanne Wolf, 2008, *Proust and the Squid – The Story and Science of the Reading Brain (Proust și calamarul – Povestea și știința creierului care citește)*, Icon Books, UK.
- [8] Maryanne Wolf, 2018, *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World (Cititorule, vino acasă: Creierul care citește într-o lume digitală)*, Harper, US.

Cugetările tinereții – 1972 (IV)

Theodor CODREANU

În oglindă, Narcis nu se descoperă pe sine, ci pe celălalt.

O iubire e ca un cântec. Cum e cântecul, așa e și iubirea.

De la Sandu Tzigara-Samurcaș, află că Edgar Papu a făcut pușcărie, condamnat de regimul comunist. Eu îmi exprim nedumerirea: cum poate fi considerat primejdios un om care scrie o carte ca *Poezia lui Eminescu*?

Femeile își simt foarte legată viața de primul bărbat căruia s-au dăruit trupește, chiar dacă e un imbecil. Semn al dependenței de biologic?

În preaplinul iubirii se arată distincția naturală a femeii. Gelozia vine s-o ucidă.

Vrei să cunoști o femeie? Vezi cum își tratează rivalele.

Să nu-ți închipui niciodată că ai pus stăpânire definitivă pe inima unei femei.

Urâtenia. Se aprinde urâtul în ochii care nu pot vedea lumina ochilor.

Morală și lașitate. Se va adăuga un nou cap de acuzare, cel al nerespectării moralei comuniste.

Oamenii sunt nefericiți pentru că își trădează chemarea: fac mai totdeauna lucruri contrare acesteia. E ca și cum privighetoarea și-ar impune ca, în loc de trîlurile ei, să exerseze pe croncăniturile corbilor.

De multe ori, a pleca înseamnă a recăștiga inima unei femei.

Un buimac sublim: Peer Gynt al lui Ibsen.

Am părăsit, momentan, lectura din *Critica rațiunii pure* pentru mai umanul Ibsen. Dar gândul tot la Kant rămâne.

„Familia este celula de bază a societății”. Într-adevăr, metafora este exactă. Familia e celula, iar societatea închisoarea.

În fiecare cugetare e un pariu. Din păcate, de cele mai multe ori pierdut.

America și Rusia Sovietică se află, se zice, în război rece. Totuși, într-o privință se înțeleg admirabil: filmele lor demonizează obsedant Germania.

Omul plictisit e ca aluatul fără drojdie.

Aprob prejudecățile părinților de a nu face alianță, prin căsătoria fiilor și fiicelor, decât cu familii de același rang social. E semn că odraslele nici nu merită altceva.

Singurătatea de unul singur e mai suportabilă decât singurătatea în doi.

Sunt femei făcute anume pentru iubire. Bărbații nu le înțeleg și nu văd în ele decât posibile soții.

Farmecul feminității supraviețuiește în maternitate.

În dragoste, morala coincide cu lipsa de moralitate.

Triumful ideilor moarte – răul acestui secol.

Recunosc că am dat prea multă atenție mediocrității. Deja se crede imortalizată.

Minunea e că și mâine vei putea zice mâine.

Ignoranța avantajează pe o femeie frumoasă și o compromite pe cea urâtă.

Cine vede comunismul moare.

Podul de reviste

Raia ROGAC

De vorbă cu ambasadorul
Iulian Grigoriță

Suntem foi rupte din Cartea Universului (acad. Mihai Cimpoi)

Ambasadorul Iulian Grigoriță, diplomat de carieră, și-a prezentat scrisorile de acreditare în Statul Qatar în noiembrie 2022, iar în iunie 2023 în Statul Kuweit (ca ambasador nerezident). Anterior a fost șef al secției Europa Occidentală, Centrală și de Sud-Est al Ministerului de Externe. A mai activat în calitate de Consilier pentru politică externă și integrare europeană al președintelui Republicii Moldova, reprezentant permanent-adjunct pe lângă Oficiul ONU de la Geneva, șef-adjunct al Misiunii pe lângă Uniunea Europeană la Bruxelles, consul general la Frankfurt pe Main, diplomat la Ambasada din Berlin.

A deținut diverse responsabilități în cadrul Ministerului de Externe. A absolvit Academia de Studii Economice din București și vorbește fluent limbile engleză, germană și rusă, pe lângă româna maternă. Născut în 1971 în Republica Moldova, este căsătorit și are doi copii adulți.

R.R.: Pentru început, vreau să mulțumesc Excelenței Voastre că ați acceptat să realizăm această convorbire de suflet despre Ambasada R. Moldova în cele două state Qatar și Kuweit, mai puțin cunoscute publicului larg de la noi. Aveți o experiență diplomatică bogată, de aceea cred că v-a fost ușor să dați curs acestei misiuni...

I.G.: Vă mulțumesc pentru invitație și pentru interesul față de activitatea noastră. Despre regiunea Golfului se vorbește foarte mult în ultimul timp. Din păcate, știrile care ajung la noi acasă sunt deseori îngrijorătoare. Regiunea a trebuit să treacă recent printr-un șir de turbulențe. Au fost zile și săptămâni când alarmele aeriene răsunau de câteva ori pe zi, iar cerul era împânzit de dăre de fum specifice rachetelor balistice. Priveam înfricoșăți nesfârșitele explozii de pe cer și azeam bubuituri puternice de la rachetele interceptate. Ambasada de la Doha a activat atunci în regim special, fiind parte a Celulei de criză, instituită cu această ocazie de Ministerul Afacerilor Externe de la Chișinău. Scopul a fost acordarea sprijinului consular de urgență concetățenilor noștri aflați în zona conflictului. Ambasada a avut o comunicare non-stop cu cetățenii, ajutându-i să înțeleagă mai bine situația complicată, să poată lua decizia corectă, facilitându-le evacuarea, după caz.

Statul Qatar a fost afectat puternic de bombardamentele iraniene în martie curent, iar viceprim-ministrul, ministrul de Externe, dl Mihai Popșoi, a exprimat solidaritatea noastră cu Statul Qatar în cadrul unei convorbiri telefonice cu prim-ministrul Mohammed Al-Thani, fapt care a contat mult și a fost apreciat de prietenii qatarezi.

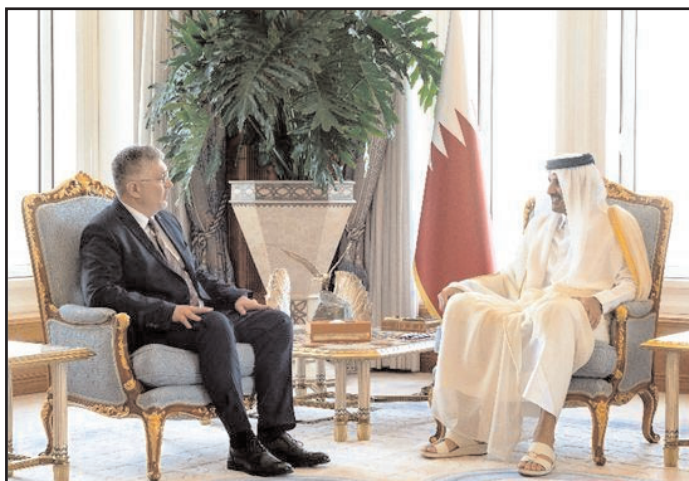
Acum, situația s-a ameliorat și s-a calmat. SUA și Iranul au încheiat un memorandum de încetare a focului, care în mare măsură a fost mediat și facilitat de Statul Qatar. Diplomazia qatarează, în modul ei discret specific, a jucat de ani de zile rolul de mediator între SUA și Iran, dar și în alte câteva situații de negocieri sensibile, cum ar fi SUA – talibanii din Afganistan, sau SUA – Venezuela. Fiind o țară relativ mică, Qatarul este totodată o platformă importantă și un nume sonor în diplomația internațională.

Pentru mine este o onoare să servesc Republica Moldova ca șef al misiunii diplomatice de la Doha, acreditată în Statul Qatar și Statul Kuweit. După un sfert de secol de activitate în serviciul diplomatic și câteva misiuni diplomatice peste hotare petrecute în țările Europei de Vest, a fost și o provocare profesională să vin în zona Golfului acum patru ani. Multe lucruri sunt diferite aici, față de cele cu care suntem obișnuiți acasă și în Vest. Dar, aprofundându-te treptat în realitățile din această parte a lumii, înțelegi că, cu toate diferențele culturale și de temperament, suntem oameni cu toții și avem mult mai multe în comun decât pare. Qatarul este o țară deosebită și fascinantă. Am întâlnit aici mulți oameni interesați și deschiși pentru comunicare și colaborare. Sunt ospitalieri și, totodată, curioși să afle lucruri noi despre țări îndepărtate. Cât privește Statul Kuweit, acesta a fost afectat mult mai puternic de ultimele evenimente din Golf, fiind atacat până nu demult masiv cu rachete și drone iraniene. Desigur că și acolo am văzut deschidere pentru o cooperare reciproc avantajoasă cu Republica Moldova, pe care vom continua să o valorificăm. Cu ambele țări avem relații stabile și prietenoase, atât la nivel bilateral, cât și în

cadrul organizațiilor internaționale, unde deseori ne susținem reciproc. Este interesant că țările noastre sunt vecine în cadrul plasamentului pe țări în ordine alfabetică la reuniunile ONU și a altor organizații internaționale. Deci, putem spune că deseori votăm împreună, cot la cot, motivați de dorința comună de a contribui la soluționarea unor probleme la nivel mondial.

R.R.: Unde v-ați născut? Cât de emblematică rămâne a fi baștina pentru Ambasadorul Iulian Grigoriță? Să vedem cum au fost anii copilăriei prin prisma afirmației lui Mircea Eliade, care spunea că ea, copilăria, „este inima tuturor vârstelor”.

I.G.: Părinții sunt de prin părțile Cimișliei, unde m-am și născut. Dar la o vârstă foarte fragedă m-au adus la Chișinău, care a devenit locul eternei reîntoarceri. De aici plec mereu, pentru ca tot aici să mă întorc mereu, după toate călătoriile și peregrinările prin lume, șirul lung al cărora a început încă acum patru decenii. Am învățat că plecările întotdeauna se fac în grabă, iar revenirile sunt un ritual sentimental mai lent. Când mă văd trecând pe străzile din preajma celor două parcuri din centrul orașului Chișinău, unde am crescut, am învățat, pe unde am mers la școală, la serviciu, am plimbat copiii și unde

mereu am revenit Acasă, atunci înțeleg a mia oară că ritmul inimii, într-adevăr, se apreciază încă din copilărie, cum zicea și Eliade. Dar acest ritm trebuie, periodic, reajustat și recalibrat tot în spațiul copilăriei, plin de istorie și de mitologie personală, la care ne reîntoarcem mereu pe parcursul vieții.

R.R.: Scriitorul și filosoful Andrei Pleșu în cartea Față către față scria în nota informativă: „Suntem, în bună măsură, suma întâlnirilor de care am avut parte. În ce mă privește, am fost norocos.” Ați fost un dublu norocos, pentru că ați avut îndrumători-formatori, profesori și acasă, și la școală. Primii fiind părinții, care se numesc...

I.G.: Vin dintr-o familie de medici. De când mă știu, o văd pe mama, Claudia Grigoriță, consultându-și pacienții, fie la spital sau policlinică, fie acasă la telefon sau personal. Deseori o surprindeam stând cu două telefoane în mâini, reușind să ne consulte simultan și pe noi, copiii și nepoții. Lucrează și acum, la cei peste șaptezeci de ani ai săi, este un medic prin excelență și o tălmăduitoare de suflete umane. Am învățat de la ea devotamentul, responsabilitatea și iubirea de oameni. De la tata, Gheorghe Grigoriță,

am învățat seriozitatea, organizarea lucrurilor din jur, disciplina și independența. A trecut la cele veșnice demult, dar mă tot surprind uneori coordonând cu el în gând planuri și idei. M-am inspirat și de la socrul meu, Ion Holban, fizician și autor de cărți, care nici la vârsta onorabilă de 80 de ani împliniți nu vrea și nu poate să se oprească din scris și gândit. Iar pe mătușa mea, Svetlana Cojocaru, academician, întotdeauna am privit-o ca pe un exemplu de rigurozitate și performanță profesională.

Scriitorul și filosoful Andrei Pleșu, pe care l-ați citat, a fost și ministru de Externe...

R.R.: ...și Culturii. Venind în prima vizită la Chișinău și întâlnindu-se cu omologul său, marele regizor și actor Ion Ungureanu, am realizat un interviu cu A. Pleșu intitulat „Un ministru cu două reședințe...”, după o formulă a dânsului.

I.G.: ...și a avut numeroase experiențe internaționale. Vorbește în cunoștință de cauză, când spune că „suntem suma întâlnirilor”, fiind o personalitate care a marcat generații. Încă fiind student la ASE București îi căutam cărțile prin librării. Am fost norocos să am profesori buni, unii chiar carismatici, autori de manuale și personalități reprezentative ale acelei epoci de tranziție. Ulterior, am întâlnit în calea profesională numeroși diplomați și personalități internaționale. Am învățat de la toți, atât „cum se...”, cât și „cum nu se...”, după caz. La început de carieră am fost impresionat de personalitatea efervescentă a ministrului german de Externe de la acea vreme, Joschka Fischer. Am avut norocul chiar să-l întâlnesc, ca membru al delegațiilor oficiale, la Berlin, unde am făcut școala de diplomație la MAE german și am avut prima misiune peste hotare. A fost un diplomat prin adopțiune, non-conformist, dar carismatic și vizionar, care a marcat prin personalitatea sa și prin felul său de a fi mulți tineri diplomați profesioniști.

R.R.: Dar să trecem firul discuției la tema anunțată în titlul convorbirii. Cum a reușit Ambasada R. Moldova, în scurt timp și cu o mică echipă, să impulsioneze activitatea culturală, diplomatică, turistică, chiar și economică, în statele menționate?

I.G.: În prezent lucrăm intens asupra complementării cadrului juridic bilateral. Ne gândim la posibilitatea organizării unor vizite bilaterale la nivel înalt, în ambele direcții. Chiar recent, în februarie, discutăm în termeni foarte concreți perioada organizării unei astfel de vizite cu prietenii qatarezi. Evenimentele care au început pe 28 februarie, războiul din Golf, din păcate, au făcut ca discuțiile să fie amânate, deocamdată, dar vom reveni la ele cât de curând posibil. Vrem să valorificăm pe parcursul anului curent și oportunitățile oferite de Qatar ca platformă pentru conferințe și forumuri internaționale cu renume, la care oficiali de la noi să participe pentru a face auzită și în această parte a lumii poziția Republicii Moldova referitor la cele mai importante subiecte ale agendei diplomatice internaționale. Totodată, astfel de ocazii vor fi folosite și pentru întreveneri cu oficiali din Qatar, în scopul impulsării agendei bilaterale.

O prioritate absolută a Ambasadei este promovarea obiectivelor de diplomație economică. Avem numeroase întreveneri cu mediul de afaceri de aici, îi informăm despre oportunitățile comerciale și investiționale care apar în Republica Moldova odată cu apropierea de Uniunea Europeană, făcând-o mai sigură și mai atractivă. Totodată, promovăm Republica Moldova ca țară țintă pentru investiții și comerț în perspectiva de a deveni un hub regional important pentru viitorul efort internațional de reconstrucție a Ucrainei. Inevitabil, situația de securitate, atât din regiunea noastră, cât și din cea a Golfului își pune amprenta asupra dinamicii relațiilor noastre economice. Căile logistice au cunoscut o perturbare încă din anul 2022, aceasta accentuându-se substanțial odată cu evenimentele din ultimii ani din Orientul Mijlociu, în special cele recente din Golf.

(În imagine: Cu Emirul Statului Qatar, Șeicul Tamim bin Hamad Al-Thani)

De numeroase ori am auzit din partea interlocutorilor din Qatar îngrijorări legate de situația de securitate de la noi, provocată de războiul din țara vecină. Oamenii de afaceri serioși își calculează migălos fiecare pas, caută siguranță și stabilitate. Lucrăm cu ei intens și sperăm că, odată cu aplanarea situației din Golf, dar și din vecinătatea noastră, să apară noi și multe oportunități. Concret, avem în prezent câteva solicitări de la companii serioase din Qatar, privind importul de produse agro-alimentare, pe care le promovăm acasă. Totodată, chemăm oamenii de afaceri din Qatar și Kuweit să participe la conferințe și expoziții de profil de la noi, cum ar fi, de exemplu, „Moldova Business Week”, „Fabricat în Moldova” și altele.

Cu forțe proprii și fără cheltuieli din buget, Ambasada participă anual cu standuri naționale la astfel de expoziții importante din Qatar, cum sunt „AgriteQ” (în domeniul agricol) și „Qatar Travel Mart” (turism). Cu aceste ocazii sunt promovate ofertele și oportunitățile existente la noi în domeniile respective, fiind stabilite contacte noi cu agenți economici și oameni de afaceri interesați.

O altă prioritate a Ambasadei este promovarea acțiunilor de diplomatie culturală, concepția căreia a fost convenită anul trecut de către ministerul de Externe și cel al Culturii din Republica Moldova. Organizăm împreună numeroase evenimente de diplomatie culturală, atât în incinta Ambasadei, cât și în alte locuri prestigioase din Doha, muzee și centre culturale. Fără falsă modestie, putem afirma că în ultimii ani, în rândul comunității internaționale și diplomatice din Doha, dar și a concetățenilor de aici, Ambasada noastră a căpătat reputația unui loc de referință, unde se desfășoară evenimente culturale elegante, cu participarea artiștilor și creatorilor qatarezi, a celor din comunitatea concetățenilor noștri stabiliți în Qatar și a celor din numeroasa comunitate internațională din Doha.

Depunem eforturi mari pentru implicarea diasporei noastre în evenimentele culturale organizate de Ambasadă. Obişnuim să desfășurăm în incinta Ambasadei recepții cu participarea diasporei, cu prilejul sărbătorilor tradiționale. Pentru promovarea personalităților artistice din rândul conaționalilor, organizăm la Ambasadă expoziții de tablouri și de creații manuale, concerte, prezentări de cărți pentru copii și numeroase ateliere de creație. Îi promovăm pe conaționali și în cadrul evenimentelor cultural-diplomatice, organizate în instituții cu renume din Doha, cum ar fi Muzeul Național de Artă, Clubul Cultural și Social Al-Jasra, Casa ONU din Doha, Consiliul Britanic, Fundația Culturală Katara și alte locuri frumoase.

R.R.: În perioada din urmă se observă o intensificare a relațiilor pe toate planurile dintre România și Republica Moldova. Un model demn de urmat ar fi cele două academii. Anul trecut, președintele AR, într-un amplu interviu, îmi declarase: „...nu peste mult timp vom fi cu toții o singură inimă, o singură academie”. Cum este conlucrarea cu Ambasada României în Qatar?

I.G.: Ne bucurăm de o comunicare excelentă cu Ambasada României de la Doha, cu domnul ambasador Tănase și cu toți colegii. Ne consultăm pe multe subiecte și organizăm activități cultural-diplomatice comune. Suntem mereu împreună cu prilejul sărbătorilor tradiționale și a zilelor naționale. Întotdeauna invităm reprezentanții diasporei din România la evenimente, precum și Ambasada României invită reprezentanții diasporei din Republica Moldova. De exemplu, la recepția de anul trecut cu prilejul Zilei Unirii, la recomandarea noastră, la Ambasada României au evoluat artiști din Republica Moldova, iar la recepția de Ziua Națională a Culturii, pe care am organizat-o la Ambasadă în ianuarie, precum și la cea prilejuită de Ziua Europei din luna mai a.c., au evoluat artiști renumiți originari din România.

Totodată, Ambasada noastră planificase organizarea unui eveniment cultural de anvergură împreună cu Ambasada României cu prilejul Sărbătorilor Pascale sub genericul „Romanța ne unește”, la care era preconizată invitarea membrilor diasporei din Republica Moldova și România, pe data de 26 martie 2026, dar care a trebuit să fie anulat din cauza războiului din zona Golfului, respectiv a sistării zborurilor și a atacurilor frecvente cu drone și rachete balistice iraniene din acea perioadă. La eveniment fusese preconizată și participarea dnei Alina Mavrodin Vasiliu, organizatoarea renumitului festival de

romanțe „Crizantema de Aur”, iar duetul Giorgio Martin – Anca Bold Martin ar fi evoluat cu un recital de romanțe. A fost o idee frumoasă care era foarte aproape de a fi realizată. Acum ne gândim cum am putea recupera planurile spulberate de război, cel puțin parțial.

În contextul evenimentelor recente din Golf, nu pot să nu menționez sprijinul valoros acordat de Ambasada României din Qatar câtorva concetățeni de ai noștri, care au dorit să se evacueze de urgență din calea războiului.

Un alt eveniment cultural-diplomatic comun de anvergură a avut loc în 2023, când cele două ambasade au organizat „Seara limbii române”. Acest eveniment a făcut parte din șirul evenimentelor similare dedicate limbilor europene, care s-au desfășurat la Doha sub egida delegației Uniunii Europene. „Seara limbii române” a avut loc la Fundația Culturală Katara, o importantă și influentă platformă culturală din Doha.

Trebuie menționat că relații la fel de excelente avem și cu Delegația Uniunii Europene de la Doha, a cărei șef este un diplomat român, fost ambasador al României în Qatar.

R.R.: Vizitând site-ul Ambasadei, am aflat că recent, în mai, Ambasada Republicii Moldova în Statul Qatar a organizat un atelier de croșetat pentru doamnele din diasporă, în contextul celebrării Zilei Portului Popular, ca parte a acțiunilor de promovare a patrimoniului cultural tradițional al Republicii Moldova. Evenimentul organizat se înscrie în seria activităților culturale desfășurate în anul 2026 cu participarea diasporei, având drept obiectiv promovarea identității culturale, tradițiilor și valorilor naționale, în conformitate cu Planul de acțiuni al Ambasadei pentru anul 2026 și cu politicile Republicii Moldova privind consolidarea relațiilor cu cetățenii aflați peste hotare. Dacă într-o poză am putut observa că doar două doamne poară ii, în viitor cred că vor fi mai multe....

I.G.: Într-adevăr, după cum am menționat, Ambasada organizează numeroase ateliere de creație pentru distinși membri ai diasporei noastre din Qatar, care deși nu este foarte numeroasă, e activă și ține la valorile noastre culturale. Atelierele de creație (brodat, croșetat, creații manuale) sunt conduse de soția mea, Rodica, care are un talent deosebit pentru astfel de activități și le face benevol, gratuit și cu multă abnegație. La ele participă doamnele din diasporă, deseori însoțite de copii și de soți. Astfel de ateliere au loc cu prilejul Zilei Portului Popular, Zilei Copiilor, al sărbătorilor tradiționale, fie separat, fie în cadrul unor recepții mai mari organizate la Ambasadă. Atelierele de creație sunt și un prilej excelent pentru a menține legăturile cu concetățenii, a fi împreună și a comunica. Totodată, soția mea organizează astfel de ateliere de creație, dar și alte evenimente culturale cu participarea unui public mixt – diaspora plus comunitatea locală și internațională. Fiind membră activă a Clubului soțiilor de ambasadori de la Doha, a comunității doamnelor franceze și francofone („Doha Accueil”), de asemenea, este secretar general al Asociației „Art, Fashion & Cultural Diplomacy”, al cărei fondator este bunul nostru și al Republicii Moldova prieten, dl Farhan Al-Sheikh Al-Sayed, Rodica organizează ateliere, expoziții, prezentări de modă, lansări de cărți etc. Unele din aceste activități au fost reflectate de prestigiosul ziar qatarez *Gulf Times*.

Recent, soția mea a organizat la Ambasadă un eveniment gen *World Hat Walk*, o paradă a creațiilor proprii de pălării artistice și extravagante, confecționate manual de participante în cadrul unui atelier de creație. Au participat soții de ambasadori, membre ale diasporei, ale comunității locale și

internaționale. Ulterior, aflând despre aceasta de pe rețele de socializare, Asociația Internațională Hatcommunity, cu sediul la Londra, a informat oficial despre faptul desfășurării în premieră a unui eveniment de acest fel în zona Golfului și a plasat informația respectivă pe *World Hat Walk – Map & Directory*. Astfel, Ambasada noastră încă o dată și-a confirmat prestigiul de care se bucură în rândul comunității diplomatice și internaționale de la Doha, de a fi o instituție în care se desfășoară evenimente culturale elegante și de excepție.

R.R.: Cum sunt relațiile turistice? Pe cât de costisitoare sunt și accesibile doritorilor? Ambasada Republicii Moldova în Statul Qatar participă anual la „Qatar Travel Mart”. Deschideți vă rog parantezele...

I.G.: Încă din anul 2023 Ambasada participă cu stand propriu la edițiile expoziției turistice internaționale „Qatar Travel Mart”, care este una din cele mai mari expoziții de acest fel din zona Golfului. Agenții economici și instituțiile de profil din Republica Moldova încă examinează posibilitatea participării la acest eveniment major pentru industria turismului, aprovizionându-ne între timp cu materiale informative și publicitare despre oportunitățile turistice de la noi. Ambasada negociază anual cu organizatorii expoziției condițiile de participare, reușind până în prezent să obțină dreptul pentru instalarea unui stand propriu al Ambasadei în locuri preferențiale de pe terenul expozițional și în condiții foarte avantajoase. Colaboratorii Ambasadei amenajează standul cu forțe proprii și sunt prezenți la stand pe parcursul perioadei de desfășurare a expoziției, oferind informații despre Republica Moldova și potențialul ei turistic celor câteva mii de vizitatori qatarezi și internaționali.

Am organizat recent o reuniune online cu participarea organizatorilor expoziției „Qatar Travel Mart” și ai Oficiului Național al Turismului de la Chișinău, în vederea discutării oportunităților și modalităților de participare

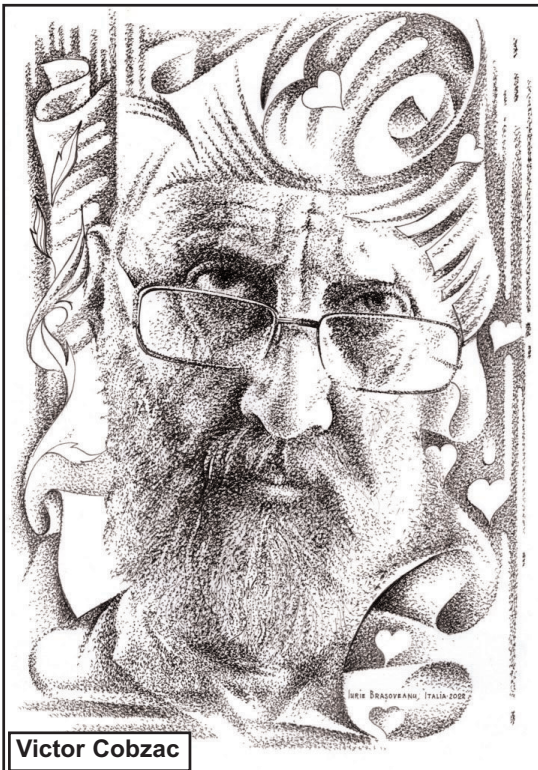
la următoarea ediție a expoziției, care va avea loc la Doha în decembrie a.c. Desigur, în procesul de distribuire a informațiilor turistice despre Republica Moldova în Qatar și în alte țări din regiune, trebuie avut în vedere specificul local, respectiv evitarea de a pune accent pe oferta vitivinicolă și pe obiective istoric-religioase. De aceea, ne concentrăm pe promovarea turismului medical, a celui expozițional și de afaceri. La fiecare ediție anuală a expoziției ne bucurăm de interesul numeroșilor vizitatori, care vin la standul Ambasadei să afle mai multe despre Republica Moldova. Sperăm că odată cu aplanarea conflictelor geopolitice din regiunile noastre, fluxul de turiști din Qatar va fi unul consistent și durabil.

R.R.: Câți studenți din Moldova își fac studiile în Qatar și viceversa?

I.G.: Avem, deocamdată, doi studenți din Republica Moldova, care își fac studiile la extensiunea de la Doha a unei prestigioase universități americane. Întotdeauna îi invităm la Ambasadă cu ocazia evenimentelor organizate aici. Ei au avut amabilitatea să ne sprijine la standul nostru expozițional de la „Qatar Travel Mart”, dar și la organizarea altor activități.

În scopul impulsivării relațiilor în domeniul educației, Ambasada a avut mai multe contacte cu cele două ministere de profil de la Chișinău și Doha, și a organizat anul trecut o masă rotundă online cu participarea oficialilor de la ministerele Educației din cele două țări. Trebuie avut în vedere că suntem într-o țară specifică, populația acesteia fiind cca 80% formată din expați și muncitori migranți. Cetățenii qatarezi preferă să studieze fie la ei în țară, unde există universități locale bune și extensiuni ale celor mai prestigioase universități americane și europene, fie peste hotare, la universități cu renume din spațiul anglofon sau francez. Pentru această categorie de studenți mărimea taxelor de studii contează mai puțin sau deloc.

Totodată, în rândul comunității de expați din Qatar, care constă în proporție de peste 60% din cetățeni ai țărilor din subcontinentul indian, există un interes pentru studii în Republica Moldova, în special, la facultățile de medicină cu predare în limba engleză. Le oferim toate informațiile necesare și îi îndrumăm cum să procedeze, după caz.

Victor Cobzac

Podul de reviste

Victor Voinicescu Soțski – poetul

Ion ANDREIȚĂ

Numele lui Victor Voinicescu Soțski este prea puțin cunoscut (spre deloc) în peisajul cultural-artistic din România, deși artistul basarabean are și cetățenie

română. Poate careva să fi văzut vreunul din filmele în care renumitul actor a interpretat roluri de neuitat. În *Poienile roșii*, de pildă, în care interpretează rolul jurnalistului Andrei Gruia, alături de Svetlana Toma (inegalabila „țigancă” din excepționalul *Șatra*, care a rulat și la București) sub bagheta fabulosului regizor (și poet!) Emil Loteanu – Studioul Moldova Film. Ori în *Lăutarii*, în care joacă alături de fratele său, specialul actor Mircea Voinicescu Soțski, de alți mari interpreți: Valeriu Cupcea, Dumitru Caraciobanu, Mitică Hăbășescu – sub fermecata baghetă a aceluiasi Emil Loteanu. Alte roluri strălucite, în alte filme importante, realizate în Studioul Moldova Film: *Singur în fața dragostei* (împreună cu fermecătoarea actriță Maria Sagaidac) după romanul lui Aureliu Busuioc, în regia lui Gheorghe Vodă; *Un ofițer de rezervă*, regia Nicolae Ghibu; *Vreau să cânt!*, împreună cu compozitorul Eugen Doga, în regia lui Valeriu Jereghi; *Semnături în amintire*, împreună cu excelentul actor rus Vladislav Dvorjetski, regia Nicolae Ghibu. Dar și în filme ale altor studiouri: *Dacă vrei să fii fericit*, rolul unui pilot indian, în regia lui Nikolai Gubenko – Mosfilm; *Servindu-ți patria*, rolul unui agent secret afgan, în regia lui Latif Faiziev – Uzbek Film; *Un răsărit pe Gange*, alături de frumoasa actriță indiană Mirza Katyaum, regia Latif Faiziev – Uzbek Film. Cu același talent și aplomb a jucat și în teatru: Romeo, în *Romeo și Julieta*; Harap Alb, în *Harap Alb* – ambele în regia lui Andrei Băleanu, pe scena Teatrului Național din Chișinău.

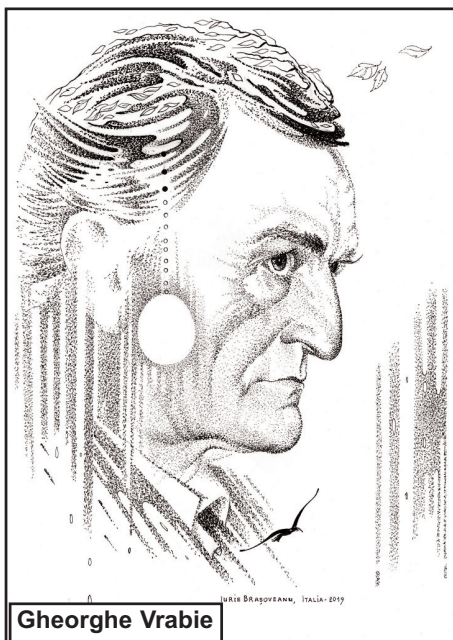
În anul 1986 are loc un important hiatus existențial: Victor Voinicescu Soțski se autoexilează la Paris. Unde nu scapă de statutul de *auslander*. Ani grei de trai și voință enormă de-a învăța limba franceză.

Când a fost convins că totul e-n ordine, cu gândul la scenă, s-a prezentat la un interviu. După câteva cuvinte, e întrebare de ce origine este. Pentru că: „Vorbiți perfect, dar vă trădează o muzicalitate ce nu scapă unei urechi franțuzești”. Furios, poate și puțin dezamăgit (nu uită că este un *auslander*! – și, desigur, tratat ca atare), abandonează luminile rampei. Îi vine, însă, în ajutor o altă lumină: Poezia.

Scrisese din tinerețe (și „basarabeanul” este născut tot poet!) dar uitase (poate doar amânase) versul, în favoarea replicii dramatice. Acum, Poezia venea să-l ajute; poate chiar să-l salveze. Își varsă năduful și speranța în limba dulce eminesciană. Scrie, în paralel, în limba lui Lermontov, pe care o știa la fel de bine (după studii universitare la Chișinău, studiate și cinci ani la Institutul de Teatru din Moscova). Încearcă și-n franceză – și constată că metafora baudelaire-iană îl ascultă. Editura Litera din Chișinău îi publică, în anul 1998, volumul de o exuberantă gingașie *Cântecul lăstunului*. În 2004, Editura Lyceum din Chișinău îi publică volumul *Evanescenta miezenopții oră*. Scris în trei limbi – română, franceză, rusă – nicio poezie tradusă dintr-o limbă în alta; toate în original – volumul constituie afirmarea deplină a talentului său poetic. A urmat, în 2008, volumul *Lumini și umbre*, Editura Biodova, București-Chișinău – jocuri de speranțe și împliniri,

tandrețe, melancolii discrete. În sfârșit, în 2010, aceeași Editură, Biodova, îi publică antologia *101 poeme*. Urmează o lungă pauză, cu știri sporadice.

Dar iată că, după zece ani, vreme în care laboratorul poetic a lucrat încontinuu și frenetic, Victor Voinicescu Soțski ne vine în întâmpinare cu o excelentă carte de poezii: *Povara căruntelor toamne*, Dorohoi, Editura Prosexi, 2021 – grație unui prieten care nu l-a uitat, Doru Pogoreanu – și care, în calitate de șef al editurii, notează pe coperta IV: „Stăm la o masă a unui bistro parizian, singuri. Un pahar de vin roșu ne aduce aminte de Moldova noastră, nu contează de care parte a Prutului, înconjurați de seară și ploaia timidă./ Victor citește poeziile sale, în română, franceză și rusă. Vocea sa face muzica versurilor mai vibrantă, dorul n-a sunat niciodată așa, liniștit, ca o lacrimă

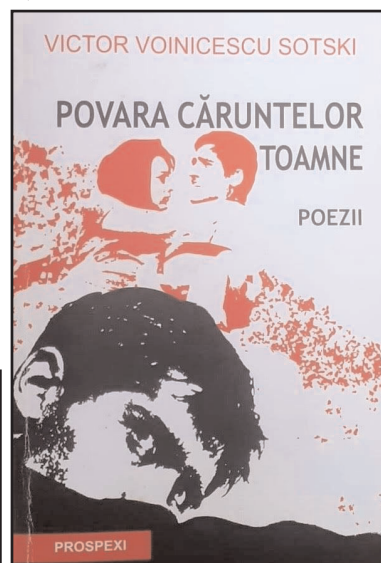

Gheorghe Vrabie

Este o carte a deplinei maturități; aș spune chiar cu soarele coborât ușor de amiază – susținut fiind eu în ceea ce spun nu doar de vârsta biologică a autorului, ci mai alea de o anume nostalgie ce cutreieră, poetic, ca o boare, paginile actualului volum. O tematică bogată, cu reflecții profunde, de la dorul de locul natal la dorul de iubita găsită, pierdută, căutată, peisaj de toamnă-n suflet și afară, timp încărunit de poveri știute și neștiute, singurătate, poate pe undeva și un sentiment de vină – toată această paletă de un cromatism sever palpită între cele două coperti, de-a lungul a șapte ani de creație: 2014-2021.

Dar să aduc câteva argumente poetice acestor considerații tematice. Aș cita chiar poezia care deschide cartea, *Mărturisire*: „N-am ascuns/ Că graiu-mi este mumă/ Și lumina țării – părinte venerat!/ N-am mințit/ Că neamul cu străbunii/ Este steagul meu adevărat!/ Nu mă judecați prea aspru/ Că vă port iubirea ca temei/ Că în tihnă/ Mă usuc de-acasă/ Și de cei/ Ce dorm în sânul ei./ Sunt fecior din oștile lui Ștefan/ Sunt copilul plaiului străbun –/ Mor și reînvii de fiecare an/ În al țării ochi de veghe bun.”

Ca un vrednic urmaș dac al lui Decebal, cel născut și cioplit în stâncă țării, poetul dă seama despre crezul lui: *Din a stâncilor mărire...* – motto: Din a stâncilor mărire/ ochii dacilor privesc – „E corpul meu sculptat în stâncă,/ Unde-n adâncuri piatra/ Și-a ascuns mărirea./ Când fir cu fir prin

caldă. Din foile mici răsar tăcute dealuri, ape, câmpii, iubiri și locuri pe care numai noi le înțelegem. Și oameni și graiuri și amintirile tinereții. Nu mai dorim nimic, suntem acasă în poeziile lui.”

secole privirea/ Ne-a răstignit un suflet/ Care mai bate încă...// Lovește fără milă; curge sânge/ Peste colinele/ De timp uitate!// Și ascultă vântul, gloriosul frate/ Ce mângâindu-mă,/ Cu mine plânge... De la această înălțime, se adresează poporului său, imperativ și cu durere: „Poporul meu, nemângâiat de soartă,/ Nu te lăsa mințit de vorbe dulci!/ E ora când destinu-ți stă la poartă,/ E clipa să alegi unde te duci!// Tu ești stăpânul vechiului pământ;/ Ți-e țara-n cumpănă și jocu-i crunt,/ Nu te lăsa înduplecat de cei ce cânt/ Mesia viitorului, adus de vânt!// Strivește-ți veninoșii purici însetați,/ Ce vloga țării sug neconținut,/ Îndreaptă umerii, cei moșteniți de tați/ Ce ne-au legat de neam și infinit!// Poporul meu, nemângâiat de soartă,/ Nu te lăsa mințit de vorbe dulci!/ E ora când destinu-ți stă în poartă,/ E clipa să-nțelegi ce cale duci!” (*Chemări în flacăra iubirii*) Dar, cu mâhnire, trebuie să constate: „În privirile săracilor bătrâni/ Jalea cuibărită a țării noastre-i –/ Căci de mult pierduți printre străini/ Plâng feciorii lor de dorul casei...” (*Dacă doru-n piept mai bate*)

Anotimpul toamnei vine, mai întâi, tot cu gândul acasă, la mama: „Vine toamna, mamă, uite-o, vinel/ Florile din câmp se veștejesc.../ Câte vor mai fi fără de tine/ Când cu ele zilele-mi îmbătrânesc?!”

Se așterne aurul ruginei/ În ființa omului cel biet –/ Toamna-și țeară pletele reginei/ Peste pana tristului poet/ Dar mai arde-n mine primăvara,/ Nu te frământa, măicuța mea –/ Dormi adânc și ocrotește-mi țara,/ Peste toamnele ce plâng iubirea ta.” (*Vin toamnele...*)

Vin toamnele – și cu ele vin iubirile: mai vesale, în amintire; duioase-întomnate, în prezent. „Mă scald în fulgii de zăpadă/ Să-mi pierd păcatele lumești –/ Cum să te ador, să nu te vadă/ Nici ochii stelelor cerești?// Căci iarna șterge orice urmă/ Cu mâna viforului crud,/ Lăsând în urma ei o turmă/ De amintiri din Nord spre Sud.../ Iar ninge, ninge fără milă/ Peste păcatele din noi –/ Lubește, dulcea mea copilă/ Și scaldă-ți sufletul apoi!” (*Suflet de zăpadă*) „Mai lasă-mi o clipă, doar una,/ Scufundă-te-n pieptu-mi aprins –/ N-auri cum se zbate întruna/ Un geamăt de patimă prins?” (*Mai lasă-mi...*) „Primește-mă în rugăciunea ta cea pură,/ Adoptă-mi sufletul cu-al dorului mister/ Și iartă-mă că te iubesc fără măsură,/ Cu tot păcatul ce mi-e dat din cer.” (*Nodul*)

...Și, totuși, vine o vreme când rămânem cu nimeni: „Plăpând se zbate flacăra în sobă,/ Caroul geamului e prins în flori de ger;/ Abia se-aude-n depărtări o tobă/ Sau poate tâmpile-mi zvâcnesc la cer.../ N-aștept pe nimeni, nimeni nu m-așteaptă,/ Strigoii casei îngână vechiul cânt,/ Iar sticla goală tace înțeleaptă/ De vorbele-avortate prinse-n vânt.../ Căci numai eu iubesc singurătatea/ Și logodit cu ea-n tangoul adorat/ Cânt imnul vieții cu eternitatea –/ Sunt cel dintâi și ultimul încarcerat.” (*Tangoul singurătății*)

Încheie acest florilegiu poetic cu o delicat-amară poezie închinată lui Eminescu (și, prin el, sorții multor creatori): „S-a stins Poetul/ Sorbindu-și ultimul pahar cu lapte.../ În ochii lui topitu-s-a Luceafărul/ Din ceru-ncremenit de noapte.../ S-a stins poetul/ Răstignit de realitate/ Și-n a sa cosmică singurătate/ Fugarele vise îi sfășie pieptul.../ Din adâncul misteriosului abis/ Ne curg lumini din lumile de-apoi:/ Chemările Poetului ca-n vis/ Sunt mute de orgoliu din noi.../ S-a stins Poetul/ Sorbindu-și ultimul pahar cu lapte.../ În ochii lui topitu-s-a Luceafărul/ Pe ceru-ncremenit de noapte.” (*S-a stins Poetul*)

R.R.: Ambasada R. Moldova are bibliotecă deschisă pentru diasporă?

I.G.: Avem o mică colecție de cărți pentru copii, pe care am obținut-o anul trecut cu sprijinul Ministerului Culturii. Le oferim periodic copiilor din familiile concetățenilor stabiliți în Qatar. Totodată, organizăm periodic, în cadrul atelierelor de creație și al recepțiilor de la Ambasadă, prezentări și lansări de cărți ale autorilor din diasporă.

R.R.: Vă gândiți cumva să scrieți un volum de amintiri, poate și două, cu oameni și evenimente care v-au impresionat în mod deosebit?

I.G.: Toate trebuie să vină la vremea lor. Deocamdată, cred că mai este timp și spațiu suficient pentru acumularea de evenimente, experiențe și impresii inedite și transformarea ulterioară a acestora în amintiri frumoase, care să merite a fi

împărtășite. Dar, vă mulțumesc pentru această idee și promit că mă voi gândi serios la ea.

R.R.: În acest sens, ar fi bine să luați de pe acum note.... Comentați vă rog moto-ul acad. Mihai Cimpoi...

I.G.: „Suntem foi rupte din Cartea Universului”, a spus marele nostru scriitor și om de cultură. Aș spune că, „suntem foi rupte...” atât timp cât suntem. Cât nu suntem, foile se reîntorc în Carte. Cât suntem, putem scrie pe foi tot ce dorim. Doar să știm că nu putem corecta cele scrise atât cât nu suntem.

R.R.: Mulțumesc mult pentru interviu. Sper să mai avem și alte ocazii pentru a continua acest dialog de suflet. Bunăoară, când veniți Acasă, să ne întâlnim pe urmele copilăriei în centrul Capitalei, la o ceașcă de cafea și de impresii noi.

Depășirea Eului: interpretare transpersonală

Dumitru GABURA

Eseul *Încercarea de a ne trăi momentul* de Victor Teleucă, citit ca o veritabilă meditație asupra depășirii limitelor eului individual, se apropie surprinzător de mult de conceptele dezvoltate în psihologia transpersonală. Textul nu este unul teoretic în sens psihologic, dar intuițiile filosofice ale autorului coincid cu idei centrale din acest domeniu: transcenderea ego-ului, conștiința extinsă și unitatea fundamentală a existenței. Plasată în prefața volumului *Piramida singurătății* (2000), lucrarea dă tonul întregului volum, dar și creației poetului, tipărită postum. În acest sens, se poate observa o continuitate a fluxului conștiinței – formulă stilistică specifică autorului, care se manifestă încă din volumul *Îmbălzirea focului* (1971). Astfel, eseul nu apare ca un text izolat, ci ca parte integrantă a unei evoluții coerente a gândirii și expresiei literare, în care problematica eului și tendința de depășire a acestuia devin constante definitorii.

Un punct de plecare important îl constituie critica radicală a posesiei și a identității individuale: „Logic nu ne aparține nimic... Iluziile susțin aparența.” (*Piramida singurătății*, pag. 5) Această afirmație poate fi pusă în paralel cu perspectiva lui Abraham Maslow, care, în teoria experiențelor de vârf („peak experiences”), susține că în momentele de intensitate maximă omul își pierde sentimentul de separare și renunță la atașamentele ego-ului, inclusiv la ideea de posesie. În astfel de stări, individul nu mai percepe lumea ca „a lui”, ci ca un întreg din care face parte. Exact ca în poemul lui Victor Teleucă *Clipa de vârf* (1971): „Și mă trezesc față-n față cu nemărginirea./ Nemărginirea și eu – un lucru ciudat./ Prin nemărginire aleargă vînd veșnicia./ cum gerul vîiește în sârmele telefoanelor./ Și iese-n relief o scînteie – clipa de vârf./ sau poate/ alte clipe desfăcute în emisfere aprinse – atomi de timp divizați în părți componente.” (*idem*, pag. 198) Poemele autorului din anii '70 nu sunt simple versuri, ci experiențe ontologice în care el sparge bariera eului individual. Poetul a simțit prăbușirea modelului omului-mașină (sovietic sau pur rațional) și a căutat salvarea în extensia conștiinței non-duale. Clipa nu mai este o unitate de timp, ci o stare de conștiință extinsă. Poezia menționată reprezintă un manifest al transpersonalului, descriind o experiență de unificare și expansiune a conștiinței dincolo de barierele eului, explorând de-identificarea de sine, fuziunea universală și simbioza cu natura.

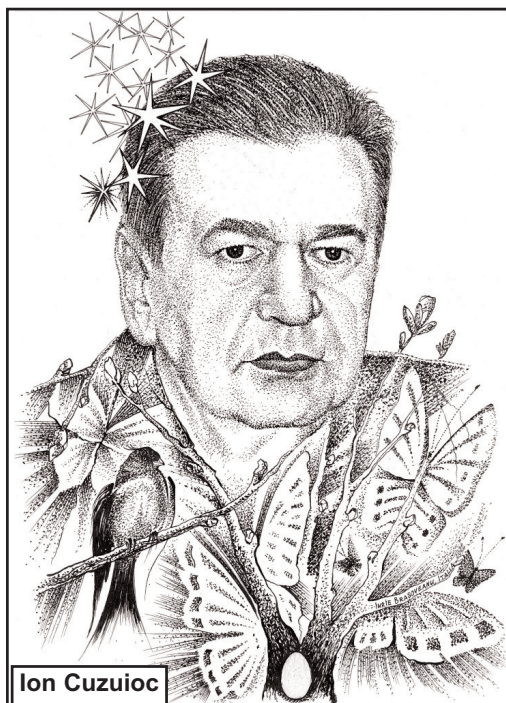
Aceeași direcție este susținută de imaginea eului universal (Sine, conform conceptelor transpersonale): „în fiecă tu... se află același eu care trece prin miliardele de indivizi” (*idem*, pag.5). Această viziune rezonază profund cu teoria inconștientului colectiv formulată de Carl Gustav Jung, unde psihicul individual este doar o manifestare a unor structuri universale comune tuturor oamenilor (Carl Gustav Jung, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, vol. 1). În psihologia transpersonală, această idee este extinsă: conștiința individuală este doar o expresie a unei conștiințe globale.

Dramatismul (vol. *Întoarcerea dramaticului eu*) eului, exprimat în afirmația „eul nu poate fi decât dramatic” (*Piramida singurătății*, pag. 6), poate fi corelat cu conceptul de „criză de transformare” descris de Stanislav Grof. Savantul argumentează că, în procesul de depășire a ego-ului, individul trece prin stări intense, uneori dureroase, în care identitatea obișnuită se destabilizează. Această criză nu este patologică, ci face parte dintr-un proces de expansiune a conștiinței – exact ceea ce Victor Teleucă sugerează prin dramatismul inevitabil al eului conștient de sine (Stanislav Grof, *Aventura descoperirii de sine*).

Gândită de Immanuel Kant, bariera „lucrului în sine”, poate fi reinterpretată transpersonal ca limita percepției obișnuite. Dincolo de această barieră se află o revelație directă – ceea ce în psihologia

transpersonală este „experiența de unitate” sau „conștiința non-duală”. Victor Teleucă consemnează această limită atunci când descrie ceața densă și imposibilitatea de a trece dincolo.

Momentul culminant al eseului este dorința explicită de depășire a eului: „caut măcar să mă detașez de el, să-l reflez în subconștient, știind că va apărea prin vis, în inconștient, să se prefacă într-un eu colectiv”. (*idem*, pag. 7) Această idee se apropie de idealul transpersonal al depășirii identității individuale și al deschiderii spre niveluri mai largi ale conștiinței, apropiate de ceea ce Ken Wilber (*Fără granițe*, 2015) descrie în teoria sa asupra nivelurilor și

Ion Cuzuioc

stărilor conștiinței. În acest sens, transformarea eului poate fi înțeleasă ca o trecere către o formă de conștiință extinsă și integratoare. Totodată, menționea lui Blaise Pascal – „Eul e demn de ură!” – nu trebuie interpretată ca o negare totală a persoanei, ci ca o critică a ego-ului limitativ, autosuficient, care împiedică accesul la o realitate mai profundă și mai cuprinzătoare.

Preluată de la José Ortega y Gasset, afirmația conform căreia „eul gândirii nu este natural, ci artificial” evidențiază caracterul construit și fragil al identității umane. În viziunea filosofului, eul nu reprezintă o esență fixă, dată odată pentru totdeauna, ci rezultatul unui proces continuu de formare, determinat de interacțiunea dintre individ și circumstanțele sale istorice, culturale și existențiale.

Această idee este dezvoltată în lucrări precum *Ce este filosofia* (Editura Humanitas, București, 1999), unde se afirmă că „eu sunt eu și circumstanțele mele”, sugerând că identitatea se constituie în relație cu lumea, și în *Revolta maseilor* (Editura Humanitas, 1994), unde este criticată tendința omului modern de a abandona efortul gândirii. În acest context, eul autentic apare ca un produs al disciplinei intelectuale și al confruntării cu dificultățile, fiind „format și consolidat de cele mai grele condiții”. În absența acestui efort, atunci când individul se lasă în voia „lenei mintale”, eul degradează și riscă să dispară, reducându-se la o formă superficială și neautentică de existență. Integrată în eseul lui Victor Teleucă, această concepție susține ideea că trăirea autentică a momentului presupune nu doar conștientizare, ci și un efort continuu de construcție și depășire a propriului eu.

„Eul național” din fragmentul lui Victor Teleucă nu trebuie înțeles ca o identitate fixă a unei națiuni, ci ca o formă colectivă de conștiință afectivă și mentală, care exprimă modul în care un popor își trăiește și își simbolizează existența. În acest sens, „răsul-plânsul nostru național” (*Piramida singurătății*, pag. 6) nu indică o trăsătură superficială de temperament, ci o structură profundă a sensibilității colective, în care se împletesc două dimensiuni fundamentale: bucuria aparentă (râsul) și suferința interioară (plânsul). Râsul, fiind „de suprafață, exterior”, reprezintă adaptarea socială, masca prin care individul și comunitatea își exprimă capacitatea de adaptare. În schimb, plânsul coboară „în adâncurile inconștientului colectiv” (*idem*, pag. 6), apropiindu-se de concepția lui Carl Gustav Jung despre straturile profunde, comune, ale psihicului uman. Astfel, „eul național” devine un spațiu

de tensiune între mască și esență, între expresia exterioară și trăirea interioară. Imaginea „măștilor” care se succed sugerează că identitatea colectivă nu este stabilă, ci se construiește încontinuu prin alternanța acestor stări afective. Râsul care se transformă în plâns arată că în spatele manifestărilor sociale se află o sensibilitate tragică, uneori ascunsă, alteori explozivă. Din această perspectivă, „eul național” nu este o esență biologică sau culturală rigidă, ci un mod de a simți și de a reacționa colectiv la existență, un tip de conștiință care integrează atât drama, cât și absurdul condiției umane. Ultima imagine a „măștilor absurdului” marchează momentul în care identitatea se destabilizează complet, sugerând că dincolo de râs și plâns se află o zonă de incertitudine existențială. Prin urmare, „eul național” la Victor Teleucă trebuie interpretat ca o formă dinamică de conștiință colectivă, definită de alternanța dintre exterior și interior, dintre aparență și profunzime, dintre comic și tragic, reflectând astfel complexitatea modului în care o comunitate își trăiește propria existență.

De asemenea, ideea că „subiectivitatea nu e nici pentru sine, nici pentru altcineva, ea este în mod original capacitatea de a fi și de a se menține în relație...” (*idem*, pag.7) susține una dintre tezele fundamentale ale psihologiei transpersonale: conștiința nu este izolată, ci interconectată. Această perspectivă este întărită de reflecția lui Constantin Noica – „Eu nu-s eu, tu nu ești tu...” – care indică fluiditatea identității și depășirea granițelor individuale.

Ideea centrală a eseului – „încercarea de a ne trăi momentul” – poate fi comparată cu practica *mindfulness* (acceptarea, non-judecata) din psihologia contemporană, unde accentul cade pe trăirea conștientă a prezentului. Totuși, la Victor Teleucă, această trăire nu este doar o tehnică de concentrare, ci și o experiență existențială profundă, adesea dificilă, „un strigăt în pustiu”, care implică confruntarea cu limitele eului și deschiderea către un orizont mai larg (conștiința extinsă).

În concluzie, prin tema depășirii Eului, eseul lui Victor Teleucă prefigurează în mod literar-filosofic ideile fundamentale ale psihologiei transpersonale. Prin critica ego-ului, afirmarea unui *Eu universal* – Sine la Stanislav Grof (*Aventura descoperirii de sine*), descrierea crizelor interioare și tendința de transcendere, textul oferă o viziune complexă asupra conștiinței umane, în care identitatea individuală este doar un punct de plecare spre o experiență mai vastă și mai profundă a existenței.

Bibliografie

1. Victor Teleucă, *Piramida Singurătății*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2000; Editura Detectiv Literar, București, 2014..
2. Victor Teleucă, *Întoarcerea dramaticului eu*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1983.
3. Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Humanitas, București, 1994.
4. José Ortega y Gasset, *Ce este filosofia?*, Editura Humanitas, București, 1999; *Revolta maseilor*, Editura Humanitas, 1994,
5. Blaise Pascal, *Cugetări*, Editura Humanitas, București, 1992.
6. Carl Gustav Jung, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București 2003, vol. 1; *Om și simbolurile sale*, Editura Teora, București, 1996.
7. Constantin Noica, *Scrisori către logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, 1986.
8. Kazimir Malevich, *Pătratul negru*, Editura Meridiane, București, 1980 (monografie despre avangardă).
9. Abraham Maslow, *Religii, valori și experiențe de vârf*, Editura Trei, 2007, București.
10. Stanislav Grof, *Aventura descoperirii de sine*, Editura Herald, București, 2010.
11. Ken Wilber, *Fără granițe*, Editura Elena Francisc Publishing, 2015.

Istoria de lângă noi

Nicolae MAREȘ

De-a lungul activității sale juridice, politice și diplomatice, timp de trei decenii, Nicolae Titulescu a avut prieteni și

urmași sinceri și loiali, dar și oponenți sau adversari înverșunați, inclusiv la vârful eșichierului politic românesc. Cele trei volume publicate de devotatul titulescian, George G. Potra, stau mărturie. Având în vedere că „toți admiratorii sunt și geloși” (Seneca), zicerile multor detractori din volum dispar în negura vremurilor, față de calitatea gândirii luminoase și mai ales a faptelor titulesciene de promovare a României în lume. Din conștiința contemporanilor n-a dispărut aprecierea sa.

Legea să fie pentru om. Doctor în drept la Paris (1905), Nicolae Titulescu a funcționat ca profesor universitar la Iași și la București; a intrat în viața parlamentară și politică românească în 1912, ca deputat de Romani. A avut un debut fulminant ca orator, ceea ce l-a făcut pe Take Ionescu, șeful partidului conservator-democrat al cărui membru a devenit, să afirme entuziasmat, după primul discurs titulescian cu privire la poziția României față de evenimentele din Balcani: „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românească și acest talent este al nostru”.

Ca jurist, la catedră și în scrierile sale, Nicolae Titulescu a emis o seamă de judecăți perene, valabile și în zilele noastre, un florilegiu cuprinzător de ziceri care merită din plin să fie adus în atenția contemporanilor, a celor care mai fac azi știința dreptului după ureche, precum lăutarii: „Sub abstracțiunea legilor se mișcă oameni și, a-i sacrifica unui exces de logică, înseamnă a zice: «Omul este făcut pentru lege, iar nu legea pentru om», ceea ce e o absurditate”. Continuând spiritul dreptului francez, juristul român consideră că legea este formula scrisă în care se cristalizează dreptul. Iar „dreptul nu impune individului decât obligații față de semenii lui”, cunoscut fiind că „niciun considerent de ordin subiectiv nu poate să creeze dreptul de a-ți face singur dreptate”. Această axiomă și altele de acest fel le-a dezvoltat în abordările teoretice juridice și în intervențiile sale în materie: „Legea nu este decât o probă scrisă a unei

părți din drept; ea nu este dreptul însuși”, iată un alt dicton îndrăgit. Titulescu pleacă de la considerațiuni generale de genul acestuia: „Puterea adevărului este cu atât mai mare, cu cât expresia lui este mai dezbrăcată de formele pompoase și solemne”.

Continuator al Bălcescului. Nu i-a fost străină gândirii titulesciene unele ziceri din paremiologia românească și universală în care se arată: „Omul fără patrie e ca privighetoarea fără grădină”. Pentru secolul al XX-lea, Titulescu este un continuator al revoluționarului pașoptist, al istoricului Nicolae Bălcescu, pentru care „Patria, această ființă ideală pe care locuitorii ei sunt gata a o apăra cu viața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor care-i strânge și întrunește în apărarea unui bine comun”. În pragul desăvârșirii unității naționale, la rândul lui, Nicolae Titulescu a subliniat: „În sângele nostru dorm strămoșii care așteaptă ceasul de a fi deșteptați în mărire. Nimic nu poate prețui mai mult ca glia părintească; Marea datorie a oricărui român este astăzi să-și amintească ceea ce îl unește de ceilalți și să uite ceea ce îl desparte de ei; Vrem să fim prietenii tuturor națiunilor fără excepție, dar în treburile noastre nu primim ca stăpân decât pe noi înșine.” Tare mult mi-aș dori ca cel din urmă gând titulescian să fie nu doar însușit, ci și promovat de europarlamentarii români în forurile europene și internaționale.

Pacea nu e repaus, nu este trândăvie. De două ori președinte al Ligii Națiunilor, Nicolae Titulescu s-a pronunțat în problemele vitale ale omenirii la ordinea zilei în al patrulea deceniu al secolului trecut, valabile și azi. „Dintre toate amăgirile proaste războiul este cea mai proastă îndeletnicire. Dintr-un război modern, toate națiunile ies înfrânte. Omul este egal omului oriunde se găsește. Pacea nu se proclamă, pacea se cucerește... iar strădaniile depuse pentru ca ea să izbândească sunt mai grele și mai îndelungate decât cele pe care le implică orice altă cucerire... iată de ce lupta pentru pace are un caracter sacru, căci ea trebuie să nimerească pe cei mai înverșunați dușmani ai muncii creatoare, îndoiala și descurajarea... Se poate spune că omenirea nu posedă pacea, dar ea pășește spre pace, căci pacea e de fapt un fenomen al mișcării. Ea este ceva viu, ce intră în treptat în

realitate. Pacea nu e repaus, nu este trândăvie. Este în interesul păcii și al dreptății de a ne abține de la orice intervenție. Lucrările pașnice singure pot asigura pacea și securitatea omenirii. Pacea nu este o simplă vorbă. Pentru a o obține, nu ajunge să o afirmăm. Trebuie să o organizăm. Pacea este, înainte de toate, o stare de spirit” a subliniat diplomatul român.

În cunoscuta cuvântare rostită la Ploiești, în 1914, fără a-l evoca pe nume, Titulescu reînvie gândul marelui patriot Nicolae Bălcescu, bun cunoscător și el al dreptului ginților introdus pe meleagurile noastre, și sub înrăurirea căruia, printre altele, a scris: „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi, românii, nu vom putea fi puternici până nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic. Uniunea națională, dar, e singurul principiu de viață, singurul principiu de mântuire pentru noi.”

Acest gând nu doar că a fost reluat de Nicolae Titulescu, cu o și mai puternică ardoare, însă el a afirmat, în 1914: „România nu poate fi întreagă fără Ardeal, România nu poate fi mare fără jertfă! Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a menținut viața! Ardealul e scântea care aprinde energia. Ardealul e întărirea care îndepărtează vrăjmașul, e viața care cheamă viața. Pentru Ardeal nu-i viață care să nu se stingă cu plăcere, pentru Ardeal nu-i efort care să nu se ofere de la sine. Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice. Din culmile lui izvorăsc apele care au scaldat românismul în istorie. Ardealul împreună cu România liberă este mai presus de toate.”

Stins din viață la 17 martie 1941, la Cannes, departe de țară, ca și Bălcescu la Palermo, Nicolae Titulescu a dorit să fie îngropat acasă, pe meleaguri transilvane, în Ardeal, dorință care i-a fost împlinită, la începutul anului 1990, datorită diplomației românești de-atunci.

Bibliografie

George G. Potra, *Pro și contra Titulescu*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2012.

Ioan Florin STANCIU

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea,

ilustrul povestitor danez Hans Christian Andersen publica, departe-n Suedia, un volum cu schițe și

impresii de călătorie, din care aflăm că, sosind pe mare, în vara anului 1851, după o călătorie la Constantinopol, scriitorul a făcut și un scurt popas la Kustenge, fost Tomis, și Constantia, și încă multe altele, probabil. Dar după cinci secole de sălbaticie jafuri barbare, urmate de un devastator război ruso-austro-turc și de urgia apocaliptică a holerei, celebra așezare de la Pontul Euxin îi apare călătorului danez ca un biet sat din colibe improvizate, îngenunchiat printre prăpădeniile afumate și risipite, dar încă elocvente, ale nobilului său trecut, dintre care se mai înalță neverosimil de alb doar lujerul octogonal din piatră frumos șlefuită al farului de la Genviz Calee (Cetatea Genoveză), cum numeau turcii ruinele la vedere ale Tomisului greco-roman.

Astfel, scria danezul, văzută de pe mare, numita Kiustendje este așezată pe un mal înalt și friabil, din calcar legat în nisip și-n cochilii sfărâmate de scoici plumburii. Numai zidiri precare, acoperite cu stuf, și oarecum îngrădite-n vremea holerei; fără pomi, fără turnuri sau însemne naționale, cu excepția mina-

retului văruiat al geamiei ce tocmai fusese recent reînălțată neverosimil de alb și de suplu, din pulberea temeliiilor sale medievale. Totul cutremurat prin apele îndepărtate ale iluziei, care se legănau sideral, pe orizonturi, ca niște eterice oglinzi mereu mișcătoare

Dar spulberata și împutinată Galată musulmană îl surprinde totuși pe călătorul nordic, care, la coborârea de pe vapor, trece printre două superbe coloane elene, canelate-n marmură imperială, urcând apoi câteva antice trepte marmoree, pe unde se mai ghiceau totuși înfloritele ornamente ale mozaicului roman, de odinioară, pentru a rătăci mai pe urmă, printr-o văgăună de coșmelii și de maghernițe rău tocmită vremelnice, pe ambele margini ale unei ulițe în paragină, șerpuiind încălcit peste urmele calcinate prin foc ale unor pereți din chirpici și peste maidanele repetat pârjolite, ale fostului port greco-bizantin. Deoarece, după inspirația de moment a ziditorilor grăbiți, coșmeliile lor damblagite de vânturi și topite de cețuri ieșeau mai vizibil în uliță sau se-afundau deodată în relief, cu balcoanele lor amețitor sovăielnice, sprijinite uneori numai într-o singură grindă rău afumată și invadată lepros de silitra și de sarea din aer sau, arar, în vreo pereche de scânduri coșcove, care-abia își mai scânceau neputința și groaza, deasupra utomanilor ghemuiți cenușiu prin cotloane, ca să-și fumeze într-o adâncă

nepăsare ciubucele turnate în argilă amorfă, în vreme ce femeile lor, îngenunchiate pe rogojinile putrede ale prispelor joase, vegheau niște fierturi grele, cu miasme de seuri topite în chimion, muștar și ghimbăriță verde, sporind astfel pâcla paludică a uliței, pe unde copii râioși și bărbați fără vârstă, purtând niște încălțări hirsute din piei de oaie adunau cu încordată luare aminte balega împietrită-n cărare, singurul combustibil pentru a întreține focurile înghesuite-apoi pe vetrele de lut, de sub ținirile și cazanele din aramă bătută.

Dar pe măsură ce cuteieră mahalaua aceea pestriță și ivită ca din pământ, printr-un miraj al pustietăților scitice, călătorul se simte tot mai străin și tot mai pierdut într-o aventură ce pare fără ieșire. Spre seară însă, nimerind într-o cafenea din argilă băligăroasă înșirată și-înclaiată pe plase din gherghinar țepos și din acaț abrosit, soarta lui de poet exilat la marginea lumii îl ajută să-și descopere uluit și-un miraculos compatriot rătăcit providențial pe acolo: un oarecare Lange, cizmar din Copenhaga, care îl va fi îndrumat de la prima lor întâlnire către unicul han cât de cât ocrotitor, din Kustenge, ținut de văduva croatului Toma Radicevici, angajat cândva de o companie austriacă, pentru a se îngriji de farul genovez al portului pontic, singurul rămas miraculos pe temeliiile sale, după prăpădul rusesc.

Himerice ambiții grandomane

Dan D. FARCAȘ

În august 1968 armatele URSS și ale altor patru țări din „Iagărul socialist” au înăbușit intențiile conducerii Cehoslovaciei de a reforma calea spre socialism. România nu doar că n-a participat la această acțiune, dar a și condamnat-o. Gestul a fost apreciat în Occident, ceea ce a deschis noi oportunități, de care regimul ceaușist a început să profite. Au urmat câțiva ani de real progres. Nivelul de trai creștea, oamenii au început să-și cumpere automobile ori locuințe ceva mai spațioase și mai bine dotate. Magazinele erau aprovizionate regulat cu cele strict necesare; mărfurile aveau prețuri accesibile. Accentul pus pe industrie a făcut să se deschidă multe fabrici, de toate felurile, mai ales în zonele până atunci neglijate. Agricultură raporta recolte din ce în ce mai mari. S-a creat chiar impresia că această tendință va continua, până se va ajunge la o calitate a vieții comparabilă cu cea din țările vestice. Numai că, în 1971, Ceaușescu a făcut o vizită în China și Coreea de Nord. Dintr-odată, orizontul său s-a deschis către o lume a adulației fără margini, a fastului și megalomaniei gratuite, atât de străine spiritului european, fie el și balcanic. La puțin timp după aceea, prin 1973-74, datorită unor turbulențe politice externe, s-a scumpit mult de tot prețul țițeiului. Aceste două cauze au dus la revizuirea drastică a planurilor economice ale României.

Pe mine „recesiunea” care a urmat m-a atins cel puțin în două moduri. Primul a fost scumpirea benzinei. Țin minte că, la o mică benzinărie, de mult dispărută, care îmi era în drum, în Băneasa, cam în dreptul intersecției cu bulevardul Aerogării, îmi făceam plinul, când s-a apropiat de mine un milițian. M-a urmărit un pic; mă și întrebam dacă nu vrea să mă găsească în neregulă cu ceva. Dar s-a îndepărtat agale, nu înainte de a-mi arunca o opinie: „dom’le, în condițiile astea nu mai merită să-ți iei mașină”.

Al doilea efect, mai grav, a fost ordinul dat, prin aprilie 1974, pentru economia de hârtie. Între altele, toate periodicele (am impresia că în afara celor ideologice) trebuia să demonstreze că au „tăiat” ceva din cota de hârtie. Revista *Știință și Tehnică* a renunțat atunci să mai publice „colecția de povestiri științifico-fantastice” (CPSF), iar revista *Flacăra*, sigurul săptămânal popular ilustrat din România, imprimat pe hârtie cât de cât velină și având coperti colorate, care apărea din 1955, a fost transformată într-o publicație de format tabloid, tipărită pe hârtie de ziar și care sub conducerea lui Adrian Păunescu a devenit complet altceva decât fusese înainte.

Apoi a venit cutremurul din 1977; s-au dărâmat multe blocuri; în București au fost peste o mie de victime. Reconstrucția s-a desfășurat cu rapiditate, dar au rămas multe clădiri șubrezi, care la un cutremur similar puteau ucide mult mai mulți.

Ceaușescu era îngrozit și pentru el însuși. Prin urmare, sfătuit de seismologii zilei, a decis mutarea principalelor instituții centrale pe celălalt mal al Dâmboviței, unde un viitor cutremur ar fi fost mai puțin periculos. Aici urma să construiască o replică a ceea ce văzuse la Phenian și la Beijing, dar la o scară încă mai mare. În centru urma să stea „Casa Poporului”, de o imensitate întrecută doar de Pentagon, iar alături „Casa Științei”, le fel de sinistru și nefiresc de mare, ca să nu se supere nevastă-sa, care, deși absolvise doar trei clase, a avut nevoie să spună doar o vorbă, pentru a deveni, în cel mai scurt timp, „doctor în chimie” (sigur, în epoca actuală, a lui „copy-paste” și IA, asta miră mai puțin), dar și academician, „om de știință de renume mondial”, doctor honoris causa (poporul, pus pe șotii, spunea „hormonis pauza”) a nenumărate instituții („convinse” cu argumente de nerefuzat), șefa CNȘT, forul care diriguia cercetarea științifică românească ș.a.m.d.

În jurul „Casei Poporului” urma să se contureze bulevarde nord-sud, est-vest, fără nicio legătură cu vechea tramă stradală a Bucureștiului. Urma să se dărâme în acest scop un sfert din partea veche a orașului. Poate că o restructurare ar fi fost de înțeles dacă obiectivul ar fi fost crearea unor artere care să înlesnească circulația. Dar în București s-au distrus ori blocat atunci artere vitale, pentru realizarea unor căi imense și moarte, care duceau de nicăieri către nicăieri, pe care nimeni nu avea plăcerea preumblării, prin urmare, și cu magazine pe care mai nimeni nu le vizita. Se creau și spații imense, propice doar pentru mari manifestații publice.

Legături tradiționale între cartiere au fost suprimate de bariere de blocuri, circulația mașinilor fiind dirijată pe zig-zag-uri nefirești. Planșeul care acoperea Dâmbovița în centru, prefirgând un foarte interesant și animat bulevard, a fost demolat, podurile peste râu au fost dărâmate din două în două, astfel încât circulația în oraș a ajuns mult mai dificilă decât înainte.

Demolările și restructurările au dus și la nenumărate tragedii umane. Menționez, doar ca un exemplu minor, cazul fratelui mai mare al tatălui meu, care mi-a fost și naș de botez. Cu studii economice, s-a stabilit în București în jurul anului 1930, devenind director cu leafă la o uzină. Câștiga bine și, în mod firesc, pentru familia sa, formată din soție și fiică, a construit o mică vilă (fier forjat, stil maur etc.). A terminat-o imediat după război. La parter exista șemineul și scara decorativă, la etaj dormitoare, iar la mansardă cămăruțe pentru servitoare. După 1948, când vilele s-au naționalizat, nici vila, nici el nu s-au încadrat la „exploatarea omului de către om”, ori la alte paragrafe de lege, prin urmare, vila i-a fost lăsată, dar i-au repartizat, în chirie, trei familii. Fiind înghesuți într-un colț al casei, nu era posibil, de pildă,

ca venind cu o treabă în București, să locuiesc la ei. La sfârșitul anilor '70, au reușit să elibereze clădirea de chiriași, cu excepția unei singure camere. Tocmai bine, întrucât fiicei lor, măritată între timp, i se născuse o fetiță. Atunci au primit vestea că întregul cartier va fi demolat. Azi acolo se află Piața Constituției. În primăvara anului 1984, unchiul meu a fost mutat la bloc, iar peste trei săptămâni a murit de inimă.

Dacă la începutul anilor 1970 încă mai credeam că lucrurile se vor îmbunătăți treptat, la sfârșitul aceluiași deceniu situația arăta deja diferit. Unii spuneau că sunt „neajunsuri trecătoare” și că, în cele din urmă, țările socialiste își vor demonstra superioritatea asupra capitalismului; dar acest mesaj părea, an de an, tot mai puțin convingător. Îmi aduc aminte că o știre banală anunța prin 1980 că, pentru al doilea an consecutiv, URSS trebuie să importe grâu din SUA, ca să-și asigure necesarul de hrană pentru populație. Acesta a fost momentul în care, fără să vreau, m-am pomenit spunând „s-a terminat!” Dacă nici măcar atât nu s-a putut realiza, după mai mult de șaiszeci de ani de „construcție a socialismului”, însemna că ceva nu era în regulă.

În 1980, printr-un concurs de împrejurări, am reușit ca, împreună cu soția, să fim incluși într-o frumoasă excursie de grup organizată prin URSS, cu trenul și avionul. Am constatat că Leningradul (fost și viitor Sankt Petersburg) arăta frumos, dar numai prin moștenirea de dinainte de revoluția bolșevică. Moscova, plină de construcții noi, era de o grandoare ostentativă și de un gust îndoielnic. Dar ceea ce m-a impresionat mai mult a fost că, dincolo de Chișinău (unde nu era permis să cobori), n-am mai putut scăpa de tot soiul de bișnițari care (evident, cu complicitatea conductorilor trenului) ne rugau să desfacem bagajul ca să vadă dacă nu avem cumva ceva ce ar putea ei cumpăra (oferind sume care au făcut pe mulți să renunțe la hainele de schimb). La Leningrad, indivizi dubioși s-au agățat de mine, în fața hotelului, întrebind dacă n-am ceva de vânzare. Când am decis să le arăt o cămașă chinezească banală, au dat-o admirativ din mână în mână și mi-au plătit în câștig față de cum o cumpărasem. Dar tranzacția s-a făcut abia după ce mă băgaseră în labirintul curților unei mănăstiri, deoarece, așa cum spuneau, miliția era cu ochii pe ei. Am înțeles că unii dintre turiștii români din grup, cunoscând cum stau lucrurile, veniseră cu mult mai multă marfă. După ce au valorificat-o, au cumpărat alte bunuri, mai ales electrocasnice, care erau mai ieftine decât la noi și pe care urmau să le vândă întorși acasă.

Iar acest vrednic croat reușise, se zice, să țină farul aprins, aproape toată iarna, chiar dacă uneori, în lipsă de alt combustibil, întreținea flacăra cu niște mari cocoloașe din seu de batal înmiresmat, din pricina căruia farul și privighetorul său erau mai mereu hăituiți și asediați de lupii stepei dobrogene, care se strecurau hămesți prin umbra zidurilor tomitane, până când bravul croat a fost înconjurat și sfâșiat de aceștia, într-o dimineață oarbă, pe când ieșise cu ciomagul în pumn, ca să-și completeze proviziile sale de anonim Martir al Luminii, după cum îl numește danezul printr-un fel de epitaf.

Cu toate că peisajul mai larg și oamenii acestui ținut căzut iarăși în ghearele lacome ale osmanlăilor, i se dezvăluie scriitorului nordic abia în cursul unei orientale călătorii, în caravană, către portul danubian de la Cernavodă (*Bogazchioi*), unde urma să se imbarce, în sfârșit, pentru Viena. Astfel, lucrurile călătorilor care mergeau la Dunăre au fost încărcate în care mari, trase de boi, iar temerarii au pornit la o zi în urma bagajelor, pentru a ajunge împreună la destinație. Expediția au făcut-o călare, pe cai vioi, muntenesți, care jucau, săreau și băteau aerul cu picioarele dinapoi, din pricina șerpilor de toate neamurile care colcăiau pe poteci. Iar convoiul acesta pestriț era condus de fratele hangiuului Radicevici, preventiv înveșmântat într-o veche, dar impozantă uniformă militară austriacă, ce impunea totuși respect tâlharilor cumani și cerchezi de sub praguri stâncoase, întrucât *rămășițele colosale ale Valului lui Traian porneau chiar din marginea fostei cetăți pontice, în jurul căreia se întindea o stepă verde, vâlnin-du-și iluzoriile ape fără sfârșit, printre gorgane, maidane, monoliți roși de vânturi și tumuli țestoși. Astfel, prin umbra gloriei împărătești de-altădată au trecut fără popas, pe lângă multe redute ruinate din ultimul război rusesc, în care se ascundeau câinii, vara, de căldură și iarna, de frig. Și tot astfel, au ajuns, haida-hai, după o vreme, chiar la un fel de sat valah, unde fiecare casă avea aspectul unei movile înțelenite, deși în centru, pe-o masă granitică, ca un altar, se mai zăreau*

și câteva coloane din piatră fumurie, de la vreo mai veche zidire greco-romană temeinic devastată, din fuga cailor. Mai târziu, pe undeva, printre neobositele iluzii din zări, numite de localnici apele morților, au întâlnit și stâncile cariate ale unui dezolant cimitir turcesc părăsit; satul fiind ars și spulberat definitiv de pe fața pământului.

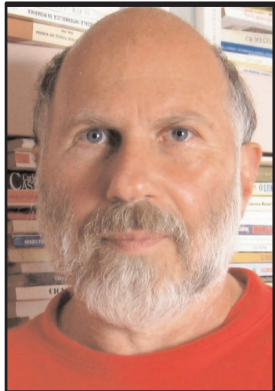
Din loc în loc totuși, printre voalurile verzi ale pustietății și ale altor iluzii morganatice, se vedeau turme de vite care, din depărtare, se înfățișau ca o tabără mare de război. Iar păstorii dicienti de veacuri, pe-acolo purtau lungi cojoace de oaie, cu lăna scoasă-n afară și câte-o căciulă strămtă, turtită, din blănuri mărunț inelate. Părul îl purtau lung, negru și zburlit peste umeri. Și ca la o nesfârșită primejdie, toți își aninau pe șoldul din dreapta nepieritorul baltag strămoșesc – *un topor greu, cu două tășuri*, scrie Andersen.

Dar acum, uimitor ni se pare faptul că același peisaj selenar avea să-l descopere aproape neschimbat, peste încă un veac, și Mihail Sadoveanu, căruia, la 1941, ruinele Histriei îi apar *Ieneș legănate ca printr-o apă lină și-o linie de tufărișuri*, constatând numaidecât însă că *apa cea lină nu-i apă, ci doar albia originară a mării care-n soarele amiezii se visează în starea ei de demult – un miraj pentru care dobrogenii au denumirea frumoasă de „apele morților”*, constatând apoi că *nici tufărișurile acelea îndepărtate nu erau, în fapt, tufărișuri, ci doar niște șiraguri de cocori ce dormitau în tihna luminii sau vegheau amenințările pustiei, cu gâtul înălțat și cu capul neclintit, adormecând singurătatea încremenită a mării și legănarea părelnică dinspre apele morților*.

Un teritoriu al pustietăților neverosimile, desprins, parcă, mai mult din basmele marelui povestitor căruia se cuvine să-i mulțumim, încă o dată, pentru această uimitoare întoarcere-n timp.

Urmuziana

Cristian SABĂU

Sânge. Sânge. În ce planetă s-a isprăvit șanțul în care oamenii te-au găsit a doua zi? (...) Știi, Urmuz, boschetul de la șosea, cavou al inimii tale, fusese până atunci cameră nupțială a multor nunți clandestine. Îți bănuiesc surâsul tău suprem în clipa apăsării pe trăgaci. (Geo Bogza, La mormântul lui Urmuz)

Urmuz este cel mai paradoxal scriitor român. Urmuz e unicul nostru tragic, aproape demn de a fi opus unui Caragiale. Cu un picior în Caragiale, Urmuz e, cu celălalt, la antipodul lui. Urmuz e cel mai plăsmuitor de universuri fictive din literatura noastră, în genere lipsită de mari fantaziști. Urmuz e un scriitor european, un mare cap de serie. Și apoi, ultima concluzie e tocmai aceea că despre Urmuz, cel mai singur între singuri, abia trebuie să stăm de vorbă. (George Pruteanu, România literară, mai, 1970)

Pornind de la acel gând al vajnicului Apărător al limbii române, George Pruteanu, Valeriu Butulescu a hotărât, că DA, trebuie să mai stăm de vorbă! Sau, mă rog, să-i înviem personajele și să le punem să discute și cu noi, dar și între ele... Ba, mai mult chiar, să le invităm să ancheteze, să-l ia la rost pe creatorul lor, să-i reproșeze mici defecte de proiectare și construcție sau să-i solicite mici rețușuri, îmbunătățiri ale aspectului, stării, perspectivelor, performanțelor...

URMUZ nu este ORMUZ!

Dumitru Demetrescu-Buzău nu este Avram Leib (Leiba) Zissu!

Avram Leib (Leiba) Zissu s-a născut în 1888 la Piatra Neamț, fiind unul din cei 10 copii ai unei familii de evrei. Tatăl său, Pincu Ezra Zissu, era contabil de bancă, iar mama sa, Hinda-Lea, casnică. Numele său de familie Zissu (se pare un nume relativ comun la aromâni, de origine greacă) este traducerea românească a numelui idiș Zis (în germană – Süß), adică Dulce. Avram Leib (Leiba) Zissu a făcut studii religioase iudaice particulare (dar și ca autodidact), a urmat studiile liceale la Piatra Neamț, a lucrat și în contabilitatea unei bănci și a început să publice revista evreiască *Egalitatea* de la Iași, oraș în care antisemitismul era puternic. În 1914, organizează o grevă la Banca Moldovei la care lucra din 1910. A fost foarte activ în mișcarea sionistă, a fost un promotor al conceptului de „sionism spiritual”, pe care l-a considerat mai important decât „sionismul organizatoric”. L-a reprezentat pe evreii nemțeni la Conferința Sionistă de la Galați (1907) și pe evreii ieșeni la Conferința de la București (1912). A contribuit la redactarea, probabil, a primei reviste laice în ebraică, *Hamekitz* (*Deșteptătorul*), din vechiul regat. Mai important este faptul că în perioada 1911-1912, împreună cu Petre Constantinescu-Iași, a

publicat (la Iași) 6 numere din săptămânalul literar românesc *Floare albastră* (1911-1912), unde a semnat cu pseudonimul *Ormuz*. De aici s-ar putea să apară confuzia cu *Urmuz*, cel în acte oficiale Demetru Dem. Demetrescu-Buzău. O confuzie alimentată și de faptul că ambii au fost avangardiști și, cum mai toată avangarda românească era majoritar moldovenesc-evreiască (Sașa Pană, Ilarie Voronca, Victor Brauner, Tristan Tzara, Barbu-Beniamin Fundoianu, Gherasim Luca, Max Blecher, Paul Celan, M.H. Maxy), existau toate premisele erorii. Poate a ajutat un pic la această eroare și propensiunea către sinucidere a multor avangardiști români (Luca, Celan). Dar, din punct de vedere al confuziei (de neiertat pentru publicații ca *Adevărul* și *Historia*), n-ar mai fi nimic de adăugat în biografia lui Zissu. În 1919 a fondat la București gazeta sionistă *Mântuirea*. În urma căsătoriei cu fiica unui industriaș, a ajuns la o situație materială înfloritoare, permițându-și acte filantropice. În 1927 afacerile l-au dus la Berlin, dar după instalarea regimului nazist a revenit în România, ajungând chiar președinte al Comitetului Executiv Sionist (între 1941-1944), perioadă în care a facilitat emigrarea evreilor spre Palestina. În timpul regimului comunist, acuzat de spionaj, a fost arestat (în 1951), judecat (în 1954) în *procesul sioniștilor* și condamnat la temniță pe viață pentru înaltă trădare. În 1956 este eliberat și a emigrat în Israel, la Tel Aviv, unde moare în scurt timp, la 68 de ani.

Cât despre adevăratul Urmuz, alias Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, acesta s-a născut la Curtea de Argeș, în 17 martie 1883. Numele de naștere al lui Urmuz a fost Dimitrie Dim. Ionescu-Buzău, ulterior definitivat ca Demetru Dem. Demetrescu-Buzău prin adăugarea sufixului –escu la numele de Dimitrie (Demetru, Dumitru), nume sub care era cunoscut tatăl său, medicul Dimitrie (Demetru, Dumitru) Ionescu-Buzău. Mama scriitorului a fost Eliza Pașcani, sora doctorului, chimistului și profesorului la Universitatea din Paris Cristien Pașcani. Urmuz a avut numeroși frați și surori. Una dintre surorile lui Urmuz, Eliza (căsătorită Vorvoreanu), a fost ulterior o sursă principală de informare despre copilăria și adolescența autorului. Familia s-a stabilit în cele din urmă în București (în zona Antim), unde tatăl său a fost, inițial, profesor de igienă la Liceul „Matei Basarab”, mai târziu inspector de sănătate al orașului. Tânărul Mitică a fost descris de sora sa ca fiind în mare parte nepretențios și introvertit, fascinat de descoperirea științifică și, încă din anii copilăriei, un cititor pasionat de cărțile lui Jules Verne. Potrivit lui George Ciprian (autorul cunoscutelor piese *Omul cu mărtoaga* și *Capul de rățoi*), încă din gimnaziu scriitorul își invita colegii să-i spună *Ciriviș* (variantă a termenului „cerviș”, însemnând „grăsimă topită”) sau *Mitică*.

Numele de URMUZ sub care scriitorul este universal cunoscut a fost ales și impus public de către Tudor Arghezi, cu doar un an înainte ca persoana care-l purta să se sinucidă.

Intrarea lui Urmuz în istoria literară a avut loc în atmosfera gimnaziului din București. A devenit partenerul lui George Ciprian (Gheorghe Pană C-tin), care a descris mai târziu întâlnirea lor ca fiind importantă: „Nu cred prea mult în destin. [...] Însă nu mă pot abține să nu mă minunez cum colegul meu de bancă din gimnaziu, un omuleț de o rară originalitate, a avut o influență masivă asupra vieții mele ulterioare.” El și-a reamintit conversațiile cu „Ciriviș”, unde au dezbătut perfecțiunea sculpturilor antice grecești și a menționat că tânărul Urmuz, spre deosebire de el însuși, privea teatrul ca pe o „artă minoră”. În schimb, Urmuz prefera să participe la concertele de la Ateneul Român și, după cum scrie Ciprian, avea o înțelegere avansată a muzicii.

Elev al Liceului „Gheorghe Lazăr” din București, *lazarist*, pentru marele actor Ion Finteșteanu, „Era zidit din contraste. Copil amărât, în lipsă; nabab risipitor, în abundență. În orice împrejurare, scriitor în replică.” Pentru un alt coleg, poetul și doctorul fără arginți Vasile Voiculescu, Urmuz era „un tânăr genial”, umorul său fiind „cerebral, mai greu de detectat și apreciat”. Cât despre prietenul său Ciprian, criticul George Călinescu l-a descris în anul 1941 ca fiind „un mic Calderon al nostru”.

Gașca celor 4 *pahuci*-cășcați („pahuci”, din verbul iudaic „a căsca”) care îi număra pe Urmuz, pe Ciprian (poreclit *Macferlan*), Alexandru Bujoreanu (*Bălălașu*) și Costică Grigorescu (*Pentagon*), se ținea de poante și glume făcute pe seama colegilor, profesorilor, dar și a trecătorilor acostati pe stradă. Teribilisme și farse puerile (inclusiv achitarea cu capete de rățoi a unor așa-zise taxe inventate și impuse de pahuci), dar cu care se distrau copios pe seama celor care le ieșeau în cale... Poate că după normele societății de azi ar fi fost acuzați de *bullyism*, dar pe atunci erau doar o joacă copilărească, ușor de trecut cu vederea, încadrabilă la capitolul „rătăcirii ale adolescenței”...

România? Ceva între AbsurdCountry, Absurdlandia și Absurdistan

Valeriu Butulescu se joacă (și bine face) de-a adevărul folosind parahreza (cuvânt foarte rar folosit, de aceea e bine să îl resuscităm un pic), sau, mai nou zis, ca să priceapă fiștecine, calamburul (adaptarea francezului *calembour*), acel joc de cuvinte bazat pe echivocul rezultat din asemănarea formală a unor cuvinte foarte diferite ca sens. Sau, mai bine zis, acea joacă cu discrepanța dintre aparențele și sensurile profunde ale vorbelor pe care le folosim. Poate că am ajuns pe o pantă (prea abrupt) descendentă a istoriei, literatura s-a devalorizat, cuvintele s-au tocit, mesajul ieșind din combinarea lor e distorsionat, unitatea dintre gândire și limbaj e fracturată, existența asta aproape că nu mai are sens, trăiești doar ca să satisfaci, cât poți mai bine, niște trebuințe personale și sociale. Oare chiar trebuie să fie satisfăcute? Oare chiar de la mine așteaptă societatea satisfacerea lor? Oare capacitățile mele nu cumva sunt supraestimate? Oare existența mea nu încurcă proiectul optimist de realizare a unei lumi frumoase?

Oaltă întâmplare pe care mi-o amintesc s-a petrecut la Moscova. Eram în întârziere pentru masa de prânz, servită riguros la o oră fixă pentru fiecare grup, la hotelul aflat destul de departe. Deoarece nu am văzut niciun taxi, am mers la mașinile oficiale din fața unui minister și, pentru două ruble (o sumă care ni s-a părut derizorie), șoferul unei oficialități ne-a dus la hotel, insistând să ne lase la intrarea principală, deși acesta avea un acces mai întortocheat pentru automobile, iar noi economiseam doar câțiva pași. Excursia mi-a arătat așadar adevărata față a „omului nou”, despre care auzisem vorbindu-se atât de mult, ca și a „societății socialiste etc. etc.”, către care noi abia ne îndreptam. Prin asemenea experiențe, oricât am fi fost de îndoctrinați, am început treptat să înțelegem că alergăm după o himeră, frumoasă pe alocuri (mai ales pentru oamenii lipsiți de ambiții), dar care nu va putea funcționa.

În anii șaptezeci, regimul Ceaușescu a mai săvârșit o greșeală care se va dovedi, în cele din urmă, decisivă. Profitând de deschiderea pe care o avea, a pornit la o industrializare accelerată a țării. Pe baza ideii că muncitorimea este adevărata „forță conducătoare” a țării, au apărut nenumărate combinate energofage, producând tot ce ar fi necesar unei societăți autarhice. Evident, pentru a le construi a fost nevoie de împrumuturi și de licențe, competitive pe moment, dar rareori de perspectivă. Nimeni nu voia să observe că țările avansate începuseră să se îndrepte, chiar de atunci, către o economie cu totul diferită, punând accentul pe industria inteligenței, a informațiilor, și pe creativitate, folosind tehnica de calcul (a se vedea cum s-au îmbogățit miliardarii actuali).

Datoriile acumulate din cauza investițiilor deveniseră la un moment dat împovărătoare. În loc să se accepte că toate țările aveau datorii (visul tuturor marilor bănci), iar ale noastre nu erau cele mai mari, Ceaușescu și-a propus să scape de ele cât mai repede. O decizie de trei ori fatală. În primul rând, în felul acesta nu au mai fost bani pentru rețehnologizare și noi investiții în industria care rămăsese la nivelul anilor șaptezeci. Apoi, și-a ridicat în cap, prin gestul său, oligarhia financiară mondială, care pierdea astfel o părghie prin care ne putea mulge și controla. În al treilea rând, deoarece în felul acesta țara, și întreaga populație, au ajuns într-o situație de nesuportat.

Ideea fixă de a rambursa până la ultimul sfanț datoriile externe (ceea ce s-a și reușit până la urmă) a forțat exporturile, a redus importurile și a blocat avansul științific și tehnologic. În doar câțiva ani, aproape tot ce producea industria noastră devenise necompetitiv. Costurile de producție au ajuns treptat mai mari decât prețurile produselor similare pe plan mondial. Vindeam tractoare, locomotive ș.a.m.d. în pierdere și doar în țări în curs de dezvoltare, adesea pe baze mai degrabă politice decât economice, în schimbul unor materii prime. În 1990, când „nu mai aveam datorii” și au început privatizările, toată industria noastră era cu cel puțin un deceniu în urma competitorilor vestici, suficient să fie scoasă complet din joc, facilitând mult sarcina celor ce doreau s-o vadă, din varii motive, transformată în fier vechi. Cinste puținelor excepții.

Da' cine mai este și acest Valeriu Butulescu?

Păi, să fie foarte clar, Valeriu Butulescu este probabil cel mai cunoscut scriitor român *afară*, secvențe importante din opera sa fiind traduse în zeci de limbi (peste 50!), inclusiv în Esperanto... Am cunoscut destui aspiranți la statutul de scriitor, intrigati de nerecepționarea operelor lor de către public, cred că nici măcar de către membrii familiei... Am cunoscut destui scriitori (de fapt doar membri ai unei USR cu porțile larg lăbărtate după 1990) supărați că asupra operelor lor nu s-au pronunțat critici ca Nicolae Manolescu și Alex. Ștefănescu. Sau că marile lor texte n-au ajuns în *România Literară*... Probabil că nici n-ar fi meritat efortul, timpul și spațiul (tipografic) consumat *curat fără rost*.

Ei bine, dacă unii mai sunt încă supărați și acum că au fost neglijați de un istoric important al literaturii române de talia lui Alex Ștefănescu, trebuie remarcat că același critic l-a perceput ca pe un scriitor important pe Valeriu Butulescu. Iar după debutul editorial al scriitorului petroșenean (între timp redevenit gorjean) Butulescu din 1985 (cu aforisme! – *Oaze de nisip*), Alex Ștefănescu scria: „Un foarte activ poet, autor de aforisme și traducător din literatura poloneză este Valeriu Butulescu din Petroșani. (...) Rezultatele cele mai bune le obține în aforistică – gen dificil, miniat de riscul căderii în ridicol. Valeriu Butulescu evită acest risc, recurgând la ironie, la paradox...”

După 1989, Alex Ștefănescu se apleacă din nou asupra operei lui Valeriu Butulescu, în revista *Vatra* (9/1992). În articolul „Valeriu Butulescu sau propoziția de aur”, scria: „De peste treizeci de ani, de când citesc literatură, trăiesc cu o prejudecată: că aforismul este un gen minor. (...) Dar într-o bună zi am citit aforismele lui Valeriu Butulescu. Din acel moment genul mi s-a înfățișat într-o altă lumină. Un autor de care nu mai auzisem vreodată mi-a schimbat modul de a gândi. Așa neînsemnat cum pare – pentru că este «de-al nostru», pentru că are numele terminat în banalul «-escu», pentru că facem mereu, de sute de ani greșeala de a ne minimaliza propriile merite – Valeriu Butulescu este un mare scriitor. Faptul că se exprimă prin mici texte nu contrazice această calitate. (...) Viziunea sumbră, de coșmar («Când prostia prinde aripi se întunecă cerul»), analiza psihologică profundă, dostoevskiană («În sufletele obscure ura persistă, precum zăpada pe versanții lipsiți de soare»), ironia caustică, fără replică («Mă plictisesc rar și niciodată singur.»), patriotismul declarat într-o manieră bărbătească («Dacă arborii își schimbă uneori patria de vină sunt numai frontierele.»), umorul irezistibil («Mă tem de moartea întâmplătoare. De aceea evit spitalele.»), pamfletul scris cu vervă, da, cu vervă în numai câteva cuvinte («Unii poeți amintesc de căței scoși la plimbare. Orice drum alegi, ei merg înainte.»), paradoxul revelator («Fii imparțial și balanța se va înclina de partea ta.»), filosofia de bună calitate («Curcubeu. Superb arată lumina în faza ei de descompunere.»), povestea unei vieți, un roman în zece cuvinte! («Până la urmă m-au convins să mă las constrâns.») – iată numai o parte din fațetele acestei opere.”

Tot Alex Ștefănescu scria în a sa *Istorie a Literaturii Române Contemporane*: „Desființarea cenzurii i-a dat posibilitatea să se manifeste, în sfârșit, impetuos, conform temperamentului său, unui foarte inventiv scriitor din Petroșani: Valeriu Butulescu. A debutat în urma unor lungi și complicate demersuri, în 1985, cu un volum de aforisme de un nonconformism spectaculos, *Oaze de nisip*, publicat la Ed. Litera. După 1989 el și-a luat revanșa, reușind să pună în circulație până în prezent peste douăzeci de volume (de poezie, teatru, traduceri, eseuri etc.). Dar genul în care a atins cel mai înalt nivel (nemaiafins de alți scriitori români înaintea lui) rămâne aforistica. Mulți critici literari cred că acest gen este prin definiție și în mod iremediabil minor. Se înșală. Dovada o constituie textele ultracurte, dar de o remarcabilă densitate literară (și uneori și filosofică) semnate de R. Tagore, Fr. Nietzsche, La Rochefoucauld, J. Renard, E.M. Cioran, St.J. Lec ș.a. Lor li se adaugă Valeriu Butulescu, ale cărui aforisme n-au nimic din vetuștea «cugetărilor» atâtor contemporani... Valeriu Butulescu se exprimă prin propozițiile lui dispartate (și întotdeauna elegante, ca un nod de cravată bine făcut). Ele acoperă un registru stilistic întins – de la ironia caustică, fără replică, și până la confesiunea deznădăjduită, de

la lirismul înalt și până la exuberanța inventatoare de paradoxuri... Românii întârzie să-l descopere pe Valeriu Butulescu. Deocamdată l-a descoperit străinătatea unde cele aproximativ 2000 de aforisme ale sale (dintre care 200 scilicite) i-au fost traduse în aproximativ 20 de limbi.”

Opțiunea de a-l băga în *Istoria* sa pe Valeriu Butulescu (ca și pe Mircea Bârsilă sau Grigore Vieru, opțiune, după părerea mea de cititor destul de *antrenat*, absolut justificată), deși contestată vehement de Paul Cernat, a fost apărută cu argumente de Alex Ștefănescu: „În România sunt 2450 de membri ai Uniunii Scriitorilor și încă 4-5000 de autori care nu sunt membri ai acestei organizații. Dar Dumnezeu nu distribuie tuturor talentul, ca pe un ajutor social. Din cei 2450 de membri ai Uniunii Scriitorilor, după părerea mea, doar vreo sută sunt scriitori adevărați și doar vreo zece sunt foarte buni. Ceilalți au doar meritul că scriu. E bine să existe mulți oameni care scriu. E bine ca în cultura românească să existe o arie mare de selecție. Dar nu înseamnă că toți cei care vor să devină scriitori chiar vor deveni...”

Iar în august 2017 criticul își susținea încă o dată alegerea: „Cine este Valeriu Butulescu? Este cel mai valoros autor de aforisme din România, din toate timpurile, și unul dintre cei mai valoroși din lume. Cărțile lui au apărut în toate limbile pământului și pretutindeni au fost comentate cu admirație. A primit numeroase premii în străinătate. La noi, critica literară, paralizată de snobism, consideră aforismul un gen minor, fără să mai reconsidere vreodată această idee. Este adevărat, în România există în momentul de față nu zeci, nu sute, ci mii de autori de cugetări neinteligente și emfatică, de cugetări-kitsch. Drept urmare, multă vreme și eu am disprețuit aforismele... Dar l-am descoperit, încă dinainte de 1989, pe Valeriu Butulescu și am fost entuziasmat. L-am citit de-a lungul timpului cu nesaț. Multe dintre aforismele lui le pot reproduce din memorie.”

Să mai adăugăm un fapt important în societatea românească, mai ales capitalist-mondialistă, și anume că Alex Ștefănescu n-ar fi fost motivat de noua realitate să mai aprecieze scrierile *butulesciene*, din cauză că au devenit rapid politicieni de orientări diferite, la noi chiar antagonice. Criticul Alex Ștefănescu, militant (și lider) PNȚCD, a *jucat* pe dreapta eșichierului politic, iar dramaturgul Valeriu Butulescu era de *stânga*... Mai cred că fiecare a avut opțiuni care în timp s-au dovedit erori (și, probabil, dezamăgiri politice), dar asta-i altă poveste. Aș mai spune și că s-a comis o exagerare, pe care vreau chiar acum s-o rectificăm: scrierile lui Valeriu Butulescu n-au apărut chiar în toate limbile pământului, ci „doar” în vreo 50 (cincizeci)! Așa, ca să se știe!

Propun un termen: aforistagiu

Oare cum l-am putea defini pe un autor de aforisme? Ca să n-o mai lungim cu ofertele de *label* vă propun un termen: *aforistagiu*! Mi se pare că sună mai frumos, mai neaoș-clasic pe modelul papugiu, sacagiu, cherestegiu, macaragiu... Decât, să zicem, aforistician, mult mai bine și mai balcanic, mai de la noi e *aforistagiu*.

Chiar am reținut câteva aforisme *butulesciene*, pentru că sunt logice, haioase și cu aplicare în societatea de azi: „După căderea comunismului, 200 de legiuni dacice au invadat Italia. Războiul lui Decebal”, „De sub cizma rusească am scăpat ușor. De sub pantoful delicat al Occidentului va fi mai greu”, „Soarele biblic are șapte milenii. Gânditorul

de la Hamagia – opt. Strămoșii noștri sculptau frumos pe întuneric”, „Atunci când totul a fost *dat dracului*, dracul a ajuns stăpânul”, „Toate relele ne-au venit de la doi evrei: Adam și Eva”.

Am putea spune că *Dincolo de zid* care este un adevărat festival al calamburului, poate fi categorisită ca o tragi-comedie a paronimelor și aforismelor. Sau, mai bine zis, o tragi-comedie a paronimelor *aforismizate* (sau poate chiar *aforism-urmuzate*). Ofer câteva exemple din multele aforisme presărate (de fapt, plasate strategic) în text: „Idealurile mai mult

ne încurcă, banii sunt de preferat; că doar nicio liră nu cântă așa frumos ca lira sterlină...”, „Iertare găsești în cer. Pe pământ avem prescriere. Suntem mereu în căutare de derogare”, „Carnivorele câștigă alegerile de fiecare dată, deși electoratul erbivor e majoritar!”, „Tezaurul național e la ruși! Nouă nu ne-au lăsat decât tezaurul folcloric!”, „Dialogul social presupune un limbaj simplificat, bazat pe lozinci și interjecții!”, „Politeismul este superior pentru că îți oferă șansa de a-ți alege un zeu mai acătării”, iar „Smerenia nu e de fapt decât orgoliu speriat”.

Sau din categoria *Senzațional*: „A luat foc Foișorul de Foc!”, „La Spitalul Colțea, doi morți au fugit de la morgă...”, „Senzațional! Un domn s-a spânzurat pe Strada Doamnei...”

Jocuri de cuvinte de tipul: „La fermă trebuie să fii ferm!”, „Ți-ai pierdut judecata? Te crezi la judecătorie?”, „Un destin nu se schimbă ca o destinație!”, „Cu urnele nu poți urni o țară!”, „Mai degrabă scoți iepuri din pălărie, decât înțelepți din urna de vot”, „Greu de găsit oameni responsabili într-un spațiu golit de răspundere!”

Dar pe lângă arta calamburului pe care o practică în fel și chip (și diverse variațiuni), Valeriu Butulescu observă foarte atent fenomenul teatral românesc actual și trage concluzii picante: „Teatrul modern este plin de sexualitate. Se copulează aproape în fiecare piesă. Scenele trepidează asemenea TIR-urilor de pe șoseaua de centură... teatrul modern găfăie și transpiră. E permanent în stare de erecție...”, „În România nu există decât regizori mari”. Spunea cineva priceput în domeniu că *aforismul este un maxim de sens exprimat într-un minim de cuvinte*, aserțiune pe care aforismele lui Valeriu Butulescu o confirmă pe deplin.

Cine este regizoarea Mona Gavrilăș?

Pe Mona Gavrilăș o cunosc de vreo două decenii dacă nu chiar mai bine. Adică din vremea când foarte tânără lucra cu maeștri ai scenei ca Radu Beligan (ca asistent de regie la *Egoistul* lui Anouilh) și Virgil Ogășanu (*Iona* lui Marin Sorescu). După ce s-a ocupat de balene, de vagine (*ensleriene*), de lecții (*ionesci*, *tanskiene*), de buzunare (*vișnieciene*), de crăciunuri încarcerate, iată că mai nou se ocupă de pâlnii și locul acestora în ciudata existență a unor ciudați reprezentanți ai speciei umane... mă rog, ai speciei umane cu ceva derogări. Mona Gavrilăș este un regizor aparte. Nu s-a așezat sub acoperișul protector al unui teatru de repertoriu, a preferat ca împreună cu Diana Giubernea, actrița care-i este partener (și complice) în proiecte teatrale, să se *inorog*ască, adică a înființat asociația culturală Inorog Art. Asta doar ca să promoveze în lume – în lumea noastră, românească – *teatrul bazat pe emoție*... Așa se face că după alte *animale locale* – Rinocer, Colibri – în viața teatrală românească avem și un Inorog... să vedem ce mai urmează...

Aș putea zice că o caută cu lumânarea așa cum își caută și textele. „Un text aparte, o comedie cu accente dramatice în care erotismul se amestecă subtil cu politicul. *Umuz* prezintă o lume bizară. Intrăm, de la bun început, în mintea lui Mitică și vedem toate angoasele, tot vidul interior, toate întrebările care nu mai au răspuns. O lume așa cum o percepe Mitică, adică fără sens. Așa că Moartea devine practic o necesitate, un drum firesc. *Urmuz* (Mitică) este tot mai afectat de vidul interior, de golirea cuvintelor și a faptelor sale. Piesa ne vorbește despre singurătate, prietenie adevărată și căutarea sensului vieții. Să știm de ce trăim!” (Mona Gavrilăș, regizor artistic) (Va urma.)

In memoriam

Elis RĂPEANU

Au trecut deja cinci decenii și jumătate de când, pe 29 iulie 1970, ne-a părăsit personalitatea simbol a Chimiei Românești – savantul Costin D. Nenițescu. A fost întemeietorul Catedrei de Chimie Organică

din Institutul Politehnic din București, instituție de învățământ superior unde mi-am desfășurat și eu activitatea la Catedra de Limbi străine.

Pentru un filolog, e greu să redea, chiar restrângând portretul la aspectele esențiale, activitatea acestui savant de talie mondială, dar ne permitem să scriem aceste rânduri din imensă prețuire și din cinstea că l-am cunoscut personal. Pentru reușită, am apelat la unele materiale apărute pe internet și, mai ales, la datele de specialitate din *Studii și Cercetări de Chimie*, Cluj, anul XIII, nr. 2, 1962 (BAR II 462763). E, în același timp, o legătură de destin pe care am înțeles-o mai târziu, când am aflat date despre tatăl meu.

Costin D. Nenițescu s-a născut la București, pe 19 iulie 1902, ca fiu al lui Dimitrie S. Nenițescu (18 aprilie 1861 – 28 ianuarie 1930), doctor în Drept la Universitatea Louvain, secretar general al Ministerului de Interne, ministru al Industriei și Comerțului, venit de la Galați, originar aromân. Numele Nenițescu provine de la un unchi monah – Ilarion Neniță, adaptat la numele de familie. Destinul, pe care numai Dumnezeu îl hotărăște, a făcut ca, în același an, tânăra ardeleană venită din zona Rupei, angajată în casa acestor oameni bogați, să se ocupe de lenjerie, să nască un băiețel căruia stăpânii i-au pus numele Vasile (de la Vasiliu, numele mai vechi al familiei). A fost crescut și dat la școală, urmând și cursurile de comerț și meserii și a ajuns administrator al moșiei Nenițescu din Valea Călugărească. „Nașii”, cu tânărul Vasile, au pețit-o pe Paraschiva Chirițoiu care se trăgea din familia de „popi și de dascăli de biserică și de școală”, numele Chirițoiu ducând tot la o origine aromânească. Ați înțeles, sper: acești tineri au avut 7 copii, printre care și cea care conduce acest condei. Gata, să revenim la subiectul principal sau, cum spun francezii, *revenons à nos moutons!*

Costin, feciorul binecuvântat al celui cu funcții înalte, a urmat Școala de Băieți nr. 9 din București, termină cursul primar la Școala Evanghelică și apoi cursul superior la Liceul „Gh. Lazăr”. A continuat studiile la Politehnica din Zürich (Elveția) și München (Germania), obținând titlul de inginer chimist. Tot aici își dă, în 1925, doctoratul, avându-l profesor conducător pe Hans Fischer – laureat al Premiului Nobel, mentorul său științific.

Costin D. Nenițescu a fost de mic stăpânit de pasiunea pentru știință. În podul casei din str. Școalei nr. 8 (așa scriu cercetătorii, dar eu am aflat de la Doamna Jeana Teodorini – sora sa, care ocupa catul, pe care am vizitat-o, că nu în podul casei, ci în subsolul înalt), își organizase un laborator în care și-a construit un element galvanic, pe care l-a prezentat într-un articol tipărit în numărul din 31 mai 1916, în *Ziarul Științelor populare și al Călătoriilor*, când avea 14 ani. Mai târziu, spunea: „Ca să poți să transmiți știință trebuie să fii tu însuși creator de știință sau cel puțin să te străduiești să fii”.

Întors în țară, funcționează timp de 2 ani ca asistent la Catedra de Chimie Organică a Facultății de Științe din București, iar în 1928 e numit Conferențiar de Chimie generală la aceeași facultate. La 26 de ani, publică prima ediție din cele două tratate – *Chimie organică* și *Chimie generală*. Generațiile care au urmat (și urmează!) au învățat după aceste cărți. Tratatul de *Chimie organică* a fost publicat în peste 8 ediții, prima având un singur volum, cealaltă două. Aceste cărți demonstrează forța de anticipare cu totul remarcabilă a autorului: să ne gândim la faptul că a intuit cele mai importante direcții de dezvoltare a chimiei organice și a adus contribuții de bază, cum ar fi chimia reacțiilor care decurg prin ioni de carbon și problema ciclobutadienei. A publicat, de asemenea, *Manualul inginerului chimist* și manuale de liceu.

Deși în fosta Școală Politehnică „Regele Carol II”, exista o Catedră de Chimie organică, rezultatele în țară și în afara ei erau puțin cunoscute. În 1935,

Costin D. Nenițescu

Consiliul Profesoral decide scoaterea la concurs a unui post de conferențiar și, din 5 candidați, reușește Costin D. Nenițescu, a cărui existență se va contopi cu activitatea acestei catedre. Aduce și doi doctoranzi de la Universitate: Ecaterina Ciorănescu (1909-2000) și Ion Gavat. Politehnica bucureșteană, precum și disciplina Chimie organică au fost înnobite de activitatea acestui savant de talie mondială a cărui existență a fost zdrobită în „vremurile noi” în care politicul apăsa întreaga Românie.

În domeniul cercetării, abordează probleme noi, ocupându-se de hidrocarburile saturate. În 1940 devine membru corespondent al Academiei Române, fiind reales în 1948, când academicienii au fost revizuiți. În 1955 devine membru titular și președinte al Secției de Științe chimice a Academiei. Este distins de două ori cu Premiul de Stat clasa I (în 1949 și 1950-1951) pentru studiile privind elaborarea unor noi procese de fabricație a medicamentelor.

Sub conducerea sa, în 1948, se înființează primul institut departamental de cercetare chimică din țara noastră, numit, la început, ICEPS (Întreprinderi pentru Cercetări și Producție Semiindustrială), din care, în 1950, s-a desprins ICECHIM. Instituția a funcționat în cadrul catedrei sub conducerea profesorului Nenițescu până în 1954, când s-a mutat într-un local propriu. Din colectivele de atunci ale ICECHIM făceau parte și profesori ai catedrei. Cam în aceeași perioadă, tot în cadrul catedrei, ia naștere un grup de cercetare al secției de Științe Tehnice a Academiei care, în 1955, va deveni Centrul de Cercetări Chimice Organice (CCCO), tot sub conducerea lui Nenițescu. Cred că nu e nevoie să mai amintim faptul că, la ICECHIM, mai ales după construirea localului nou, avea să „troneze” mulți ani „savanta cu renume mondial” Elena Ceaușescu, căreia Profesorul Nenițescu a refuzat să-i „îndrume” doctoratul, lucru care-l va costa viața.

În ceea ce privește structura catedrei, la începutul anilor '50, în afara chimiei organice, în catedră intrau și toate disciplinele de tehnologie organică, existente atunci: Tehnologie Organică Generală (prof. Iosif Drimuș), Tehnologia Produșilor Farmaceutici (prof. Ecaterina Ciorănescu), Tehnologia Coloranților (profesor Hipolit Sanielevici), Tehnologia Compușilor Macromoleculari (conferențiar Dan Costescu). Acestea se vor desprinde apoi din catedră (exceptând Tehnologia Produșilor Farmaceutici), și capătă un local propriu în Calea Victoriei. În a doua jumătate a anilor '50, Nenițescu este numit membru titular al Academiei (1955) și este ales președinte al Secției de Științe Chimice. Dezvoltarea industriei chimice a impus în aceeași perioadă crearea a încă unei discipline: Tehnologia Antidăunătorilor, titular profesor Margareta Avram.

În perioada 1965-1970, studiază reacțiile solvilitice. Colaborează cu celebri profesori din Statele Unite ale Americii, contribuie cu scrierea unor capitole la diverse tratate. Numeroși compuși organici și reacții îi poartă numele. Se poate spune că „hidrocarbura Nenițescu”, prima anulenă (CH)₁₀, a propulsat chimia anulenelor. A fost pionierul aplicării metodelor fizice în chimia organică în România.

Rezultatele muncii lui Costin Nenițescu se văd în cele 262 de articole originale și 21 de brevete. În anii 1970 lucrările sale au numărat 1000 de citări. În ziua de azi, *Chemistry Citation Index* numără mai mult de 20 de citări pe an. A fost pentru scurt timp decan al Facultății de Chimie Industrială din cadrul Politehnicii bucureștene.

Costin D. Nenițescu aduce contribuții esențiale și în multe domenii ale chimiei organice, cercetările sale caracterizându-se prin abundența de idei noi și

îndrăznețe. Lucrările sale au stârnit un viu interes în toată lumea, fiind citate în multe articole străine. A avut o corespondență susținută cu cele mai mari personalități mondiale ale chimiei organice, a participat la conferințe și congrese în diverse țări, a colaborat cu numeroase laboratoare din străinătate.

Ne-am permis, deși fiind cercetător științific într-un domeniu diferit, să preluăm date și concluzii din materialele publicate, în semn de respect și prețuire infinită față de acest savant cum rar a avut și va mai avea România. Ne vom mai deda la aspecte care ne-au legat sufletul de acest brad crescut pe vârful muntelui pe care-l numim Chimia organică românească, unele apărute în monografia *Valea Călugărească pe spirală de timp*, apărută în 2004, la Editura PRINTEURO din Ploiești. Și, dacă până acum

am preluat date, păreri, opinii din scrierile personalităților științifice, urmează o sarcină mai grea, să redăm gândurile personale, întâmplări, situații pe care le-am trăit, destinul favorizându-mă să mă apropiez de acest savant care, la botez, mi-a dat numele Elena-Elisabeta. De fapt, cel care mă va conduce va fi condeiul care mi-a creat spațiul libertății umane în care am trăit multe decenii și încă mai acumulez trepte.

În 1962, când am terminat prima facultate „de Română pură”, am fost repartizată la Catedra de Pedagogie și Limbi străine din Institutul Politehnic. La-nceput am crezut că e o greșeală, dar m-am convins că eu greșesc: trebuia să predau Limba română studenților, doctoranzilor, specialiștilor străini veniți la studii în Politehnică. M-am informat și am aflat că mai e o doamnă profesoară la Universitate, doi profesori la Petrol și gaze (cu sediul, pe atunci, în București, pe str. Iosif

Conta) și o doamnă la Medicină. Ne-am adunat și am pus bazele unui curs de Română ca limbă străină. Ce să vă mai spun? Toată viața am „pritocit” limba mea maternă ca s-o predau străinilor, la grupe de tineri veniți de pe glob. În clasă erau vorbitori de diverse limbi de circulație internațională și, uneori, mă adresam în spaniolă unui tânăr care vorbea altă limbă. În fine, m-am adaptat, mai ales după ce am mai făcut încă o facultate, Franceza (1966-1971). Dar ceea ce interesează este faptul că, aflând că sunt profesoară la Politehnică, mama „mi-a ordonat” să mă duc la Nășicu, să-i fac urări de Crăciun. Deci, în decembrie, 1962, m-am dus la Catedra de Chimie din Polizu (catedra noastră era pe Calea Victoriei nr. 149). Domn' Profesor era la un birou mare, situat pe un podium, precum catedrele din școlile vechi. Mi-a întins mâna și mi s-a adresat cu „domnișoară”. Când i-am spus că sunt fata lui Vasile Stângă (cel omorât de ruși, la sfârșitul lui iulie 1945, când se retrăgeau spre Est pe șoseaua care duce de la Ploiești spre Buzău și urcau pe drumurile dintre vii, intrau în curțile cu case mai arătoase care aveau pivnițe, împușcau butoaiele și puneau gălețile și gamelele să le umple cu băutură), s-a luminat la față. A fost bucuros că, printre copiii lui „Vasilică”, unu se ridicase la nivelul de a-i fi „coleg”. M-a impresionat acest lucru: nu aspiram nici în gând să fiu „colegă” cu marele Nenițescu, care demult nu mai dăduse prin Valea Călugărească, unde-și avea viile pe sute de hectare, naționalizate în 1949, devenite I.A.S. cu rod bogat (acum e totul părașină!). I-am spus că vreau să scriu o lucrare despre limbajul științific românesc (pe vremea mea, orice cadru didactic universitar trebuia să-și susțină o treime din salariu cu cercetare științifică). Domnul Profesor, „Nașul”, mi-a dat câteva indicații pe care le-am notat (a spus că am scris frumos!), subliniind influența masivă a termenilor din franceză. M-a îndemnat să mă duc la Domnia Sa de câte ori am nevoie de ceva. M-am dus, mai ales, de Sfinții Constantin și Elena, când era și ziua primului nume al meu, Elisabeta fiind adăugat (deși îl dubla pe al surorii mele mai mari care m-a crescut), pentru că ținea la numele buncii sale, aromâncă din Galați, care se numea astfel. În general, nu l-am deranjat prea des. Ultima dată l-am văzut prin martie 1970, când venea mai rar la institut. Era supărat, prea ocupat, obosit. Am plecat cu lacrimi în ochi.

Metafizica și poezia încarcerate

Destinul poetului Constantin Opreșan (I)

Dan ANGHELESCU

1. Sfârșitul perioadei interbelice, context și configurații generale

Evenimentele și situațiile pe care umanitatea veacului XX a fost obligată să le traverseze, prin complexitatea lor, întunecă, în mare parte, puterea de analiză și reflecție asupra lor. După Al Doilea Război Mondial, structura esențială a valorilor de până nu demult suporta o devastatoare disoluție. Lumea căpăta un cu totul alt chip, necunoscut și – în parte – de-ne-cuprins într-o normalitate a înțelegerii, pentru că, evident, se situa undeva, foarte departe, dincolo de tot ceea ce până atunci se crezuse că ar aparține Omenescului. Acest secol a adus în teribilele lui prim-planuri acel „ceva” pe care Hannah Arendt, de pildă, îl identifica în sensul de „incompatibilitate iritantă dintre puterea reală a omului modern (mai mare decât oricând înainte, atât de mare, încât omul ar putea pune sub semnul întrebării însăși existența propriului său univers) și neputința oamenilor moderni de a trăi într-o lume pe care propria lor putere a stabilit-o și de a înțelege semnificația acestei lumi”. (1)

Am spune, reluând o expresie a profesorului Nae Ionescu, că experiențele negative ale acestui timp au determinat, pentru noi, românii, apariția unui *senti-ment tragic al existenței istorice* (2), privită ca o decădere din dimensiunile unei ontologii originare.

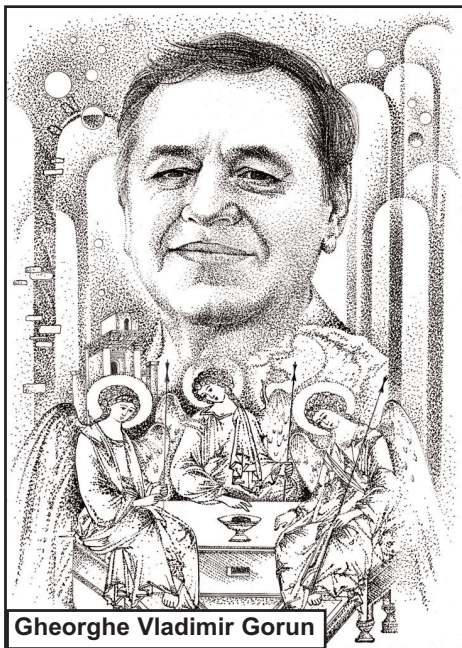
După Marea Unire, interesat în exclusivitate de „generația care se ridică”, în primele sale apariții publicistice (*Itinerariu Spiritual*, septembrie 1927), Mircea Eliade se afirma cu o profundă și nezdruncată încredere în viitorul culturii românești. Mărturisea ceva mai târziu: „Mă simțeam responsabil pentru întreaga generație tânără. Mi-o închipuiam chemată pentru lucruri mari: în primul rând, știam că aveam datoria să lărgim considerabil orizontul cultural românesc, deschizând ferestre către universuri spirituale rămase până atunci inaccesibile. Dacă publicasem foiletoane despre Asvagosha și Milarepa, despre Kierkegaard și orfism, o făcusem, pe de o parte, pentru că asemenea oameni și probleme nu interesaseră pe înaintașii noștri, iar, pe de altă parte, pentru a mă împotrivi dependenței noastre culturale de librăria franceză, dependență care mi se părea o dovadă de lene intelectuală. Ceream *provincialului*, cum îmi ceream și mie, un efort supraomenesc pentru a învăța și a face tot ce nu avuseseră răgaz să învețe sau să facă înaintașii noștri. Cred că nu mă înșelam. În fond, generația mea a avut doar vreo 10, 12 ani de *libertate creatoare*. În 1938 s-a instaurat dictatura regală, apoi a venit războiul și în 1945 ocupația

sovietică – și totul a amuțit.” (3)

Clarviziunile lui Mircea Eliade – privind devenirile istoriei – s-au confirmat, din nefericire, pe deplin. Ca și, de altfel, tot ceea ce a gândit el despre omul modern, cel care „a pierdut conștiința realităților spirituale” și pentru care „anamneza sacralului s-a stins”. (4)

Sub ocupația sovietică, România devenea *obiectul unui sinistru experiment* de aculturație, care a debutat cu exterminarea (socială, spirituală, morală și fizică) a întregii elite politice și culturale a țării. Concomitent, au urmat suprimarea libertăților presei, a editurilor particulare, interminabila listă de cărți interzise,

epurarea bibliotecilor și „reformarea” Academiei Române. *Soluția finală* a stalinismului ar fi trebuit să culmineze cu lichidarea totală a culturii, tradițiilor, memoriei și spiritualității naționale.

Gheorghe Vladimir Gorun

în sens eminemamente politic, comunitatea fragilă a celor „deșărați” (așa cum nota cu mâhnire George Uscătescu (5)) nu construisese nimic durabil, în spațiul culturii efortul și efectele vor deveni totuși semnificative. Prin mesajele și conținutul ei, revuistica împrumuta caracteristicile unei *societăți civile virtuale*, aspirând, într-un sens anume, la statutul acelor *polisuri paralele* de care amintea la un moment dat teoreticianul Václav Benda. Cu profunde semnificații se profilează observația că, atât în spațiul publicistic, precum și în deosebit de valoroasele opere literare ale exilului își găsește exprimarea o *profundă neîncredere față de istorie*. Milan Kundera va distinge aici un specific al națiunilor din centrul și estul european. Într-un sens apropiat își făcuse apariția memorabila sintagmă lansată de Mircea Eliade despre *teroarea istoriei*. Vorbim, prin urmare, despre un fenomen în interiorul căruia actul de cultură – în esența formelor lui de manifestare – aspiră, întâi de toate, la un statut de porta-voce, de reprezentant al uneia dintre *victimele* (partea nefericită! a) istoriei. Este viziunea

↑ ntr-o tentativă disperată de contracarare a genocidului cultural și, desigur, dintr-o perspectivă iluzorie, că s-ar putea reuși o demantelare, în ochii occidentului, ai lumii civilizate (!?), a falacioasei utopii comuniste, românii din afara granițelor țării (acum închise etanș) inițiau un amplu fenomen de răspuns, prin apariția revistelor literare ale exilului. Dacă,

ce definește în cel mai înalt grad această literatură și revuistica ei complementară, ambele rămânând, pe toate palierele, opozabile totalitarismului comunist. Deosebit de semnificativă se profilează (veritabil îndreptar al scriitorilor din exil) profesiunea de credință exprimată în acel Cuvânt înainte care deschidea primul număr al revistei *Destin* editat de George Uscătescu la Madrid (iunie 1951): „...fenomenul e descris ca un proces de dezintegrare istorică și spirituală (...), iar elitele intelectuale românești (...), pe măsura autenticității lor, (sunt) nu simple mănunchiuri de individualități deplasate din spațiul lor normal de creație în spirit, ci adevărate frânturi de Țară reprezentând întreg universul românesc (...), monade de viață și cultură românească.” (6)

Dar condiția tragică a literaturii, a revuisticii și a întregului fenomen spiritual al exilului românesc nu poate fi cuprinsă și înțeleasă – în complexitatea tuturor semnificațiilor sale – decât din perspectiva inseparabilelor ei legături cu destinul, de mare și unic tragism a ceea ce se petrecea efectiv în România. Exilul literar s-a configurat din nevoia de coagulare a unei culturi paralele, ca unică șansă de salvare și conservare a limbii, culturii, memoriei și, cu precădere, a *identității spirituale* a unei națiuni lăsată pradă barbariei bolșevice. Evoluția și sensurile de desfășurare a evenimentelor din țară confirmă, cu asupra de măsură, monstrozitatea acestei barbarii.

2. Destinul unui poet sub steaua unui timp fără memorie și fără Dumnezeu

După ce îi fusese dat să treacă prin infernul de la Pitești, în iulie 1958, în celula 4 din sinistra *Casimcă* a închisorii Jilava, fiindu-i refuzată, pe tot parcursul detenției, orice asistență sau ajutor medical, Constantin Opreșan (1921-1958), poet și filosof rămas quasi necunoscut în cultura română de până azi, se stingea din viață grav bolnav de tuberculoză. În acele momente de un cumplit dramatism, în preajma celui care trecea în neființă se aflau viitorul scriitor (memorialistul terifiantelor experiențe penitenciare) și profesor Marcel Petrișor, Gheorghe Calciu (cel care avea să devină preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa) și Iosif V. Iosif.

Sfârșitul acestei tinere vieți se desfășura în contextul cu mult mai larg și de o amploare tragică, nemaîntâlnită în istorie în care sub presiunile ocupației sovietice se instrumenta, cu sinistră și diabolică minuțiozitate, asasinarea a tot ce putea fi cuprins în ideea de cultură și spiritualitate românească: oamenii, cărțile, istoria și ideile, memoria, identitatea și, mai ales, conștiința de sine a unei nații întregi.

Ce se-ntâmplase? Tot institutul voia ca Profesorul refuzase să conducă doctoratul *tovarășei* care devenise stăpână pe ICECHIM. O fi fost sau n-o fi fost așa, toată lumea vorbea. Totuși, un profesor Simionescu de la Iași nu putuse să scape și a acceptat cererea ei. Acum, viitoarea „doctor în științe chimice” trebuia să-și susțină teza. Unde? Bineînțeles, nu la Iași, ci la București, la Institutul Politehnic. Cum cucoana trebuia să intre în institut, să fie prezentă în Sala de Consiliu de la Rectorat (la vechiul sediu) s-au luat, din timp, măsurile necesare. Studenții aveau două intrări în institut: una pe latura lungă a clădirii, pe strada Polizu, alta pe lângă librăria de pe Griviței. La cea din Polizu unde, după ce intrai, urcai, pe stânga, câteva scări, apăruse în cămăruța cu geam spre scări, un „portal”. Acesta i-a interzis profesorului Nenițescu să mai intre în institut, spunându-i că a fost pensionat și că lucrurile din biroul său îi vor fi trimise acasă. Se spunea că avusese loc ședința de susținere a tezei de doctorat a cucoanei. Cum? Profesorii invitați fuseseră anunțați să vină la o oră târzie și, când au venit, li s-a spus că au înțeles greșit, comisia se întrunise cu două ore mai devreme, doctoratul a fost susținut, totul e finalizat.

Starea sănătății profesorului Nenițescu s-a înrăutățit după ce i s-a interzis să intre în institut, dumnealui care-și pusese întreaga viață în slujba Catedrei de Chimie organică, a institutului. A fost o lovitură năucitoare. Toți eram cu urechile ciulite ce se va mai întâmpla. Ce să se întâmple? La sfârșitul lui iulie s-a stins din viață. I-am telefonat surorii de la Ploiești care m-a crescut, s-o anunțe pe mama care a venit cu frații și surorile mele la înmormântare. Eu nu m-am dus, am rămas acasă cu al doilea băiețel căruia Profesorul a spus să-i pun alt nume că dumnealui nu mai poate face față la un eveniment cum este botezul. Și i-am pus numele Radu-Costin (Radu de la Radu Voinea, nașul, și Costin de la Costin Nenițescu).

Profesorul a fost înmormântat la Bellu cu onoruri militare, cu discursuri etc. După retragerea oficialilor, de după cruci și boscheți au apărut trei preoți și niște femei cu o colivă mare și s-a reluat slujba, fiind astfel înmormântat creștinește cel care avusese curajul să spună „marii savante”: „Să-i lăsăm pe oamenii politici să facă politică și pe savanți să facă știință.”

Târziu de tot am aflat un lucru uluitor: când mi-am lansat cartea (teza mea de doctorat) *Epigrama în literatura română* (592 pagini, cuprinzând și teza mea de doctorat), profesorul Ioan Bontaș, care fusese șeful de catedră, a subliniat merite din activitatea mea, spunând că, inițial credea că sunt venită „pe pile” și că n-o să mai fac doi bani, dar s-a înșelat. Fusese chemat la rectorul Dinculescu, care-i spusese că s-a dus profesorul Nenițescu la dumnealui și i-a spus să aibă grijă de mine că-i sunt nepoată. Am rămas uimită și, când am ajuns acasă, am aprins o lumânare și m-am rugat pentru Nășicu. M-a ocrotit în tăcere, fără să bănuiesc ceva. Profesorul Bontaș mi-a scris și o scrisoare în care scrie ceea ce a spus la microfon. Eu ce pot să mai spun? Profesorul Costin Nenițescu nu poate fi uitat. Un amfiteatru, cel mai vechi din clădirea tradițională a Institutului Politehnic, A040, îi poartă numele, i-a fixat și efigia pe perete, lângă tabla de scris, dinspre ușă [oare o fi mai existând?].

Lucrările acestui mare savant, în domeniul Chimiei organice, teoretice și industriale, contribuțiile în chimia izomerilor, halogenilor, acizilor, polimerilor, adaptarea nomenclaturii chimice la specificul limbii române etc. i-au asigurat locul pe care nimeni nu poate să i-l zdruncine.

Numele Profesorului Costin D. Nenițescu rămâne înscris cu litere de aur în panteonul științei românești.

In memoriam

Formația intelectuală a tânărului Constantin Opreșan (fost șef pe țară al *Frăților de cruce*) se dovedise a fi de natură excepțională. Frecventase, la Freiburg im Bresgau (Germania), alături de Alexandru Dragomir și Octavian Vuia, prelegerile lui Martin Heidegger sub îndrumarea căruia ceilalți doi își pregăteau tezele de doctorat.

După Marea Unire, cultura României cunoscuse un episod, fără precedent, atât prin ebuliția spirituală, cât și prin entuziasmul unor tineri care ambiționau să realizeze ridicarea literaturii naționale la nivelul valorilor universale. O generație întreagă (în frunte cu Eliade, Cioran, Ionescu, Constantin Noica, Horia Stamatu, Vintilă Horia, Alex. Busuioceanu, frații Ciorănescu și... și lista mai poate fi încă mult prelungită), prin cultura, gândirea și scrierile ei avea să confirme din plin existența unui asemenea potențial. Rememorând fenomenalul salt cultural al românilor din acel scurt, foarte scurt, interval de timp, poetul Horia Stamatu afirma într-o scrisoare către Paul Miron (7): „până în jurul anului 1940, într-un timp record, și aceasta datorită unei capacități culturale excepționale a poporului românesc din Sud-Estul european, această literatură și-a creat clasicii, modernii și ultramodernii ei”. În preocupările amintitei generații prinsese contururi ferme o întreagă tematică de orientare existențială stimulată de influențele ideatice ale unor gânditori de talia lui Kierkegaard, Unamuno, Chestov, Berdiaev, Max Scheller și mai ales Heidegger. Opera filosofică a celui din urmă (*Sein und Zeit*) exercitase, încă de la începutul primilor ani de activitate profesorală la Freiburg im Bresgau, o adevărată fascinație asupra studenților români. Îndemnați de Nae Ionescu și Anton Dimitriu, din România veniseră și asistau la cursurile și seminariile lui o serie întreagă de tineri care, ulterior, aveau să dea, ei înșiși, mari străluciri culturii românești, unii în țară (însă cu mult mai târziu (8)), alții – cei mai mulți, din nefericire – peste hotare, într-un îndelungat și trist exod al bejenilor. Între aceștia pot fi amintiți Constantin Floru, D.C. Amzăr, Ștefan Teodorescu, Petre Țuțea, Petre Pandrea, N. Balcă (9), Chirilă Popovici, Virgil Bogdan, Constantin Noica, Vintilă Horia, Walter Biemel, Constantin Amărieuței, Octavian Vuia, Alexandru Dragomir (10) și Constantin Opreșan.

După invazia sovietică, viața culturală a țării avea să capete o cu totul altă turnură. Evoluția spectaculoasă, dezvoltarea literaturii române (o spune, iarăși, Horia Stamatu) „a fost tăiată și s-a introdus norma nivelatoare a *realismului socialist*, ceea ce va transforma literatura română într-un capitol de propagandă a regimului, cu misiunea de a exalta realizările socialiste, de a înfiera criminalitatea occidentală și de a glorifica eroii muncii, eroii socialismului, partidul (11).

Aroganța specifică celor ce s-au pretins *unici purtători ai progresului*, nu atenua endemica lor spaimă față de inexprimabilul și ireprezentabilul

adăpostit în enigmatica ființă umană. Respirația acelui misterios ceva, subzistând ca un inalienabil al libertății, își va face mereu simțită vibrația stranie în eminența faptului de artă, veșnic neliniștitoare pentru ei. Așa se explică de ce, pentru regimul comunist, alături de filosofie, poezia (*această îndeletnicire, cea mai nevinovată dintre toate*, cum o numise Hölderlin) rămânea, în perpetuitate, pe lista acelor *stări de lucruri* care trebuiau să fie cu orice preț *revoluționate* (!). Adică distruse. Eliminarea socială – și chiar fizică – a intelectualilor se considera că este insuficientă. Drept pentru care principiile acerbei lupte de clasă aveau să invadeze întregul corp al culturii și artei, inoculând mortală toxină a ideologiei marxist-leniniste. Sintagmele puse în circulație (*cultura dușmană, idei dușmănoase, putrefacția poeziei, poezia putrefacției* etc.) ilustrează cât se poate de limpede esența distructivă a demersurilor totalitare în cultură și nu numai. După cum – nu mai puțin elocventă din această perspectivă – s-a conturat monstruoșitatea scontată a *soluției finale*: golirea totală a minților, lobotomizarea nației, provocarea unui veritabil cataclism al memoriei, prigonirea esteticului și a tuturor întemeietorilor și purtătorilor de stindard ai acestuia.

Într-un asemenea context, dispariția tragică a lui Constantin Opreșan se profilează cumva simbolică și exponențială pentru soarta întregii intelectualități române, care, începând cu sfârșitul deceniului patru, intra într-un general proces de exterminare. Ștergerea Memoriei, Uitarea se ridicaseră la rangul de principiu al întregii politici de stat. Amintirea, ori cultivarea ei oricât de vagă devenea activitate anti-statală. Dincolo de bavardajul lozincard, utopic, despre fericirea universală în numele căreia fuseseră instrumentate toate ororile bolșevismului, un text datorat lui Tzvetan Todorov este, în esență, deplin limpezitor: „înțelegând că pământurile și oamenii se cuceresc prin înstăpânirea asupra informației și comunicării, tiraniile din veacul XX și-au impus monopolul asupra memoriei și au vrut să o controleze până în străfundurile cele mai intime” (*ibidem*, p. 16).

3. Semnificațiile literaturii memorialistice în tentativa de interogare a istoriei recente

După o jumătate de veac de violentă ideologizare marxist-leninistă, de teroare și cenzură care au cultivat intens – și la scara întregului mental al națiunii – mnemofobia, actul de interogare a propriei istorii se profilează firesc și capătă, mai mult ca oricând, un accent de imperioasă necesitate. Survine, prin natura lucrurilor, acel răgaz al reflecției, al discernerii și conștientizărilor în descifrarea semnificației celor trăite într-o jumătate de veac de utopie și apocalipsă, timp fără de care prezentul actual ar intra în incapacitatea de a mai genera fie și un viitor oarecare. Se subînțelege de aici că, într-un asemenea moment, memoria trebuie să-și recapete, să-și apere, să-și păstreze, să-și revendice și să-și exercite impres-

criptibilele sale drepturi. Același Tzvetan Todorov consideră, pe bună dreptate, că „...atunci când evenimentele trăite de individ sau de grup sunt de natură excepțională sau tragică, acest drept se convertește în datorie: aceea de a-și aminti și a depune mărturie”. (13)

Așadar, iată în ce mod ar trebui lecturate și înțelese *temeiurile*, întâi de toate morale – dar nu numai! – ale apariției unei tot mai ample și numeroase literaturi de memorialistică vorbind despre spațiul concentraționar al totalitarismului românesc. Într-o asemenea categorie tematică se încadrează și deosebit de importante lucrări publicate, după anii '90, de Marcel Petrișor. Titlurile sunt elocvente prin ele însele: *Secretul Fortului 13. Reeducări și execuții* (Ed. Timpul, Iași, 1995), *Trecute vieți de domni, de robi și de tovarăși* (Ed. Vremea, București, 2008), *Cumplită încercări, Doamne!* (Ed. Cristiana, București, 2011). În paginile acestora regăsim și teribila relatare a momentului de trecere în neființă a tânărului Constantin Opreșan.

Note

1. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Ed. Humanitas, București, 2006, pp. 8, 9.
2. Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, București, 1937, p. 442.
3. Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual. „Tânără generație” în Cuvântul în exil*, nr. 40-41, septembrie-octombrie, München, Germania, 1965, p. 4.
4. Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 296.
5. George Uscătescu, *Destin* nr. 10, Madrid (1956), p. 6.
6. George Uscătescu, *Destin* nr. 1, Madrid (1951), pp. 8-9.
7. Paul Miron, *Paul Miron în corespondență cu Horia Stamatu*, Ed. Jurnalul literar, București, 2007 (ediție îngrijită, cuvânt-înainte și note de Paul Miron), scrisoare nedată, probabil de la finele anului 1963 ori începutul celui următor, p. 47.
8. Evident este vorba de Constantin Noica, Alexandru Dragomir, Petre Țuțea, Petre Pandrea și alții.
9. N. Balcă, autor, încă de pe atunci, al unui articol intitulat *Interpretarea existenței omenești în filosofia lui Heidegger*.
10. Alexandru Dragomir traducea în anii '40 împreună cu Walter Biemel din germană în română *Was ist Metaphysik?*, care a fost publicată de Virgil Ierunca abia în 1956, la Paris. O a doua lucrare heideggeriană, *Feldweg*, a fost transpusă în românește în 1951 de Constantin Amărieuței, în paralel cu Ștefan Teodorescu.
11. Paul Miron, *op. cit.*, p. 47.
12. Tzvetan Todorov, *Les abus de la mémoire*, Ed. Arléa, Paris, 1995, p. 9.

primul din lume care scrie despre genialitatea sculptorului. A fost o legendă vie în jurul căreia s-au „țesut”, chiar în timpul vieții sale, numeroase întâmplări, care mai de care mai haioase. El însuși întreținea aceste legende. (Autorul, pe coperta a patra)

Semn(al) de carte

Florentin Popescu, Dicționarul personajelor lui V. Voiculescu, Ed. Academiei Române, București, 2026

Pornind de la ideea de bază că orice arhitectură a unei opere literare (proză, dramaturgie și nu numai) se susține prin cei (cele) ce-i dau viață și consistență, propun cititorilor un sui-generis „catalog” al personajelor lui V. Voiculescu, considerând că astfel universul ficțional al acestui mare scriitor poate fi mai lesne și mai cu folos înțeles în toată complexitatea simbolurilor și mesajelor lui. (Autorul, pe coperta a patra)

Constantin Lupeanu, Povețe. 21 de genuri și 89 de specii de hirundinide sub forma unor scurte eseuri lirice, Ed. RawexComs, București, 2026

Hirundinidele mele sunt introspecții, auto-definiri, învățăături inspirate de pana voievodului Neagoe Basarab, principii de viață, îndemnuri morale și de îmbogățire spirituală, povețe pentru copiii mei, pentru copiii lor, pentru urmașii lor și mai departe, până-n veac. (Autorul, în Prefață).

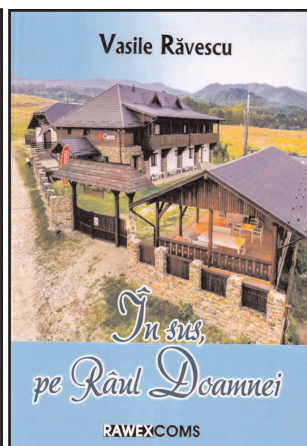
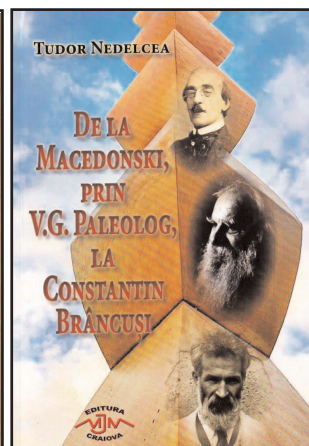
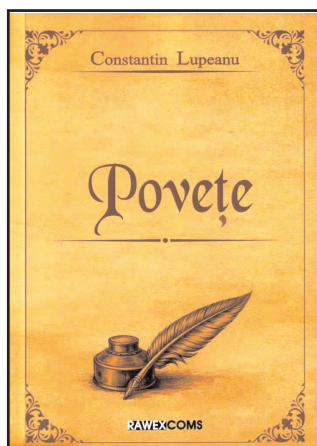
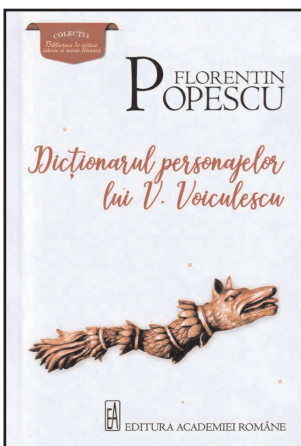
Tudor Nedelcea, De la Macedonski, prin V.G. Paleolog, la Constantin Brâncuși, Ed. MJM, Craiova, 2026

În evoluția literaturii române, în impunerea „personalității” acestei literaturi în plan național și european, ambii scriitori, Eminescu și Macedonski, au merite incontestabile, iar conflictul dintre ei ar trebui să se rezume doar în plan literar. (...) V.G. Paleolog a fost un om fabulos în sensul real al cuvântului: prin înfățișarea fizică, prin vorbele de duh roștite în împrejurări delicate, prin glumele rămase în memoria contemporanilor săi. Este cunoscut ca exeget brâncușian,

Vasile Răvescu, În sus, pe Râul Doamnei, Ed. RawexComs, București, 2026

Adunate în carte, textele d-lui Vasile Răvescu ne relevă o lume și un timp așa cum au fost, într-un fel de istorie pe care autorul a scris-o obiectiv și sentimental totodată, empatic cu evenimentele și cu cei care le-au dat viață. (Florentin Popescu)

Răvescu e un scriitor atent față de lumea lui. Pentru că o iubește, pentru că-l doare tot ce se întâmplă cu ea, pentru că îi pasă. Atunci când îi pasă, el scrie un fel de jurnal al zilei, pentru că, prin formație și prin pasiune, e un gazetar de cotidian, pentru că toată viața și toată scrierea lui s-au definit prin această raportare la cotidian. (Nicolae Dan Fruntelată) – Citate de pe coperta a patra.

Primul mare bourbakist român și infinitul său exil

Olimpia IORGA-POPESCU

Pentru a explica termenul de *bourbakist* voi face o scurtă introducere în istoria științei. Despre Primul Război Mondial s-a scris o vastă literatură. În unele lucrări s-a formulat aprecierea că Germania și-a protejat savanții și oamenii de cultură prin aceea că, deși i-a concentrat, nu i-a trimis în general în linia întâi sau în tranșee să fie omorâți ca orice soldat, ci i-a repartizat în posturi mai puțin expuse luptelor. Aceeași apreciere se poate face desigur și despre Armata Română, respectiv comandantul ei, Regele Ferdinand, din moment ce matematicienii Dan Barbilian (scriitorul Ion Barbu) și Simion Stoilow, concentrați fiind, s-au ocupat de telegrafie și proiectare.

În Franța, datorită pierderilor din Primul Război Mondial, inclusiv a unor savanți (poate unii au fost chiar între cei 433 de membri ai misiunii franceze morți în România, în Primul Război Mondial), a apărut o criză de profesori universitari și de tratate universitare. La Universitatea din Strasbourg predau pe atunci doi tineri viitori mari matematicieni, Henri Cartan (29 de ani) și André Weil (27 de ani). Weil se tot plângea lui Cartan că nu este mulțumit de cursurile după care studenții trebuie să învețe și că spiritul prea geometric, prea intuitiv al cursurilor lui Goursat este depășit. Cum ei mergeau săptămânal la Paris, la seminariile organizate de alt mare matematician, Henri Poincaré (văr cu președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré), și frecventau Café Capoulade, împreună cu alți străluciți absolvenți ai Școlii Normale Superioare din Paris, au format un colectiv, inițial secret, au stabilit o tematică, niște principii și conținutul a 6 cărți prin care ei să redea unitatea, rigoarea și actualitatea întregii matematici. Au convenit ca acel grup să poarte pseudonimul Nicolas Bourbaki. Acest nume provenea de la un general al armatei franceze, Charles Denis Sauter Bourbaki (1816-1897), de origine grec, care se distinsese în războiul franco-prusac, în cele din Algeria și Crimeea, fost aghiotant al împăratului Napoleon al III-lea. Principiile acelui grup, fără a intra în detalii, merită să fie redată într-un întreg articol. Voi enunța doar unul dintre acele principii: „Raționamentul deductiv este principiul unificator al matematicii.” Așadar, deși există tratate de matematică cu autor N. Bourbaki, nu există niciun matematician cu acest nume.

Primele două cărți ale grupului, sub pseudonimul N. Bourbaki, au apărut în anii 1939 și 1940, cărți în care spiritul conceperii, limbajul, notațiile, rigoarea realizau o adevărată revoluție în matematică. Deoarece imediat a urmat Al Doilea Război Mondial, în timpul căruia grupul și-a întrerupt activitatea și unii membri au plecat în S.U.A., și-au reluat orarul întrunirilor, care se respectau cu strictețe, abia după 1945.

În țara noastră n-au prea ajuns în această perioadă reviste și cărți din occident, iar după 1944 chiar s-a interzis difuzarea lor. Este cunoscută disputa dintre prorectorul Universității București, academicianul Caius Iacob, de prin 1952, când rectorul Avram Bunaciu (un avocat care nu predase niciodată vreo lecție), îi reproșa primului că matematicienii Grigore C. Moisil și Simion Stoilow au făcut eroarea ideologică de a aduce studenților reviste de matematică din occident. Disputa s-a încheiat printr-o dezbateră furtunoasă la C.C. al P.C.R., în biroul lui Leonte Răutu, unde Caius Iacob și-a susținut ideea că studenții trebuie să aibă acces la reviste de specialitate din occident și s-a sfârșit prin demisia acestuia din funcția de prorector.

Si totuși, cine știe prin ce căi, prin anii 1950-52, tratatele bourbakiste au ajuns și în România, astfel încât, în 1953, conferențiarul universitar Cassius Tocqueville Ionescu-Tulcea (1923-2021), un strălucit absolvent al Facultății de Matematică din București,

promoția 1946, și discipol al savantului Octav Onicescu, lansa, la anul I, un curs de analiză matematică într-un stil nou ca limbaj, notații și rigoare, diferit de cele din tratatele existente, stilul bourbakist. Este posibil ca familia sa, tatăl său, renumitul avocat Ion Ionescu-Tulcea, mare latifundiar în Dobrogea, și mama sa, italianca Ana Casselli, care tot timpul i-au creat cele mai bune condiții de învățătură, l-au dat la cele mai bune școli și licee (era singurul elev cu iaht pe Marea Neagră), să-l fi ajutat și de data aceasta. La seminarul cursului de analiză matematică, tânărul său asistent, Solomon Marcus, a dezvoltat ideile bourbakismului, iar ulterior a scris un

articol cu titlul *Revoluția epsilon*, prin 1960-62, fără a pomeni numele lui C.T. Ionescu-Tulcea, căci acesta părăsise România încă din 1957.

C.T. Ionescu-Tulcea era cunoscut pe plan internațional încă din anii 1949 și 1950, când publicase două articole în reviste americane de matematică de mare prestigiu, unul împreună cu viitorul acad. Gh. Marinescu (1950), cel din 1949 stârnind mare admirație

deoarece corecta o teoremă a unui mare matematician american, Joseph L. Doob. Iată ce se scrie acum pe internet despre J.L. Doob: „Matematician american de elită recunoscut pe plan mondial ca fondator al teoriei moderne a probabilităților”. Despre înțaietatea lui C.T. Ionescu-Tulcea în promovarea stilului bourbakist în matematica românească scrie și discipolul și prietenul său, acad. Nicolae Dinculeanu (1923-2024): „Profesorul C.T.I.T. a introdus în facultate spiritul bourbakist de rigoare matematică pe care l-au adoptat și l-au continuat generațiile următoare de matematicieni din țara noastră”.

Despre marile lui realizări, înainte de a pleca în S.U.A., s-a scris în articolele omagiale apărute în 2013, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 ani și voi reaminti numai câteva dintre ele. În 1956 a scris monografia *Spații Hilbert*, carte care a condus la crearea cunoscutei pe plan internațional școli românești de algebre de operatori, lucrare pentru care a primit Premiul „Gheorghe Lazăr” al Academiei Române. A mai publicat în Editura Academiei, împreună cu Octav Onicescu și Gh. Mihoc, un tratat de *Teoria probabilităților*, tratat pentru care, în 1962, s-a acordat premiul de stat numai primilor doi. Deși a îndrumat examenele de doctorat ale matematicienilor Nicolae Dinculeanu, George Ciucu și Radu Theodorescu și avea lucrări care îi dădeau dreptul la acest titlu, nu a vrut să susțină examenul de doctorat, deoarece nu voia să-și sacrifice din timpul cercetării pentru pregătirea elementelor de marxism și limba rusă. Și-a susținut doctoratul în 1959, în S.U.A., la Yale University, sub îndrumarea savantului american Einar Hille.

După al patrulea Congres al Matematicienilor Români de la București, din 1956, unde a participat și Einar Hille, a primit invitația de a face parte, doi ani, dintr-un colectiv internațional de cercetare în domeniul analizei funcționale, la Yale University, din S.U.A., astfel că, împreună cu soția sa, Alexandra

Ionescu-Tulcea, viitoare personalitate marcantă a matematicii americane, în septembrie 1957 au plecat în America, unde au fost așteptați de Mircea Malița, diplomat care lucra atunci în S.U.A. După ce s-au stabilit în America, continuând munca de cercetare, au reușit să extindă o teoremă a lui John von Neumann, un rezultat de răsunet în lumea matematică, au publicat o carte în renumita Editură Springer și au predat matematică la marile universități americane. Detalii pot fi găsite în articolele scrise în 2013 de către matematicienii Constantin Corduneanu, Nicolae Dinculeanu, Constantin Niculescu ș.a.

Dar cum durata vieții oricărui om se exprimă printr-un interval de timp și numai unul și acela strict mărginit superior, margine pe care orice om o atinge, 6 martie 2021 a însemnat sfârșitul unei vieți închinată exclusiv cercetării matematice. Până în 1989 nu a mai putut veni în țară. Cu siguranță, citind romanul *Iarna decanului*, scris de Saul Bellow, laureat al Premiului Nobel, a aflat cu ce frică a aterizat pe aeroportul Otopeni, în 1977, fără viză și fără cetățenie, fosta sa soție (de care s-a despărțit din 1969), Alexandra Bagdasar Bellow (1935-2025), atunci soția marelui scriitor, venită împreună cu scriitorul pentru înmormântarea mamei sale, Florica Bagdasar, fost ministru al Sănătății. După 1989 a fost foarte mândrit că, deși merita, nu a primit titlul de Membru de Onoare al Academiei Române. La Congresul Matematicienilor Români din 2003, de la Pitești, când au fost decorați mai mulți matematicieni din străinătate, participanții au depus un protest prin care au contestat nedecorarea matematicienilor C.T. Ionescu-Tulcea, Radu Roșca și Radu Theodorescu, protest la care nu s-a primit niciun răspuns.

În ultimii ani, dorea foarte mult să se întoarcă în țară și l-a rugat insistent pe prietenul său, acad. N. Dinculeanu, să-i închirieze un apartament în București, dar și acesta era în vârstă (peste 95 ani), locuia în Florida, iar C.T.I.T. în Chicago.

În ultima parte a vieții, deoarece a căzut de mai multe ori pe stradă, a fost internat într-un spital-azil din Chicago, iar când s-a însănătoșit a constatat că instituția în care era internat îi vânduse apartamentul, fără acordul lui. Ulterior a constatat că și conturile în bancă îi fuseseră blocate. I s-a spus că a fost un proces al instituției în care el era internat. Dar împotriva unei persoane care nu se poate apăra?! Pentru că nu mai avea acces la conturile sale bancare, acad. N. Dinculeanu îi trimitea, din Florida la Chicago, pachete cu dulciuri, ciocolată și tot ce îi cerea.

La înmormântarea sa au participat atâtea persoane cât numărul degetelor de la o mână. În imagini se vede o singură persoană și o altă imagine deprimantă cu o groapă necurățită de rădăcini și o voce care spune: „păcat că asemenea oameni (eu adaug români) sfârșesc în asemenea mod”. Un mormânt de care nu va avea grijă nimeni niciodată și un sicriu exilat în toată infinitatea timpului viitor. Există așadar exil și dincolo de viață.

Bibliografie

1. Cabiria Andreian Cazacu, Solomon Marcus, *Simion Stoilow*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1983.
2. Florica Banu, *Caius Iacob viața și opera*, Editura Crater, București, 1998.
3. Constantin P. Niculescu, *Profesorul Cassius T. Ionescu-Tulcea la 90 ani*, *Gazeta Matematică*, Nr. 9, 2013.
4. Constantin Corduneanu, *C.T. Ionescu-Tulcea la 90 ani*, *Libertas Mathematica*, Dec. 2013.
5. Nicolae Dinculeanu, *Profesorul Cassius Tocqueville Ionescu-Tulcea la 90 de ani*, *Academica*, 277 (2013).

Veșnicia de zi cu zi

Eufrosina OTLĂCAN

Științe exacte, Științe umaniste, Religie

Pentru început, voi lua ca repere doi mari oameni de știință, din două țări diferite, aflați la 260 de ani distanță în timp: germanul Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) și românul Grigore C. Moisil (1906-1973).

Celebritatea lui Moisil în știința universală se datorează creației sale în matematică, iar în marele public din țara noastră se datorează și contribuției pe care a avut-o în dezbaterile privind lumea, gândirea și perspectivele cunoașterii. La Grigore C. Moisil, strănepot al vicarului Grigore Moisil din Năsăud, nu putem preciza ce atitudine ar fi avut față de religie și credințele religioase, dar în cugetările și scrierile care-i reflectă implicarea în educația națională aflăm accentul pe care-l pune pe sensibilitate, pe spiritualitate, alături de cel pus pe cercetarea științifică. Matematicianul aducea argumente în favoarea științelor umaniste, explicând că matematica modernă a depășit studiul cantităților, devenind o matematică a structurilor; știința trebuie să anticipeze, ea nu este bună astăzi dacă ieri nu s-a gândit la ziua de mâine; spiritul matematicilor moderne se bazează pe logica matematică, lingvistica matematică, studiul sistemelor formale, algebră abstractă; logica nu mai este doar o oportunitate pentru filosofie, ci un instrument pe care omul de rând trebuie să învețe să-l folosească; noua ramură a matematicii economice, programarea pseudo-booleeană, rezolvă probleme economice ale căror necunoscute nu sunt numere, ci decizii (da sau nu) și diferă de teoria deciziei, bazată pe probabilitatea reușitei; cibernetica devine locul de întâlnire al biologiei și matematicii.

Și totuși, Moisil afirma că matematica este o știință ale cărei concepte sunt prea rigide, prea seci, prea precis delimitate, pe când disciplinele care privesc viața, gândirea, sunt discipline fluide, cu o anumită flexibilitate, cu concepte care nu sunt clar definite, dar care sunt capabile să includă lucruri mai puțin delimitate, în contrast cu ceea ce face o definiție matematică. Modul de a înțelege o lume de nuanțe între *da* și *nu*, unde există de multe ori *se poate*, o anumită lipsă de precizie, se leagă în mod inevitabil de umanism. Contribuția lui Moisil la știința universală trece dincolo de o frontieră a matematicilor clasice, pătrunde în economie, biologie, medicină și farmacie, arheologie, lingvistică. Mircea Malița sublinia acest demers al lui Moisil (în volumul *Grigore C. Moisil și continuatorii*, pag. 415): „Moisil a fost un umanist în două sensuri. (...) Înainte de toate a fost logician, unul dintre cei mai mari logicieni ai vremii noastre.” În al doilea sens, a fost umanist în calitatea sa de „promotor direct al metodologiei matematice în câmpul științelor omului”. Cursurile sale de la Facultatea de Filosofie a Universității din București, ținute pentru sociologi, juriști, istorici, filologi, au condus, între altele, la evenimente internaționale semnificative, așa cum a fost conferința internațională asupra Matematicilor în Arheologie și Istorie, desfășurată în România în 1970, sub egida Academiei Române și Royal Society din Marea Britanie.

Al doilea reper: Gottfried Wilhelm Leibniz a fost considerat încă din viața sa un geniu universal. A fost creator în matematică, fizică, filosofie. În matematică, numele lui Leibniz, alături de cel al lui Newton (Isaac, 1642-1727) se leagă de crearea calculului diferențial și integral (analiza matematică). Simbolurile folosite astăzi pentru diferențială, derivată și integrală le avem de la Leibniz. Termenul de funcție a fost introdus de Leibniz în 1694, pentru a descrie o cantitate dependentă de o curbă. În fizică, Leibniz a introdus noțiunea de „forță vie” (mv^2) ca măsură a mișcării (numită azi energie cinetică) diferită de „cantitatea de mișcare” (mv) – impulsul. Precursor al logicii matematice, Leibniz a dezvoltat noțiunea modernă de numărare binară, utilizată azi în informatică și calculatoare. Înсуși Leibniz afirmă obiectivitatea calculului descoperit de el, scoțându-l din

domeniul speculațiilor filosofice: „intenția mea a fost totuși să arăt că nu este nevoie să facem ca analiza matematică să depindă de dispute metafizice” ([5]). În filosofie, Leibniz este creatorul conceptului și teoriei *monadelor*, substanțe simple, active, indivizibile, în număr infinit și din care sunt compuse toate ființele. Gândirea de matematician a lui Leibniz exprimă credința că Dumnezeu a creat lumea în conformitate cu niște dispoziții strict matematice, respectând regulile calculului numeric. „Universul este oarecum multiplicat de atâtea ori câte substanțe există.” Matematicianul academician Gheorghe Mihoc (1906-1981) făcea o legătură între cele două mari personalități ale științei, Leibniz și Moisil: La „Grigore Moisil, deschizătorul de drumuri, partizanul ideilor noi și generale în știință, recunoaștem imediat că a mers pe stilul lui Leibniz” ([4], p. 437). [Mai mult despre Leibniz în *Curtea de la Argeș*, XI, (72), 2016]

Relația Știință – Religie reflectată în istoria matematicii în România

Până în jurul anului 1800, în cele mai multe cazuri în viața culturală și științifică europeană cunoștințele de matematici, fizică, astronomie, geografie, științe naturale, erau deținute de filosofi și călugări. Situația s-a reflectat și în dezvoltarea educației în Țările Române.

Ca înaltă față bisericească implicată profund în dezvoltarea și propagarea științei, îl amintim pe mitropolitul Kievului, Petru Movilă (1597-1647). Acesta organizase Academia de la Kiev, îi sugerase domnitorului Vasile Lupu înființarea unei academii, iar în anul 1640 trimitea la Iași profesori pentru predarea limbilor (dar nu și pentru filosofie și științe exacte). Petru Movilă, născut la Suceava, este considerat părintele ortodoxiei moderne, iar Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe din Ucraina, în 1995, l-a trecut în rândul sfinților, prăznuit la 31 decembrie.

Nicolae Miclescu Cârmu (1636-1708), care studiasse științele naturale și matematicile în Italia, îl reprezentase în calitate de agent diplomatic pe domnitorul Grigore Ghica al Munteniei la Constantinopol, ca mai târziu să fie trimis de către țarul Rusiei de trei ori în China, între 1675 și 1689, a fost cunoscut ca „moldoveanul filosof”. A scris, între alte cărți, pe cea intitulată *Aritmologion*. Conținutul este, pe scurt, trecut în titlul complet al cărții: „Aritmologia, adică o carte a numerelor. În ea se descriu lucruri foarte însemnate pentru știința și folosul celor care fac deprinderi de socoteli. E împărțită în trei părți: prima socotește lucrurile despre care vorbește Sfânta Scriptură; a doua lucrurile cercetate de filosofie; a treia lucrurile în care se află învățătura etică” ([1], G.Șt. Andonie, 1965, vol. 1).

Cel mai erudit om pe care l-a avut Țara Românească înainte de secolul al XIX-lea este stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716), frate al domnitorului Șerban Cantacuzino. Învățase la Padova, Veneția, Viena; disciplinele pe care le studiasse erau filosofia, logica, cele 8 cărți de fizică și cartea *Despre suflet* ale lui Aristotel, geometria lui Euclid, bolta cerească ([1], G.Șt. Andonie, 1965). Pe vremea aceea, geometria și fizica erau considerate materii de filosofie. Stolnicul Constantin Cantacuzino a întocmit prima hartă a Munteniei.

Prezentăm și alte personalități intrate în istorie, legate de *știința fără frontiere de stat*, care în același timp ilustrează îmbinarea cunoștințelor științifice cu cele religioase și care sunt legate de Principatele Române și de dezvoltarea învățământului la noi:

Ioan Comnen, profesor de fizică, științe naturale și matematici la Academia Domnească de la București pe timpul lui Constantin Brâncoveanu (domnitorul decapitat în 1714 la Constantinopol pentru ortodoxia sa creștină) și doctor în medicină, a fost mitropolit de Dristor și a scris o *Descriere a Sfântului Munte Athos*.

Chrisant Notara, grec din Peloponez, fusese trimis de Constantin Brâncoveanu să studieze în occident. Ca om de știință, a practicat astronomia la Paris, a scris un tratat de geografie și astronomie, *Introductio ad geographiam et spheram*, a fost primul care a determinat latitudinea și longitudinea orașelor București și Târgoviște. Ca teolog ortodox, a tipărit la București *Cuvânt despre preoție*, în 1712, iar la Târgoviște, *Demnitățile bisericești*, în 1716. În 1707 a devenit patriarh ortodox al Ierusalimului.

La Academia Domnească din Iași, reorganizată în 1714 de Nicolae Mavrocordat, a predat matematică

și fizică Nicolae Cercel, care un timp fusese la Muntele Athos. Tot la Academia Domnească a predat logică, psihologie, fizică și matematici Nichifor Theotochis. Acesta, plecat apoi la Kerson în Rusia, va ajunge arhiepiscop al Astrahanului. Nivelul științific înalt al cunoștințelor lui Theotochis este ilustrat și de cele trei volume de matematici pe care le-a tipărit la Moscova în 1799, căci ultimul volum cuprinde și geometrie analitică și calcul diferențial și integral, discipline care nu erau predate la acea vreme în Principatele Române.

Gheorghe Lazăr (1779-1823), al cărui nume se leagă de întemeierea în 1818 a Școlii naționale de inginerie de la Sfântul Sava, studiase teologia la Viena, dar și filosofie și fizico-matematici, și urma ca în 1809 să fie hirotonisit preot ortodox, ceea ce nu s-a întâmplat, mitropolitul sârb Șt. Stratimirovici opunându-se. La Sibiu, Gh. Lazăr a pus bazele Institutului teologic, care

a devenit mai târziu faimosul seminar al lui Andrei Șaguna. La acest institut Lazăr a fost profesor din 1812, dar destituit în 1815. Din 1816 Gheorghe Lazăr funcționează la București ca inginer hotarnic, urmând a preda la Școala de inginerie aritmetica, geometria și trigonometria.

Și în Transilvania dezvoltarea învățământului este legată de activitatea religioasă. Astfel, chiar dacă istoria învățământului superior a început mai devreme decât în Principate, confruntările religioase au întrerupt deseori cursul evoluției în propagarea științei [6].

Universitatea Catolică, pe care Ștefan Bathory a înființat-o la Cluj în 1581, a fost închisă de reformați după 44 de ani. Au trecut 93 de ani până când au reînființat-o iezuiții. După alți 75 de ani, ordinul iezuiților este desființat și, odată cu el, și universitatea respectivă. Între timp însă mai funcționase Universitatea Calvină (Collegium Bethlenianum) la Alba Iulia, cu secțiile de teologie, filologie, lingvistică, dar distrusă de invazia tătarilor în 1658.

După desființarea universității iezuiților în 1773, Maria Thereza a reorganizat Universitatea Catolică la Cluj, cu secțiile de drept, filosofie-teologie și medicină, dar nici aceasta n-a rezistat mult timp ca instituție de învățământ superior, a devenit în scurt timp doar un liceu catolic.

Să mai spunem că prima școală din Transilvania în care s-a învățat în limba română se deschidea la Blaj în 1754 și era condusă de episcopul Petru Pavel Aaron (1709-1764). Această școală s-a dezvoltat ca Academie teologică.

Radu Tempea VI

Pr Nicolae MOGA

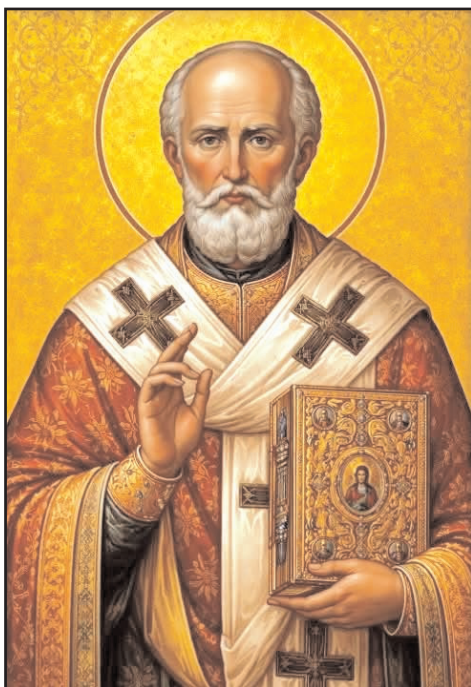

Seminarul Teologic „Sfântul Nicolae” din Râmnicu Vâlcea face parte dintre acele puține așezăminte de instruire și formare a viitorilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, care, din deceniul al patrulea al sec. al XIX-lea și până astăzi, a dat Bisericii Ortodoxe și României generații de preoți, profesori, teologi, intelectuali și muzicieni.

La 16 iulie 1837, episcopul Neofit al Râmnicului numește ca inspector și profesor la seminarul vâlcean pe pr. Radu Tempea, „un preot cu o cultură deosebită”, fost învățător, diacon, preot și viceprotopop la Brașov și București. Originea familiei sale nu se cunoaște cu certitudine, dar se presupune că a trecut cândva din Oltenia în Ardeal, stabilindu-se la Făgăraș, apoi la Brașov, la sfârșitul secolului al XVII-lea. Stră-străbunicul Radu Tempea (I) a fost paroh la Biserica Sfântul Nicolae din Brașov, de la poalele Tâmpiei, în anul 1699. „Dintre acești șase preoți cu același nume, s-au distins îndeosebi: al doilea Radu Tempea, protopopul cronicar; al cincilea: autorul vestitei scrieri *Gramatica românească* (a doua), alcătuită de Radu Tempea, directorul școalelor neunite naționalicești din marele principat a Ardealului (1797) și al șaselea și ultimul Radu Tempea, rectorul seminarului episcopesc al Râmnicului. Aceștia doi din urmă s-au distins atât ca parohi în Brașov, cât și ca administratori ai celor sfinte. Meritele lor deosebite sunt din alte domenii: primul, de altfel, cel dintâi elev ortodox din Șchei al Liceului germano-săses luteran «Honterus» din Brașov (1783) și fost candidat de episcop al Aradului, împreună cu Gheorghe Lazăr și alți 15 români și 6 sârbi (1815), coleg al lui Șincai în direcțiunea școalelor române, a fost un «cunoscător profund al limbei și istoriei române» (Al. Papiu Ilarian); al doilea, ultimul, prietenul episcopului Neofit al Râmnicului, un bun profesor și destoinic administrator și conducător de școală: unul din cei mai de seamă profesori din câți a avut seminarul vâlcean.” (C.N. Mateescu)

Radu Tempea VI s-a născut în 1793, fiind fiul cel mai mare al Marinei și al lui Radu Tempea V. Unele păreri susțin că s-ar fi născut la Sibiu, unde părinții săi au trăit mai mulți ani. Însă, dintr-o cerere a sa de mai târziu, către episcopul Neofit al Râmnicului, reiese că s-a născut și a fost botezat la București, la „biserica episcopescă” a Râmnicului în București, unde familia sa se stabilise pentru puțin timp. Cu certitudine, a primit Sfânta Taină a Botezului în Biserica Sfinții 40 de Mucenici, metoh al Episcopiei Râmnicului–Noul

Severin. A studiat la Gimnaziul latin din Sibiu și la Școala teologică ortodoxă de preoție condusă de Gheorghe Lazăr la Sibiu, în anul școlar 1802–1803, unde era menționat în clasa întâi secundară, cu numele „Rudolpus Tempian, bucurestensis school(arum) directoris filius în vârstă de 10 ani”. Și-a întrerupt studiile timp de doi ani de zile, căci în anul școlar 1805–1806, era menționat în clasa a doua, în vârstă de 14 ani, trecut tot ca „bucurestensis”. După absolvirea celor trei clase gimnaziale și

terminarea celorlalte studii, a revenit la Brașov, unde a fost încadrat ca învățător, începând cu data de 20 septembrie 1814, la școala Bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului; după el, a urmat Anton Pann. A fost hirotonit diacon (1814) și apoi preot ajutător (1823), iar, pentru spiritul său organizatoric, a fost numit viceprotopop al Brașovului (1830). În martie–aprilie, anul 1817, Radu Tempea V se afla la Iași, împreună cu fiul său Radu (Duțu) Tempea VI, diaconul și fostul dascăl de la școala de pe lângă biserica „de pe Tocile”, pentru a-i împărtăși din experiența sa pedagogică la Brașov și Mitropolitului Veniamin Costache. În data de 28 aprilie 1825, împreună cu tatăl său, Radu Tempea V, parohul bisericii „de pe Tocile” din Brașov și alți preoți de la biserica cea mare, s-a pus piatra de temelie pentru noul sfânt lăcaș, care va fi tânosită de către episcopul Vasile Moga în data de 29 iunie 1831, în ziua cinstirii Sfinților Apostoli Petru și Pavel, eveniment la care va sluji și pr. Radu Tempea VI.

Fiind la București, în 1834, redactează, cu ocazia înființării oștirii române, un înflăcărat discurs patriotic, un cuvânt la sfințirea steagurilor Țării Românești.

După un an petrecut în București, în toamna anului 1835, se reîntoarce în Brașov, unde tipărește cartea *Oglinda statului bisericesc și politicesc*, sau

învățătura năravurilor bune și a vieții creștinești. Din foaia de titlu aflăm că este întocmită „întru acest chip de Radu Tempea, duhovnic și v(el) protopop al Brașovului, de legea grecească neunită, dată afară cu îngăduință stăpânirii Țării Românești. (...) S-au tipărit în tipografia lui Ioan Gott, 1835, Brașov.” Autorul spune în Cuvânt-înainte că „noua carte este alcătuită din mai multe cărți politicești (...) și arată ce fieștecine este datoriu să facă și de ce trebuie să se ferească. (...) Drept aceea, tuturor și fieștecărui creștin este foarte de lipsă, iar mai vârtos școlasticilor și candidaților la preoție și păstorilor sufletești și judecătorilor politicești (...)” În lucrare, între altele, se arată despre „datoria moralicească, datorile părinților, ale pruncilor și ale rudelor, ale medicului, chirurgului, felcerului și farmacistului”.

S-a transferat de la parohia din Prund – Brașov în anul 1836, ca preot slujitor la Biserica Sfinții 40 de Mucenici din București, care era metoh a Episcopiei Râmnicului–Noul Severin, unde adăstau episcopii Râmnicului când veneau la București. Aici a fost cunoscut de către episcopul Neofit, care i-a apreciat vocația clericală și nu numai. Tempea scria brașovenilor de la Biserica din Schei că, în urma discuțiilor și neînțelegerilor pe care le-a avut cu aceștia, a fost silit să caute altă slujbă „mai cu folos despre traiul meu, după cum am și dobândit-o, de mă află acum director al seminarului Episcopiei Râmnicului, cu o sâmbrie prea potrivită și cu mulțumirea mea, și pentru mai bună încredințare, poate cerceta Cinstita C.C. Agenție despre aceasta la stăpânul meu, Preasfințitul Episcop al Râmnicului, Chiru Chir Neofit, cavaler al ordinului celui mai mare al Sfintei Ana, clasa întâi, care se află acolo la București”. În această scrisoare-răspuns din 23 noiembrie 1836, Radu Tempea VI menționează că transferul său s-a făcut cu binecuvântarea episcopului Vasile Moga: „Este adevărat că am venit în Țara Românească cu slobozenia Măriei Sale Domnului Episcop Vasile Moga”. Era un bun administrator și pedagog. A profesat la seminarul din Râmnic până în anul 1845, când, din cauza unei boli și de bătrânețe, s-a retras ca superior la schitul Flămânda de Argeș, metocul Episcopiei Argeșului și aici a trăit până a trecut la cele veșnice, în martie 1850, la București. În 1845, postul lui Tempea a fost ocupat pentru trei ani de Gavriil Munteanu, venit de la Buzău.

Relații între subsisteme ale sistemului socio-economic

Considerând atât sistemul vieții religioase a omenirii cât și sistemul dinamic al științei, este clar că atât unul, cât și celălalt reprezintă subsisteme ale vieții economice și sociale ale umanității și au un impact hotărâtor asupra acesteia. Atâta doar că nu sunt singurele! De milenii, în istoria omenirii, *sistemele politice* și-au impus cuvântul atât în desfășurarea vieții spirituale, cât și în folosirea rezultatelor activităților științifice. Știința și Religia n-ar fi intrat în cunoscutele conflicte deschise, dramatice, dacă nu s-ar fi aflat sub dominația unor puteri politice. Posibilitatea unor relații neconflictuale, chiar de colaborare între știință și religie a fost exemplificată și în această succintă trecere în revistă a unor nume, de multe ori ilustre, care au contribuit la dezvoltarea științei, sau cel puțin a educației științifice, afirmând și servind în același timp un crez religios. Discordia între cele două subsisteme ale vieții sociale, știință și religie, sunt imanente, se mențin și pot încă să mai apară, fiind vorba de dinamici foarte diferite, de curba care crește exponențial în domeniul noilor rezultate ale cercetărilor științifice și constanța care se impune prin tradiție credințelor religioase. Dar relațiile conflictuale nu au nicio logică, căci orice logică ar anula orice conflict între populații de religii diferite. De multe ori, însă, logica este uitată în laboratoarele și mintea oamenilor de știință, unele sisteme politice alimentând intoleranța.

Diferite ramuri ale științei sunt implicate direct în studiul rolului religiei în societate. Una dintre aceste ramuri este *psihologia*. Un anumit sentiment religios îi este propriu omului. Acest sentiment se poate exprima prin speranță, nevoia de a fi ajutat de o forță care să-l facă să învingă atâtea confruntări cu fenomene naturale, dar chiar și cu societatea, cu semenii săi. Știindu-se muritor, prelungește această speranță dincolo de viața sa mărginită. În același timp, îi este greu să accepte că pe cei dragi, care i-au fost alături, trecuți de acum în neființă, nu-i va mai regăsi niciodată. În diferite religii care au existat în istoria omenirii și în cele care există, se ilustrează prin diferite imagini și scenarii ceea ce este dincolo de viața pământească.

După implicarea psihologiei, am putea pune *filosofia*, căci deseori omul a reflectat asupra rolului lui pe Pământ. Îl citez pe Mihail Șora cu lucrarea *Finalitatea Realului* prezentată la amintitul congres. Filosoful își propune să pornească de la două tipuri de relații (cognoscibile) cu realul: „de ce” (are loc) și „la ce servește” (deci, la ce bun?). Desigur, filosofia a avut și are încă multe de spus în legătură cu spiritualitatea.

Fără îndoială că *sociologia* este una dintre ramurile științei care se implică în studiul fenomenului religios, deoarece toate religiile au impus norme de conviețuire în societate.

În sfârșit, *antropologia culturală* este total implicată în studiul tradițiilor religioase.

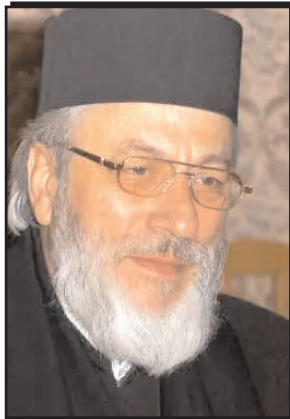
În încheiere aș observa că dacă în urmă cu secole în mod preponderent teologii dețineau cunoștințele științifice, astăzi se desfășoară un drum invers. Am putea afirma că un matematician, astronom, fizician, naturalist sau medic, în momentul preocupărilor sale teoretice din domeniul spiritualității, intră pe tărâmul filosofiei și sub umbrela mare a transdisciplinarității.

Bibliografie

- [1] G.Șt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, vol. I, II, Editura Științifică, București, 1965.
- [2] G.W. Leibniz, *Monadologia*, Editura Humanitas, București, 1994.
- [3] M. Malița, *Mintea cea socotitoare*, Editura Academiei Române, București, 2009.
- [4] Gh. Mihoc, „Moisil vs Barbilian – Leibniz vs Pascal”, în *Grigore C. Moisil și continuatorii*, Editura Academiei Române, București, 2007.
- [5] V. Muscă, *Leibniz, filosof al Europei Baroce*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
- [6] E. Otlăcan, R.P. Otlăcan, „Mathematical Education in Walahia, Moldavia and Transylvania in the 18th century”, în *NOESIS*, XXXV, pp. 163-170, Editura Academiei Române, București, 2010.

Veșnicia de zi cu zi

Mitropolitul Nicolae și Patristica Mirabilia

IPS Calinic ARGEȘEANUL

Rândurile ce urmează nu se vor o recenzie, ci mai ales mărturisirea unor reflecții prilejuite de lectura reluată

a cărții *Patristica Mirabilia* a Mitropolitului Nicolae.

Volumul continuă în mod firesc florilegiul de titluri din culegerea *Studii Patristice* (Timișoara, 1984).

Patristica Mirabilia este un fermecător dreptar datorat unui teolog și om cu daruri ale condeiului care unește fericit căldura tonului cu o distinsă erudiție. Dar și de o mare eficiență, întrucât Mitropolitul Nicolae îl introduce pe cititor nu numai în litera și conținutul vastei literaturi a Sfinților Părinți și a scriitorilor patristici, ci și în atmosfera social-istorică în care s-au plămădit aceste comori de duhovnicie.

De altfel, datorăm, în cadrul capitolului *Simbolul izvorului și fântânii*, înaltului Ierarh o frumoasă trimitere (pp. 386-387) la „fântâna lui Manole” din Curtea de Argeș.

Nutrim speranța ca, la timpul convenit, un harnic condeier să se plece cu răbdare și migală, asupra operei ilustrului cărturar care a viețuit la trecerea dintre două milenii – Nicolae, Mitropolitul – pentru a se arăta viitorului un lucru absolut de neuitat, adică, statornică atitudine cărturărească plină de duhovnicie într-o perioadă de afurisită propagandă ateistă.

Oricine, cu un pic de bună credință și cu puțină hărnicie, va putea vedea cărțile de mare tiraj și purtând titluri diferite, de profundă cercetare și atitudine, mai ales dinainte de 1989, care au menținut oxigenul duhovnicesc într-o atmosferă otrăvită de toate ideologiile.

Sunt mulți cei care scriu azi și publică peste tot și pe unde apucă, fără niciun fel de cenzură oficială ca înainte de 1989, chiar și fără cenzura personală... sau a vecinilor cu spirit critic.

Dacă s-ar întoarce pentru un an acea severitate și ar inventaria aparițiile de pe piață, nu știm câte cărți ar mai rămâne. Aceasta, când avem în vedere, bineînțeles literatura și ne-literatura de zeci de ani...

Când trecem la tipăriturile sacre, azi este un adevărat palmares. Înainte de 1989, din nefericire, aceste texte nu apăreau decât în tiraj minim. Orice filă de text trebuia să aibă acel B.T., care înseamnă *Bun de tipar*.

Niciun calendar, nicio psaltire nu se tipăreau, Biblia apărea mai rar, cărțile de cult erau aprobate cu mare zgârcenie, Pastoralele ierarhilor de Paști și de Crăciun, erau garnisite de cenzura de la Culte, cu intercalări în text, care proslăveau pe cel mai iubit fiu al poporului român, Nicolae Ceaușescu!

Cu toate acestea, ierarhii Bisericii Ortodoxe Române nu se lăsau intimidăți. Ei găseau drumul care ducea la rezolvări cât de cât încurajatoare și cu un minim de compromis.

Dintre toți ierarhii, Nicolae, Mitropolitul, în cei 52 de ani de slujire arhierescă, a reușit performanțe inimaginabile. Spre exemplu, în anul 1971 a tipărit la Timișoara *Învățătura de credință*, iar în anul 1974, apărea tot la Editura Arhiepiscopiei Timișoarei, *Leșit-a semănătorul – Culegere de predici*.

În domeniul apologeticii, în anul 1975 apărea cartea *Pedobaptismul de-a lungul vremii*, care s-a epuizat, drept care, în anul 1979, va tipări o lucrare pe aceeași temă, o nouă abordare, *Fundamentarea teologică a pedobaptismului*.

Fiind atacată Ortodoxia, ca de obicei, distinsul

arhieru al Domnului Iisus Hristos, Nicolae, Mitropolitul, a bucurat obștea creștină cu o nouă carte, *Învățătura ortodoxă despre mântuire*, care apărea în anul 1983, iar pentru a ilustra ținutul Banatului în domeniul duhovnicesc, a scos la lumină *Contribuția Banatului la teologia și spiritualitatea românească, Studii patristice*, în anul 1983.

Doar peste puțină vreme, anul 1984, va publica o temeinică și mult folosită *Culegere de Predici*.

La Dumnezeu judecățile sunt drepte. Doar El îl va judeca! Noi ne-am bucurat de Cuvântul Domnului tipărit și răspândit într-o țară însetată de viață duhovnicească.

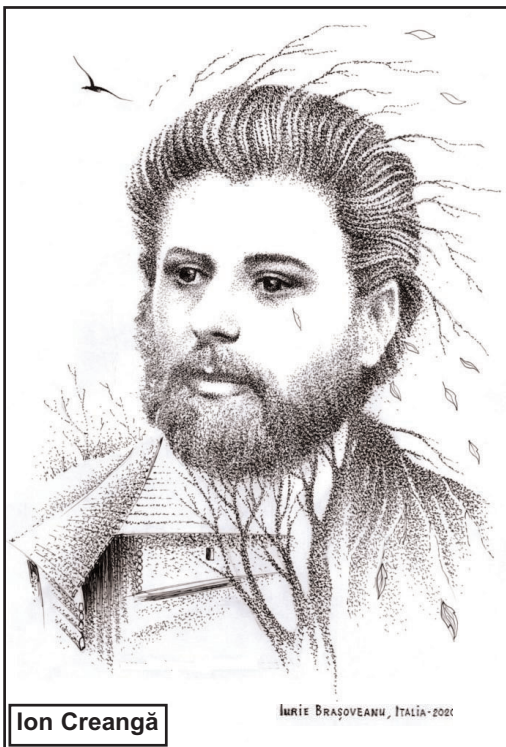
Biserica românească din Transilvania a avut mai ales și mai are suferințe și răni încă nevindecate. Prigoanele împotriva ardelenilor au fost pâinea cea de toate zilele a celor care ne decimau.

Pentru a nu se uita pățaniile din istoria transilvanilor, eruditul Mitropolit Nicolae, în anul 1986, a scos valoroasă carte

Biserica românească din Nord-Vestul țării în timpul prigoanei hortiste.

Cine a citit și citește această carte, lacrimile-i curg pentru cei care au fost uciși fără nicio vină, doar pentru că au fost români. Și așa au ajuns în ceruri și sub brazda transilvană milioane de creștini.

Pentru alinarea durerilor, savantul Mitropolit Nicolae a scos în anul 1987, *Patristica Mirabilia, Pagini din literatura primelor veacuri creștine*.

Ion Creangă

IMRIE BRAȘOVIANU, ITALIA-2001

Avenit și luna decembrie din anul 1989, când timișorenii dădeau semnalul începutului de evenimente, care ceva mai târziu s-au numit revoluție. Nicolae, Mitropolitul Banatului, era plecat dinainte într-o delegație peste hotare.

În Timișoara victimele cădeau pe caldarâm și pe treptele Catedralei, iar mitropolitul era acuzat că a închis Catedrala! Lungă cheie a mai avut de-a putut încuia Catedrala, fiind pe alte meleaguri, c-apoi să fie judecat, fără milă, de cei care se grăbeau să eticheteze, indiferent pe cine, doar să fie!

Cum era și firesc, Arhiepiscopul Nicolae s-a născut și a trăit în două dictaturi și acum se ivea o nouă formă de supraviețuire, democrația românească, originală, din coamă până-n coadă, cum zicea un mucalit!

Cu tinerete cărturărească a scos în anul 1990 o nouă carte, *Quo vadis? Studii, note și comentarii teologice*.

S-a întors, cu aceeași tinerete patristică spre vremile care răsfăț și mângâie. Anul 1998 a fost rodnic. Pe piața românească apărea *Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare*, lucrarea sa cărturărească având să culmineze, în anul 2002,

cu *Farmecul scrierilor patristice*. Și ca să nu lase nicio nedumerire, s-a „înverșunat” să mai scoată o perla: *Patristica – filosofia care mângâie*, după doar 2 ani, în 2004.

Un adevărat campionat editorial-patristic!

Vedem ca prin oglindă că venerabilul Ierarh Nicolae mereu ne-a pregătit pentru a înțelege clar testamentul său duhovnicesc și cărturăresc. Ne-a lăsat o mărturisire de inimă prin cartea *Pentru mai binele obștei*, apărută în anul 2008.

Încet-încet, bătrânul și mereu tânărul Arhiepiscop Nicolae s-a pregătit pentru Marea Trecere. În duh înaripat a scris *Pe aripile Cuvântului*, în anul 2009, iar în 2011, *Scrisori pastorale*.

Am zice că *Pe aripile Cuvântului* a zburat cu *Scrisorile pastorale* către Pridvoarele Paradisului, ducând drept ofrandă ostenelile sale chiriarhale din cuprinsul unui secol, tăiat în două.

Iubirea sa cea mare a fost pentru Sfinții din epoca patristică. Grăitoare în acest sens este și

cartea *Scara Raiului*, care a apărut în opt ediții, iar *Viața Fericitului Pahomie* a fost un succes editorial, ca orice carte care a apărut sub grija sa neadormită.

Cine n-a citit *Origen și Celsus*? Dar *Baricadele presei bisericești*, în cele două volume din anul 2000? *Pe firul vremii – meditații ortodoxe și Popasuri duhovnicești de la Crăciun la Paști* se adăugau impresionantelor opere a Mitropolitului Nicolae în anii 2000-2001.

Câtă bucurie s-a făcut prin inițierea și coordonarea colecției *Comorile pustiei* și coordonarea apariției lucrării *Ortodoxia românească*, în anul 1992.

Trebuie să amintesc aici că mare bucurie duhovnicească mi-a cuprins sufletul când Mitropolitul Nicolae a tradus și a scos pe piața românească, în vremea dictaturii ateo-comuniste, marea carte a omenirii, *Urmarea lui Hristos* de Toma al Câmpului (Kempis). Și aceasta în numeroase ediții!

Ce s-ar mai fi putut cere unui om ca Nicolae Corneanu, Arhiepiscopul și Mitropolitul român al Banatului? A fost mereu *funcea* tuturor!

Mintea, inima și mâna lui nu s-au odihnit un pic!

Stai uimit și obosești, trecând în revistă doar lucrarea acestui Ierarh, uriaș al scrisului și al traducerilor. Un adevărat imperial patristic!

Să mai amintim de lucrarea statornic cărturărească la revistele *Învierie*, fondată în anul 1990, *Altarul Banatului*, *Studii Teologice*, *Ortodoxia*, *Jurnalul literar*, *Orizont*, *Gândirea*, *Vatra*?

Dar de interviurile la posturile de radio și televiziune, locale și centrale?

Cine nu l-a auzit pe Nicolae Mitropolitul întru rostirea sa inconfundabilă?

În ultimii ani m-am bucurat să vorbim mai des la telefon. Îi puneam să asculte muzică. Se bucura așa de mult!

Am vorbit cu Arhiepiscopul Sa cu câteva zile înainte de a trece în frumusețea lumii nevăzute.

Nu s-a arătat învins! Aceeași inconfundabilă voce, care vibra de gingășie.

O să ne fie mereu dor de Nicolae, Arhiepiscopul Timișoarei și Mitropolitul Banatului!

Unic ierarh prin trecerea temporară a lumii văzute!

A scris următoarele cărți: 1. *Cuvânt la sfințirea steagurilor Țării Românești*, 1834; 2. *Oglinda statului politicesc și bisericesc sau Învățătura năvurilor bune și a vieții creștinești*, Brașov, 1835; 3. În 1838, a publicat la Gheorghe Closius, în Sibiu, *Cuvânt care s-a făcut la deschiderea seminarului sfinte episcopii a Râmnicului, la 9 noiembrie 1837*; 4. *Pravila manuală pentru spițele rudeniei în pricinile căsătoriei, traducere din Pravila cea mare a Sfinților Părinți*, 1844; 5. *Cuvânt ținut la examenul public al seminariștilor în 30 iunie 1845* (manuscris).

Au rămas de la el, în manuscris, și alte două lucrări didactice: *Geografia în trei părți* și *Geografia României*.

Ca pedagog, mărturiseau foștii săi elevi, Tempea „avea o fire blajină, dar știa să se impună și să-și păstreze autoritatea. În explicarea lecțiilor, avea o expunere

frumoasă și atrăgătoare. Metodul său era catihetic și se simțea tare mulțumit când elevii, la întrebările ce le punea, răspundeau scurt, expunând clar chestiunile despre care erau întrebați. Se făcuse deopotrivă de iubit și respectat, atât de elevi și colegii săi preoți și profesori, cât și de public, în general, pentru cinstea, dreptatea și întreaga sa curățenie sufletească.” Un alt fost elev al său de la Râmnicu Vâlcea, C.N. Mateescu, mărturisește: „Pe timpul său clasificarea se făcea fără a fi nevoie de note. Se observa zilnic de către profesor, în cursul întregului an, inteligența elevului, purtarea lui, chipul de a se prezenta, istețimea, iscusința răspunsurilor... cu alte cuvinte, se studia sufletul elevului în manifestările lui. Și din toate aceste observațiuni, profesorul ajunge ca să-și facă o convingere personală și sigură asupra întregii lui firi, ceea ce îi servea apoi ca normă de clasificare.”

Un constructor de punți culturale între România și China

Ștefan DUMITRESCU

În literatura română contemporană există personalități a căror operă depășește granițele creației artistice propriu-zise, transformându-se într-o veritabilă misiune culturală. Un astfel de creator este Constantin Lupeanu – diplomat, ambasador, sinolog, traducător, romancier, eseist și promotor neobosit al dialogului dintre civilizații. Activitatea sa desfășurată de-a lungul a peste cinci decenii reprezintă una dintre cele mai importante contribuții românești la cunoașterea culturii chineze și, în același timp, la afirmarea culturii române în spațiul asiatic.

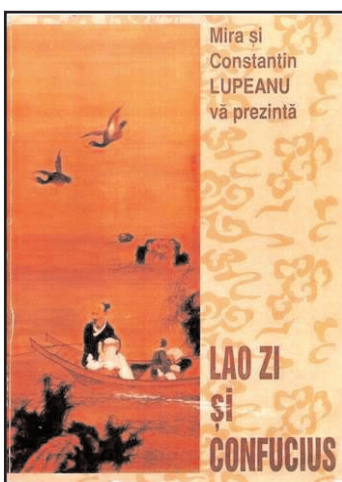
Opera lui Constantin Lupeanu impresionează prin amploare, diversitate și unitate interioară. Deși cuprinde romane, eseuri, memorialistică, traduceri, studii introductive, articole și lucrări de diplomatie culturală, toate aceste componente converg spre aceeași idee fundamentală: apropierea dintre oameni prin cultură și afirmarea valorilor universale ale umanismului.

Primul mare domeniu al creației sale îl constituie literatura originală. Încă din volumul *Pași în lumea chineză* (1975), autorul demonstrează nu numai o solidă cunoaștere a civilizației chineze, ci și o rară capacitate de a explica cititorului român realitățile unei lumi fascinante și puțin cunoscute la acea vreme. Cartea nu este un simplu jurnal de călătorie și nici doar un reportaj cultural, ci o meditație asupra întâlnirii dintre două civilizații și asupra posibilităților de comunicare dintre ele.

Romanele publicate ulterior dezvoltă aceeași deschidere spre universalitate. *Concubina imperială* și *Viața intimă la chinezi* valorifică experiența autorului în spațiul asiatic, oferind cititorului o perspectivă profundă asupra istoriei, mentalităților și tradițiilor chineze. Aceste lucrări depășesc interesul documentar și dobândesc valoare literară prin construcția personajelor, prin rafinamentul observației psihologice și prin atmosfera autentică a lumii orientale.

Momentul de maturitate artistică este reprezentat de romanul *O lume de Sfîncși*, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România. Romanul propune o reflecție asupra destinului uman, asupra raportului dintre identitate și istorie, dintre adevăr și aparență, dintre valorile spirituale și provocările lumii contemporane. Titlul însuși sugerează existența unei umanități în care fiecare om ascunde propriile enigme, propriile întrebări și propriile răspunsuri. Autorul îmbină analiza psihologică, observația socială și experiența diplomatică într-o construcție epică de mare amploare.

În romanele mai recente, *Între Cer și Pământ*, *Templul din Carpați*, *Ambasador în Musonia* și *Crima la MAE*, Constantin Lupeanu explorează noi registre narative. Diplomatul și omul politic devin aici observatori privilegiați ai lumii contemporane, iar experiența acumulată în instituțiile statului român și în relațiile internaționale oferă autenticitate intrigilor și personajelor. Cititorul descoperă mecanismele diplomației, complexitatea relațiilor internaționale și dimensiunea morală a responsabilității publice. Chiar și atunci când recurge la formula romanului polițist sau a ficțiunii diplomatice, autorul nu urmărește spectaculosul gratuit, ci analiza caracterelor și a valorilor care guvernează societatea.

Un loc aparte în creația sa îl ocupă volumul *Toți oamenii sunt frați*, care poate fi considerat o adevărată sinteză a concepției sale despre dialogul dintre civilizații. Titlul exprimă un crez umanist profund: dincolo de diferențele de limbă, religie, cultură sau tradiții, oamenii împărtășesc aceeași aspirații fundamentale – pacea, demnitatea, libertatea și cunoașterea reciprocă. Lucrarea reprezintă nu doar o reflecție asupra relațiilor româno-chineze, ci și o pledoarie pentru înțelegerea interculturală într-o lume tot mai interdependentă.

Dacă opera originală îl consacră pe Constantin Lupeanu ca romancier și eseist, activitatea de traducător îl situează între cei mai importanți sinologi români ai epocii contemporane. Traducerea marilor opere clasice chineze nu presupune doar competență lingvistică, ci și o profundă înțelegere a filosofiei, religiei, istoriei și simbolisticii Orientului. Traducând texte fundamentale precum *Dao De Jing*, scrierile lui Zhuang Zi și Lie Zi, *Cartea Schimbărilor* (Yi Jing), *Arta războiului* de Sun Zi sau monumentalele romane

clasice ale literaturii chineze, Constantin Lupeanu a oferit culturii române acces direct la izvoarele unei civilizații mult milenare.

Meritul său nu constă numai în fidelitatea traducerii, ci și în bogatul aparat critic care însoțește aceste ediții: prefețe, note, comentarii, explicații istorice și culturale. În acest fel, traducătorul devine mediator cultural, profesor și interpret al unei lumi complexe, facilitând înțelegerea textelor de către cititorul român.

În egală măsură, activitatea diplomatică a influențat profund întreaga sa creație. Pentru Constantin Lupeanu, diplomația nu este doar o profesie, ci o formă de cultură și de dialog. Experiența acumulată în relațiile româno-chineze se reflectă atât în literatura sa, cât și în numeroasele conferințe, articole și intervenții publice dedicate cooperării culturale dintre cele două state. În această privință, el continuă tradiția marilor diplomați-cărturari români pentru care cultura reprezintă cea mai durabilă formă a diplomației.

Întreaga operă a lui Constantin Lupeanu este animată de câteva idei majore: respectul pentru valorile spirituale, credința în puterea culturii de a apropia popoarele, dialogul dintre Orient și Occident și responsabilitatea intelectualului față de societate. Literatura, traducerea și diplomația nu apar ca domenii separate, ci ca expresii complementare ale aceleiași vocații umaniste.

Privită în ansamblu, opera sa reprezintă una dintre cele mai consistente contribuții românești la cunoașterea Chinei și, simultan, una dintre cele mai importante punți culturale construite între cele două popoare în ultimele decenii. Prin amploarea traducerilor, prin romanele inspirate din experiența diplomatică și prin activitatea de promotor al dialogului intercultural, Constantin Lupeanu și-a câștigat un loc distinct în cultura română contemporană.

O viitoare monografie dedicată personalității sale va demonstra, fără îndoială, că opera lui Constantin Lupeanu nu poate fi redusă la suma cărților publicate. Ea reprezintă expresia unei vieți puse în slujba culturii, a cunoașterii și a apropierei dintre oameni. Într-o epocă marcată de tensiuni și fragmentări, mesajul fundamental al creației sale rămâne actual și necesar: cultura este limbajul universal prin care civilizațiile se întâlnesc, iar dialogul este forma supremă a înțelegerii umane.

Rodica BRETIN

Ceea ce, la prima lectură, pare a fi un thriller din perioada tranziției, se dovedește a fi un roman pe straturi, cu profunzimi ce se relevă pe măsura parcurgerii paginilor. Albert, un tată ultraprotectiv, a cărui grijă este percepută

de fiica sa ca o limitare sufocatoare a personalității ei adolescente de către un cerber împotriva căruia trebuie să ducă un „război de independență”, pornește în căutarea fiicei căzute victimă unei rețele de traficanti. Milano, cel care o amețește cu jurăminte de iubire, Ador, un „unchi” fabricat, Vera, matroană de bordel în Istanbul și amanta interlopului Ziryan, alături de alți marginali, ar fi niște personaje negative clasice dacă autorul nu le-ar umaniza, dezvoltându-le fiecare povestea și plasându-i în zona gri, unde binele se întrepătrunde cu răul, iar fapte altfel reproabile își găsesc, dacă nu o justificare, cu siguranță o explicație.

Fie că provin din cartiere defavorizate ale Bucureștiului (Rahova, Ferentari), din cele rău famate ale

Istanbulului sau din zone ale lumii unde conflictele între etnii par să nu se stingă niciodată, antieroiul lui Marius Albert Neguț au suferit în copilărie pierderi imposibil de recuperat, traume pentru care nu există vindecare. (Marius Albert Neguț a debutat în 2016 la Editura Libris, cu romanul *Îngeri răătăciți*, reeditat în 2026 la Editura pentru Artă și Literatură. A publicat romanul *Inocența păcatului* (2017) și o serie de inspirație autobiografică, *Din altă viață*, compusă din volumele *Jurnal de copil* (2018), *C.V. de golan* (2019), *Teleleu* (2020) și *Servesc patria* (2022). Au urmat romanele *Cerberus* (Polirom, 2020), 1877: *Portretul unei iubiri desăvârșite* (Univers, 2021), *Chipurile lui Ahriman* (Univers, 2024) și *Șoaptele urii* (Editura pentru Artă și Literatură, 2025).) Personajul central al romanului provine dintr-un cartier mărginaș al capitalei, unde trecutul comunist și viitorul incert se confruntă într-o tranziție ce nu dă semne să se termine prea curând. „Strada Mărgeanului părea o graniță între epoci. În stânga ei, trecutul era reprezentat de rămășițele vechiului cartier, case rămase în picioare, în mod miraculos, datorită căderii comunismului. În dreapta, blocurile gri, fiecare cu zece etaje, comasau într-un perimetru relativ restrâns

zeci de mii de oameni. (...) Doar aici se simțea cu adevărat acasă. Aici învățase că sărăcia – spre deosebire de bogăție – crează camaraderie, unind tinerii în găști formate nu pe criteriul pielii, ci pe acela, mult mai puternic, al foamei.” (p. 13)

Căderea comunismului fusese o binefacere pentru fostele țări de după Cortina de Fier, dar mai ales pentru România, sufocată de cultul personalității lui Ceaușescu și condamnată la sărăcie de dictatura liderului megaloman.

Libertatea atât de greu câștigată adusese însă și lucruri mai puțin bune: „În cartier, ca, probabil, în întreaga țară, goana după bani reușise să erodeze valori, odinioară de nezdrunținat, precum prietenia, loialitatea, discreția. (...) Spiritul de camaraderie frățească, odinioară nelipsit între băieții de cartier, cedase locul pragmatismului, perversității chiar, cu care aceștia, acum adulți, își urmăreau interesele proprii sau de clan. Autoritățile, legiferând denunțul, contribuieră în mod esențial la disoluția principiilor care guvernaseră atâta amar de vreme lumea călătorilor de legi.” (p. 245)

Cărți și autori

Milena MUNTEANU

Memorie, identitate și pribegie în America Latină

Istoria nu este doar ceea ce s-a întâmplat. Este și ceea ce ne amintim.

Ceea ce alegem să nu uităm, iar în cazul diasporei, uitarea vine aproape firesc: comunități împrăștiate în toate zările, documente risipite prin arhive, destine individuale ce se pierd în istoriile altor popoare. Tocmai de aceea, fiecare lucrare ce încearcă să recompună această memorie are o valoare ce depășește simpla cercetare istorică. Ea ne ajută să înțelegem nu doar unde au ajuns românii, ci și ce au devenit ei, departe de țară. Ce suntem noi împreună. În acest sens, cartea lui Ștefan Străjeri *De la Rio Grande până în Țara de Foc – Prezența Românilor din America Latină* este o lucrare de mare semnificație. Ea urmărește viața comunității românești din țările latino-americane, continuând seria monografiilor dedicate diasporei noastre în cele două Americi.

Ca și în volumele anterioare, Ștefan Străjeri împarte din informațiile pe care le are despre contextul istoric, politic, cultural al destinației (în acest caz, America Latină), recunoscând faptul că emigrația este puternic influențată de condițiile găsite la fața locului, ea cristalizându-se diferit în funcție de realitățile concrete ale țărilor gazdă.

Curiozitatea și interesul larg, universal, îl fac pe autor să exploreze și civilizațiile demult dispărute, inclusiv cele precolumbiene, urmărindu-le semnificația în lumea sud-americană de astăzi. Mergând pe firul evenimentelor, Ștefan Străjeri arată influența celor petrecute în America de Sud (precum sosirea lui Cristofor Columb) nu doar pe continent, ci și efectele la nivel planetar, incluzând reverberațiile din Europa și China, unele chiar surprinzătoare. Printre altele, se atinge și fenomenul legat de dezvoltarea centrului mondial capitalist, prin exploatarea periferiilor.

Lectura acestei cărți mi-a amintit o altă: *Civilization: The West and the Rest*, 2011, de Niall Ferguson, ce întreabă ce s-ar fi întâmplat dacă soarta Americilor (de Nord și de Sud) ar fi fost inversată (conquistadorii să fi mers în Nord, iar etica protestantă să fi influențat America de Sud). E greu să rulăm astăzi astfel de scenarii, mai ales că vorbim despre o multitudine de factori ce influențează devenirea oricărei societăți, de la unele tangibile, ca bogățiile solului, la cele intangibile, ca etica noilor veniți, de exemplu. Pariez însă că lucrurile ar fi fost complet diferite, dacă, de exemplu, o constituție ca cea a Statelor Unite ar fi fost stabilită de la început în țările Americii Latine, cum e numită azi. Scrisesem un articol pe această temă, dar nu voi elabora mai mult, așa că închid aici paranteza.

După ce cartea lui Ștefan Străjeri consemnează istoria continentului, volumul se apleacă asupra cronologiei emigrației românești în America Latină. Voi face doar niște spicuiri: mai întâi detaliez felul cum informația despre cele două Americi a pătruns la noi în țară. Menționarea cărturarilor și cronicarilor noștri include unele pasaje care dau culoarea timpului, precum: „Stolnicul cărturar Cantacuzino, de pildă, consemna dorința și eforturile de informare ale contemporanilor săi, menționând Lumea Nouă și informațiile de circulație despre aceasta în a sa *Istorie a Țării Românești*: «...povestesc geografii așa, dar încă de cele Indii ale Răsăritului și ale Apusului și alte locuri

ce-s într-acolo, ce de povești și de neadevăruri scriu și zic. Însă nici drept aceasta a-i huli de tot trebuie, atât de mult ostenind și trudind a scrie multe și mai de toate, pentru folosul multora».” (p. 135. Vezi Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, Vol. I, în colecția *Cronicari Munteni*, ediție îngrijită de M. Gregorian. București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 63)

Ștefan Străjeri discută unele documente timpurii de la noi, ce duc la creșterea „interesului pentru cunoașterea directă a realităților sud-americane”. „Mirajul Americii și mizeria de acasă i-au împins și pe români să treacă oceanul în cele două Americi, de obicei însă fără gând de așezare definitivă”, citează el. De asemenea, precizează că emigrarea în America Latină s-a dezvoltat mai ales după Primul Război Mondial, fiind determinată și de „propaganda făcută în rândul țărănimii basarabene, de către trimișii fermierilor sud-americani. Au trecut astfel oceanul și s-au așezat în Argentina, în Uruguay și în statul Sao Paulo din Brazilia peste 40.000 de români – în general muncitori necalificați”.

Prospectul unor condiții mai avantajoase în „lumea nouă”, ca și promisiunea accesului la pământuri, au reprezentat, mai ales pentru cei ce și le pierduseră pe cele de acasă, motive să se orienteze spre destinații rurale sud-americane.

„După desăvârșirea unității de stat, România preia și gravele probleme legate de minoritățile naționale din fostul Imperiu Austro-Ungar, stabilite înainte de 1918 în America de Sud. Emigranții, mulți de naționalitate română, nu aveau însă cetățenia română”, spune Străjeri.

In plus, având în vedere că unele legislații sud-americane nu recunoșteau alte minorități naționale, este dificil să pictăm o imagine completă a texturii populației de atunci.

„Pământul făgăduinței” atrage oameni din toată lumea, iar din România au plecat și mulți emigranți aparținând națiunilor conlocuitoare (germanii fiind cei mai numeroși în acea perioadă), slavi din Basarabia și Bucovina, precum și evrei.

Drumul este însă cu dus-întors, iar mulți se întorc în România, având în vedere că „Pământul făgăduinței” se dovedește mai puțin promițător decât se anticipase. Străjeri menționează „exploatarea cinică de către marii latifundiați sud-americani a țăranilor sărăciți din unele părți ale Europei, ademeniți departe de satele și căminele lor prin promisiunile amăgitoare ale traficantilor de mână de lucru internațională.

Cităm din această sursă contemporană că la un moment dat: «În Dobrogea și mai cu seamă în Basarabia, unde seceta a fost mult mai mare, agenții au pătruns în inima satelor, smulgând pe țăranii din căminele lor umile, și prin momeli promițătoare, îi convertesc să-și ia lumea în cap. [...] În America de Sud marii latifundiați stăpânesc ținuturi întregi și un mare număr de umiliți muncesc nerăsplătiți. Din munca acestora se întrețin societățile și agenții de care am pomenit mai sus. Iată explicația bunei organizări a unor astfel de societăți, iată de ce agenții nu slăbesc nicio clipă propaganda lor.» (pag. 150)

Neajunsurile, lipsa de suport din partea autorităților, de ajutor legal și de altă natură, precum și unele cazuri de corupție a celor ce procesau vizele, au dus la nemulțumiri în rândurile emigrației noastre. Cu timpul, compoziția ei se schimbă de la cea motivată economic la cea motivată politic, mai ales după cel de-Al Doilea Război Mondial, după instaurarea regimului comunist în România. Apoi urmează un alt val marcat de căderea comunismului.

Ștefan Străjeri nu este descurajat nici de vastitatea subiectului și nici de dificultatea accesului la unele surse originale de informație. El se încumetă să ia istoria de piept, oferind, cu generozitate, rezultatele cercetărilor sale.

Eu nu voi încerca să abordez toată bogăția și complexitatea datelor prezentate în acest volum, așa că voi puncta numai câteva aspecte discutate în carte, pe care le folosesc ca exemple:

Mai întâi, aș dori să punctez drumurile primilor români pe noul continent, începând cu ilustrul preot Samoilă Damian, care a fost „primul român care a descoperit America!” (Dorin Petresc, „Preotul Samuel Damian: Primul român care a descoperit America, un hunedorean?”, în *Replica Info HD*, publicat în data de 19 iulie 2020, <https://www.replcahd.ro/>) într-o „călătorie inițiată, de studii, dar și de evadare spre universalismul cultural al epocii Luminilor”. Mi s-a părut interesantă relația lui cu Benjamin Franklin, cât și documentele ce au rămas mărturie corespondenței dintre ei.

Apoi, sunt introduse diverse alte personaje remarcabile din istoria noastră. Unul dintre aceștia este George Bibescu, cu care m-am întâlnit la Palatul Mogoșoaia, unde este înmormântat, fără să-i fi apreciat pe deplin experiența de viață, ce include America Latină. „Cartea [sa] *Au Mexique* a avut ecouri și în ținuturile ce au inspirat-o. O amplă recenzie, însoțită de traducerea în spaniolă a capitolelor VIII și IX ale operei memorialistului român, a apărut în cotidianul mexican *El Partido Liberal* din 2 august 1887. Sub titlul *Paginas de nuestra historia escrita en el extranjero* (*Pagini din istoria noastră scrise în străinătate*), sunt elogiute obiectivitatea, interesul cu care autorul privește viața poporului mexican. Concluzia lui José M. Gamboa, autorul articolului, este că «în general, cartea principelui Bibescu este una dintre cele mai interesante și mai bine scrise».” (pag. 305)

Un personaj inedit este părintele Pafnutie, care introduce un concept în același timp religios și metafizic. „Eu, Domnul Dumnezeu tău, sunt un Dumnezeu zelos, care pedepsesc pe copii pentru vina părinților ce Mă urăsc pe Mine, până la al treilea și al patrulea neam.” (p. 195) Ideea unor copii inocenți care plătesc pentru păcatele părinților te duce cu gândul la Karma, reîncarnare, esoterism. Atât religiile monoteiste (creștinism, islamism și iudaism), cât și cele orientale (hinduism, budism, taoism, confucianism, șintoism) au teme care converg, iar ideea de crimă și pedeapsă apare în fiecare. Într-o astfel de perspectivă, evenimentele din *Cerberus* capătă o nouă relevanță. Nu mai sunt întâmplări aleatorii, coincidențe, aruncări de zaruri ale unui destin legat la ochi. Un omor comis de Albert într-un moment de disperare și pierdere a controlului va declanșa o avalanșă de acțiuni și reacțiuni. Răul se întoarce asupra făptuitorului ca un bumerang, făcând și niște victime colaterale, nevinovate sau nu.

Cerberus devine astfel un roman complex, susținut de un fundament etic și moral. Marius Albert Neguț construiește narativul unui *thriller* cu elemente de roman polițist, reușind o analiză detaliată și argumentată a unor medii sociale pe care autorul le cunoaște în profunzime. Coborârea în infern a unui tată capabil de orice pentru a-și salva fiica devine astfel o călătorie de autocunoaștere, de testare a limitelor și, în final, de izbăvire. Scăpând-o pe Mara, Albert reușește să salveze o parte din ființa lui, tot ce rămăsese bun și neîntinat în el.

Principiul atu al cărții rămâne însă autenticitatea. Marius Albert Neguț brodează o acțiune alertă, plină de suspans și de neprevăzut, cu scene de violență extremă și un erotism bine dozat. Dar miza rămâne lumea reală, realitatea așa cum este. Prin asta, *Cerberus* capătă o validare finală, cea a actualității. Una dintr-o perioadă de frământări din care nu se știe exact ce va ieși, o lume mai bună sau o societate mercantilă, unde cardul de credit va surclasa valorile morale...

File de jurnal (I)

Vară la Țuțulești

Paula ROMANESCU

Găsesc în podul casei părintești o pereche de ghetuțe care au fost odată roșii, acum stacojii, scorjite, scâlciate, prăfuite. Ce gust fad îmi pare a avea acum madlena lui Proust care l-a trimis pe acesta în căutarea timpului pierdut!

Ghetuțele acestea umile mi-au adus înapoi toată copilăria printr-o duioasă regăsire de mine. A fost prima pereche de încălțări nou-nouțe de care am avut parte pe la vreo zece ani, până atunci „beneficiind” de cele de la sora mea mai mare, când îi rămâneau ei mici. Cu un ghemotoc de lână îndesată în vârf, acestea deveneau numai bune pentru piciorul meu hotărât să crească și el în legea lui.

În iarna cu cea mai mare zăpadă de care-mi amintesc (1953-'54 zăpada era de peste 4 m!), la cooperativa din sat, pe lângă lanțuri, cuie, gaz, sodă de rufe, sare și pânză „America” (tata-i aștepta pe americani ca pe Mesia! Au venit azi! Noii Pillat își săpunesc bine mâinile, că bănuie un blestemat de virus căruia niciun tratament nu-i mai dă de cap!), a fost adusă și o pereche de ghetuțe roșii precum steagul comunismului pârlolitor. Le-am văzut când m-a trimis mama cu niște ouă, fără de care nu puteai cumpăra nimic deși plăteai, să iau un caiet dictando și altul de aritmetică, și am hotărât că ale mele vor fi fermecatele încălțări. N-am mai avut liniște până n-am convins-o pe mama să mi le ia. Au fost sacrificate ouăle cotcodăcitoarelor din ograda noastră pe o jumătate de lună, bașca banii necesari, care au fost luați cu împrumut de la tov. profesor de rusă Sauciuc, repartizat de consilierii „autorităților politice sătești” să locuiască, gratuit, firește (că doar făcea parte din „marele popor eliberator”, venit să ne „fericească”!), în casa noastră, chiar în camera bună în care-și ținea mama lucrurile de preț cusute și țesute de mâinile ei... Cât despre Serghei Bondarciuc, abia în '59 avea să realizeze acesta, sub secera și ciocanul Verei Muhina, filmul *Siudba celoveka/Soarta unui om*, deși o vagă bănuială mă încercă duos că marele actor-regizor nu știa nimic de soarta „eliberatorilor” care eram!

Cu ghetuțele acelea, pe care ar fi trebuit să le încălț prima oară în noaptea de Înviere, am fost fericită întreaga iarnă. Noaptea mă sculam binișor și deschideam dulapul în care fuseseră puse, să le văd, să le mângâi, rugându-mă fără cuvinte să nu mor

cumva până la Paști și să nu mai apuc să le port...

Și Paștele a venit. Și piciorul meu mai crescuse în vechile ciubote. Degetul mare de la dreptul era un pic prea... agresiv. L-am cumințit obligându-l să se retragă. A făcut-o. S-a ales cu o rosătură zdravănă drept pedeapsă pentru insolenta lui...

Noroc că au venit curând zilele cu soare și tălpile mele au sărutat din nou pământul cald și iarba fragedă, picioarele crescând libere de orice (con)strângere fie ea și deghizată în niște ghetuțe roșii.

De unde era să bănuiesc eu, copilul de atunci, că roșul nu priește neamului nostru!

Draga mamei, îmi spunea parcă ieri sfânta mea mamă mutată demult în umbră, dacă vei vrea să pui cândva pe crucea noastră, a părinților, o fotografie, să alegi chipul nostru din anii tinereții. Este chipul purității, cu care am fost lăsați de Dumnezeu. Bătrânețea este prețul plătit de noi pentru păcatul de a fi uitat de puritatea puținelui de dragul multului...

Și tot mama, într-o discuție cu tata, în anii când ni s-au luat pământurile, livada, caii, vaca și oile din ogradă, ca să fie duse la „Gospodăria” mare a tuturor și-a nimănui:

El: – Ne-au lăsat săraci lipiți pământului, blestemații.

Ea: – Eu mă duc să pun de mămăligă.

El: – Ce-o să le dăm la copiii noștri când va veni vremea să se mute la casa lor?

Apoi, calculat cum l-am știut dintotdeauna, tata a început să facă „inventarul” celor câteva lucruri „de preț” care „îi” mai rămăseseră și să ni le „împartă” virtual în mod cât de cât egal.

Mămăliga mamei fierbea pașnic. Mama tăcea, cumințind tăciunii sub plită. Eu îmi pregăteam tema la istorie: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie – 7 Noiembrie*. Și deodată, vocea tatei, ca o pocnitură de pistol din acel Octombrie roșu:

– Tu ce le dai copiilor când?...

Mama l-a privit fix cu ochii ei de cer răsfrânt în ape limpezi și, pentru prima oară, ea, timida și delicata, care nu-l contrazisese niciodată, socotindu-l înțeleptul casei, a rostit apăsător, cu superbă claritate:

– Eu le-am dat viață!

Am închis cartea și am văzut deodată cum în oglinda de cer a sufletului meu mama creștea, creștea – majestuoasă coloană de lumină cu viață însemnată.

Nu pierde neamul românesc, cu toate revoluțiile din octombrie, noiembrie, decembrie!

De ce nu vor fi fost revoluții și în luna mai? Se vede treaba că vrajba noastră se coace mult mai bine iarna decât în lunile de soare și floare.

Primesc „la moșie” revista *Constelații literare*. După un popas pe sub cerul satului natal pe toata durata... creșterii și descreșterii imperiului lunar de august cu întreaga beție de lumină a stăpânei nopții, o călătorie prin *constelații* pică grozav de bine.

Drept e că am cam lenevit vara asta și, dacă am citit mult, din fericire am scris puțin! Nimeni n-a băgat de seamă că mi-am rezervat o porție generoasă de *dolce farniente*, iar Pământul s-a învățat și fără să-l îmboldesc eu cu tastatura calculatorului.

Ce ne-om zbuciuma atât? Eu am trăit împărătește o lună în pustietatea cuminte a satului românesc de după devălmășia răsturnătoare de alte rosturi din existența noastră, doar cu aurul nopților cu lună.

O, de n-ar fi singurătatea asta devastatoare!

În Franța s-au incendiat în anii 2018-2019 (involuntar, desigur!) în răstimp de zece luni, unsprezece biserici.

O întrebarea mă încearcă: O fi chiar fără nicio intervenție a trestiei gânditoare?

Îndoiala stăruie!

Se știe că ladului îi place focul. Cu siguranță „consilierii” (ne-oameni!) trimiși pe pământul oamenilor cu procură de la sus-zisa instituție „implementează” cu sârg, corect politic, directivele primite încă de prin 1789, când cu *Liberté-Egalité-Fraternité*, prima încercare revoluționară de omogenizare socială, de egalizare prin vrednica ghilotina a capetelor cu sau fără minte.

Înainte!

(Va urma)

Găsesc numele unor medici din Mărginimea Sibiului despre care știam (Ioan Arsenie și Ilarie Mitrea), a căror legătură cu America Latină îmi devine astfel clară. Apoi, e menționat Iuliu Popper cu evoluția lui meteorică, curmată însă scurt în Țara de Foc. Nu în ultimul rând, faimoasa expediție a lui Emil Racoviță, ce a deschis drumuri spre explorarea Antarcticii.

M-am bucurat să aflu despre comunitatea românească de la Ensenada, care își păstrează rădăcinile și respectul pentru limba comună. Vorbim despre întemeierea unei comunități ce se poate susține, încât să își păstreze profilul cultural. Este poate una dintre puținele strategii ce adresează pulverizarea diasporei noastre în spațiu, ce parcă se topește, precum fulgul de nea ce cade pe mâna caldă ce îl întâmpină. Comunitățile ce au rezistat timpului demonstrează că e nevoie de închegarea unor oaze relativ compacte, ca aceasta, cu oameni ce-și respectă tradițiile și-și perpetuează limba. Cred cu tărie că e nevoie de o masă critică (care se dovedește a fi destul de mică, e nevoie de câteva sute de indivizi, doar vreo două-trei străzi ale aceleiași comunități ce-și continuă limba și obiceiurile), pentru o continuitate dincolo de două-trei generații. Chiar și așa este greu, mai ales că diaspora noastră se aciuază pe unde poate, încercând să găsească condiții prielnice continuării identității ei. Inevitabil însă, așa cum este și cazul comunității din Ensenada, influențele locale își lasă amprenta, creând mutații (evidente și în cuvintele de împrumut din limba adoptată, dar și în obiceiuri). Totuși, micile comunități ca cele din Ensenada sau Boian spun povestea supraviețuirii în limbă, în ciuda diverselor condiții în care se transplantează. Este însă nevoie de o comunitate suficient de apropiată (atât geografic, cât și în spirit) pentru ca supraviețuirea ei să devină realitate.

Mi se pare binevenită și discuția despre contribuțiile intelectualității noastre, inclusiv cea plecată în vremea premergătoare sau pe timpul regimului comunist, ce include intelectuali notabili, unii puțin cunoscuți generațiilor din urmă. Ștefan Baciuc îmi vine în minte, poate și pentru că îl întâlnisem în spirit la Honolulu, dar și pentru că știusem despre premii înființate de el și de soția sa, Mira. Au preferat să plece fără speranță de întoarcere, ca să nu se compromită. Astfel și-au păstrat vocea, dăruind celor ce au avut ochi de văzut și urechi de auzit. Celor ce au știut să primească. Amprenta activității lor este probabil inestimabilă, ca și pierderea noastră.

Cartea lui Ștefan Străjeri este și un efort de recuperare a intelectualilor noștri de calibru. Unii dintre ei au luat calea pribegiei, înțelegând riscurile într-o țară ce devenise satelit al puterii sovietice: „Nu-i patria făcută din urale, ci din tăceri, din doruri și distanțe; o strâng din praf, la tropic, în sandale și-o-mprăștii-n lume în

speranțe.”, scrie Baciuc. Pentru el, exilul nu era doar o depărtare vizibilă pe hartă, ci o stare permanentă de conștiință. „Exil e când cânti și-ți aduci aminte că-n cântecul tău plâng sute de morți.” Pentru el libertatea are un preț, dorul de țară, exprimat în versurile: „Când țipă în ceață un claxon răgușit tu auzi tălângi pe tarlale-nflorite... acesta e dorul”; „Când vezi zgârie-nori crescând peste noapte prin negura nopții în nori vezi Bucegii... acesta e dorul.”

Ștefan Baciuc e unul dintre exponenții de vază ai intelectualității noastre care trebuie cunoscut și bine înțeles acasă, să-și capete binemeritatul loc în literatura noastră. Iar ca el sunt și alții, incluși în volumul *De la Rio Grande până în Țara de Foc – Prezența Românilor din America Latină*.

Dorința lui Ștefan Străjeri de a cuprinde comunitățile din cele două Americi este o mare provocare, din mai multe motive. Volumul de față ilustrează și informații despre unele diviziuni din cadrul emigrației românești, nuanțe pe care nu le cunoscusem. Apoi, să scrii o astfel de istorie este o încercare extrem de complexă, mai ales când nu există consens despre toate realitățile zilei, când mărturiile timpului se bat cap în cap, sau când unele personalități sunt controversate. De aceea, găsirea unui echilibru între diversele puncte de vedere, fără favorizarea vreunei perspective anume cere documentare, înțelegerea largă a evenimentelor, precum și dragoste pentru adevăr, iar autorul nu precupește niciun efort în a-și dovedi obiectivitatea.

Cercetările lui Străjeri au multe fațete, amplificate și de diversele mutații ale comunității noastre în varii geografii. Citindu-i cărțile, îți dai seama și cât de interconectată e lumea în care trăim, mulți dintre cei așezați în America Latină având un traseu itinerant, cu opriri în diverse alte locuri ale lumii, legați fiind și prin conexiuni de suflet cu cei de acasă.

Diaspora românească este norocoasă să-l aibă pe Ștefan Străjeri care i se dedică cu tot sufletul. Nu știu cine ar mai fi putut adresa, cu rezultate comparabile, o tematică de asemenea anvergură, fără limite temporale, mergând în trecut atât cât duce memoria colectivă. Împrospătarea ei, cu verificarea înscrisurilor vremii, e atât de necesară. Ne ajută să revedem adevărurile noastre. Să învățăm despre deschizătorii noștri de drumuri ce altfel ar putea cădea în uitare. Mai mult, ne ajută să învățăm unii de la alții, să formulăm lecții necesare mersului nostru înainte. Împreună.

Acest exercițiu este cu atât mai important acum, când emigrația română este în toi. Este o șansă de a aprecia ceea ce suntem, așa cum suntem. Dovadă că am fost. Dovadă că suntem.

Cărți și autori

Maria IONICĂ

Apariția unor scrieri inspirate de radicalele schimbări survenite în societatea românească de la interferența secolelor XX–XXI

arată că se conturează în literatura noastră o direcție comparabilă cu cea creată în jurul a ceea ce Marin Preda etichetase ca *obsedantul deceniu*, bogat și veridic ilustrat nu doar în opera sa literară. Ileana Vulpescu și Gabriela Adameșteanu sunt creatoarele romanelor sus-menționate, apărute la interval de aproximativ un deceniu (2002), respectiv după douăzeci de ani (2010), de la cele întâmplate în bulversantul 1989.

Mai apropiată de ce a fost/s-a dorit a fi o „revoluție” (*Ioviluție* zic, sugestiv, unii), cartea Ilenei Vulpescu dezvăluie cu lux de amănunte derularea faptelor, nelipsind episoade ca Timișoara, Europa Liberă, mitingul din București, zvonistica (v. „agenturili”, teroriștii, apa otrăvită ș.a.), împușcarea Ceaușeștilor, asaltul televiziunii, diversiuni, noua putere – *emanații* și încropirea pluralismului politic, metamorfozarea biografiilor, întoarcerea celor plecați pe alte meleaguri, Piața Universității, iunie 1990 – *mineriada*, securitate, miliție, armată, greve (de foame), strigături ad-hoc („Monarhia salvează România” etc.), alegeri, *scenariul* Târgu Mureș, publicații militante, fonduri nerambursabile-aiurea direcționate ș.a.m.d. Dacă în *Arta compromisului* se pun în discuție (uneori și sub semnul întrebării) termeni ca *disidenți*, *azil politic*, *eroi* sau *martiri*, în *Provizorat* țesătura narativă gravitează tot în jurul ideii de *compromis*, un compromis moral, de supraviețuire într-o lume în care „deziluzionarea progresivă atinge climaxul odată cu *strângerea șurubului* ideologic și reînghețul anilor ‘70” (v. Gabriela Gheorghisor, *Dilematica*, 8 august 2010).

Distanțându-se cumva de buimăceala evenimentelor, autoarea *Provizoratului* insistă pe istoria antedecembristă a României, pe care o cunoaște și din familie – cum a mărturisit în interviurile apărute. S-a și observat că, în general, Gabriela Adameșteanu „a evidențiat în repetate rânduri rădăcinile autobiografice ale literaturii sale” (Antonio Patraș, *Observator cultural*, 18 octombrie 2010). Respectând ideea paralelismului, și-ntr-*arte*le moștenite de la Ileana Vulpescu se pot identifica elemente comune, legate de personalitatea autoarei, a cărei eroină i se apropie spiritual, inclusiv ca vârstă.

Asumându-și vechiul și responsabilul rol de *a da seama* despre o perioadă zbuciumată din istoria neamului, prozatoarele surprind consecințele răsturnărilor socio-politico-economice, aducând în prim-plan celebrități din viața publică a timpului. Încredințând rolurile principale unor eroine credibile, scrutează, totodată, și „un evantai larg al problematicei feminine: emoționalitatea, sexualitatea, maternitatea etc.”, cum observa Sanda Cordoș, referindu-se la *Provizorat* (în *România literară*, 16 februarie 2011). Pe lângă *dalmațianismul* originii și anturajului, niciuna nu se conformează standardelor moralei comuniste, cu un statut marital impecabil. Doctorița Sânziana Hangan înfruntă prejudecățile epocii cu o căsnicie ratată, din care a rămas cu o fată, la care s-a adăugat o altă copilă („din flori”, se autopersiflează ea), rodul unei iubiri neoficializate după tipic, dintr-o relație cu un bărbat înșurat. De altfel, în cercul ei de cunoștințe puține sunt cuplurile care justificau instituția căsătoriei, cum erau, de exemplu, soții Stein, care „îmbătrâniseră frumos, la trup și la minte”.

Căsătorită cu profesorul Petru Arcan mai mult pentru a-și ascunde petele din dosar, Letiția Branea-Arcan își caută împlinirea într-o iubire adulterină, încheindu-și dezamăgită periplusul prin garsoniera insalubră de la marginea Bucureștiului a tot mai prosperului Florinel, amicul lui Sorin Olaru – tăinuțit iubit din kafkiana *Clădire*. „Totul se regăsește în petele de la Dosar care se întind ca o eczemă. Pe viața personajelor, pe biografiile pe care încearcă prin toate căile să și le schimbe; pe prezentul lor

provizoriu” (Daniel Cristea-Enache, *Observator cultural*, 8 nov. 2010). „Letiția Arcan întrupează, de fapt, o nouă (bogată și proaspătă) ipostază a doamnei Bovary” (Sanda Cordoș, *România literară*, 16 februarie 2011).

Ca și misterioasa *Clădire*, institutul de cercetare în care lucra Sânziana oferă posibilitatea introducerii unei considerabile și variate tipologii de personaje, cu vizibile trimiteri la realitatea istorică, pe când se dezlănțuie fenomenul refacerii/*spălării* biografiilor. Cine voia să fie considerat *elită* era anti-FSN. Un doctor amenință că-și dă foc „dacă iese Iliescu președinte”. Valeria Stoianovici/Reli, pe care Sidi Pușcaș o eticheta „campioană a chiulului și-a superficialității”, după ‘89 „se declarase disidentă de la bun-început, ocupându-se asiduu cu trasul de sfori pentru o deplasare mai lungă-n străinătate”. Din 21 până-n 24 decembrie 1989, Sabina și Vincențiu

Velisar „voiau să fie prezenți, ca bunul Dumnezeu, peste tot [...]”. Să nu vină mâine-poimâine unii să-i întrebe dacă participaseră la Revoluție doar în fața televizorului. Se-arătasera unde era lume mai multă, unde se filma, se fotografia, se luau declarații.”

Pot fi puse ca în oglindă și unele personaje, lectorul Petru Arcan nefiind cu mult mai *simpatic* decât activistul Marcel Suci.

Provenit dintr-o familie de țărani cu 10 copii, dar *mâncând cartea*, acest exponent al unei prime generații-ncălțate era „făcut să răzbească” și să se chivernisească. Într-un ascensor de bloc, Violeta, peste doar o lună devenită *doamna Suci*, îi zâmbise, „cu toți dinții, aliniați ca soldații la paradă”, tânărului procuror detașat la Cluj, a cărui ambiție l-a propulsat în ierarhia regimului comunist, de unde privea cu dispreț spre socri, a căror avere fusese naționalizată și nici „n-avuseseră minte să plece în ‘45”, ca alte neamuri: „când mănânci de la Gospodăria C.C.-ului n-ai dreptul să critici regimul. Și nu uitați că eu, *furnizorul*, dacă nu venea comunismul, aș fi păzit vacile până la moarte.” Puși la punct cu brutalitate și timorați de „gândul la microfoanele pe care le-ar fi putut pune Securitatea prin casele mai tuturor mărimilor sau poate chiar Marcel”, când erau numai ei doi, soții Lascu îl porecleau „ciurdarul” pe ginerele parvenit. Nici Petru Arcan nu empatizează cu familia Letiției, grobianismul și aventurile lui cu studentele făcând-o pe Margareta Branea să „treacă de la *el* la *ăla*”. Cu origini modeste/*sănătoase*, amândoi sunt nemulțumiți de pedigreeul genealogiei soților.

Titlurile romanelor sunt incitante, primul prin paradoxul oximoronic al termenilor (*artă/compromis*), *provizoratul* având dublă semnificație: politică (vizând generații diferite, una așteptând venirea americanilor, alta sperând plecarea/moartea lui Ceaușescu), respectiv, viața sentimentală a protagoniștilor, planuri deseori intersectate. Sunt mai multe pasaje permițând descifrarea semnificației aparent absconse a nehotărâtului „provizorat”: tachinat pentru stagiul lui în China, dar precaut („cine știe câți ciripitori sunt în asistență?”), adresându-se lui Serghei, „Petru se leagă cu paharul golit în mână, semnele arată clar că binele de azi, cât mai este, e provizoriu!” și-și exprimă temerea ca „sloiurile dezghețului să ne târască, prin această apă tulbure, până *Dincolo*,

în frivola societate de consum, pe care noi, și tu, și eu, am întrezărit-o în scurtele noastre călătorii de serviciu! Provizorii! Foarte provizorii! bolborosește din fotoliul în care s-a prăbușit. Provizorii, fiindcă nu a avut mintea să rămână când s-a văzut acolo! Însă pașapoarte continuă să se dea, cu pile, cu aranjamente, dar se dau! Ce, ei nu știu că mai mult de jumătate dintre cei plecați n-au să se mai întoarcă?” Conștientizând că a doua lui căsnicie nu e cu nimic mai bună ca prima, speră, cu ajutorul unui fost student la *Fefe*, să se vadă cu pașaportul în mână și „n-are alt gând decât cum s-o taie mai repede, lucrurile se împut de la o zi la alta”.

Chiar mariajul acesta stă sub semnul provizoratului, infidelitățile ambilor soți, care se pândesc și se detestă reciproc, prefigurând eșecul. „Cât o să mai rezistăm așa?”, notează și Letiția în jurnalul ei secret, mai ales că „nici nu mai știe dacă așteaptă

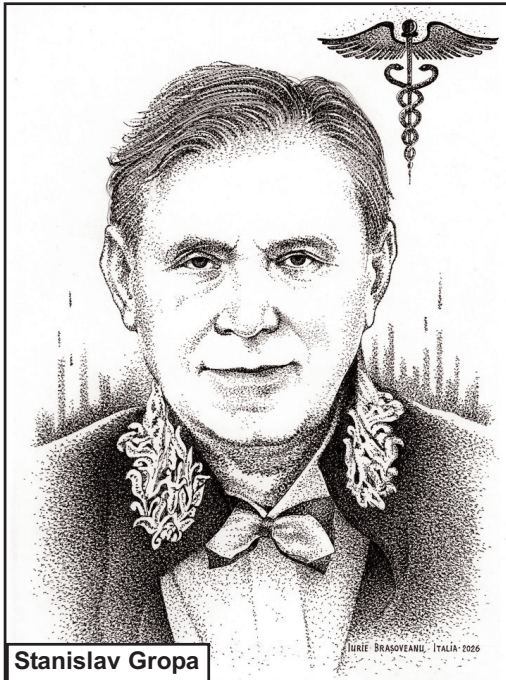
nerăbdătoare să se întâlnească cu el [Sorin, n.n.] ca să facă dragoste ori ca să-i povestească. Într-o altă lume s-ar fi dus la biserică să se spovedească ori la un psihiatru, dar aici Sorin este înlocuitor de preot, de terapeut, de familie.” Când tensiunile se amplifică (la țipetele lor, vecinii le bat în pereți), ea se întreabă dacă „Sorin îl apără pe Victor Branea ori își apără felul de a lăsa lucrurile să se rezolve de la sine, într-un provizorat [iar!, n.n.] continuu? Divorțează odată, ar vrea Letiția să-l audă că-i strigă, atunci când vine cu ochii umflați de plâns, zi și noapte nu mă gândesc decât cum să scap, înțelegi, Sorin?”

Dornic să urce în *Nomenclator*, stagi-arul Sorin, zelos la serviciu și atent la relații cu *persoane interesante*, „a devenit în timp unul dintre oamenii de bază ai Instituției și așa va rămâne. Face dările de seamă, după tipic, vorbește în ședințe doar atunci și atât cât e nevoie, nici răuvoitorii nu-i pot reproșa vreun cuvânt demagogic.

Își pregătește intervenția după ce răsfoiește ultimul discurs al Tovarășului, vânând citatele-cheie”, căci „ajunsesse la lectura rebusistică a ziarelor, pe care le confrunta cu zvonurile despre mișcările de cadre din Foruri”, mai ales că „Tovarășul, un Zeus incult și capricios, pe care slujitorii lui îl serveau, disprețuindu-l și pregătindu-i scenariile de trădare, trimitea din Olimpul Comitetului Central semnale contradictorii”.

Dar, „de la o vreme, Sorin începu să aibă senzația că alunecă” și „a fost mirat când, la a doua întoarcere din străinătate, a găsit mai puține zâmbete decât lăsase”. Verdictul prozatoarei este justițiar, cu o evidentă doză de empatie în sugerarea unor circumstanțe atenuante: „Aeriana Letiția pierde pariul cu absolutul iubirii, lucidul Sorin, profesorul care-i dă, camilpetrescian, lecții de politică în pat, pe acela cu Istoria imprevizibilă. Însă ei ilustrează două moduri diferite de (supra)viețuire a omului vulnerabil sub vremi: în timp ce Letiția se refugiază, defensivă și plutitoare, în eros și în scris, energicul și calculatul Sorin intră în mrejele compromisurilor, de dragul parvenirii la o condiție privilegiată. *Provizorat* nu este doar o tulburătoare poveste de dragoste, ci și o frescă social-politică a lumii românești sub comunism, amplă cronică istorică a turbulențelor veacului al XX-lea (mișcarea legionară și dictatura lui Antonescu, epoca stahanovistă a lui Gheorghiu-Dej, etapele ceaușismului), țesută atât din firele *dosarelor de existență* ale puzderiei de personaje, cât și din raccourci-urile naratorului omniscient – o instanță de o obiectivitate tăioasă și cu o acută putere de observație” (G. Gheorghisor, *Dilematica*, 8 august 2010).

Numărul mare de personaje este un alt element comun ambelor opere. Pe lângă politicieni cu nume reținute în cărțile de istorie (Ceaușescu, Iliescu, Mazilu, Brucan ș.a., vs. Antonescu, Dej, Zelea Codreanu etc.), sunt altele cu identitate ușor de stabilit, mai ales în *arta* Ilenei Vulpescu.

Stanislav Gropa

O lecție de GO pentru lideri și antreprenori

Sabin GÎLCEAVĂ

Un maestru de GO și-a privit elevul care se lupta disperat să salveze fiecare grup de piese aflat în pericol. — *De ce pierzi?* I-a întrebat. — *Pentru că adversarul îmi atacă piesele.* Maestrul a zâmbit: — *Nu. Pierzi pentru că le aperi pe toate.*

La finalul partidei, jucătorul avea mai multe grupuri vii decât adversarul, dar controla mult mai puțin teritoriu. Iar în GO câștigă cine controlează mai mult teritoriu, nu cine ia mai mulți prizonieri. Uneori, ca să câștigi, trebuie să renunți la un grup mic pentru a cuceri un teritoriu mare. Dar, înainte de toate, trebuie să renunți la ideea că scopul jocului este să salvezi tot.

Ca președinte al Federației Române de GO, întâlnesc frecvent acest lucru în competiții. Nu de puține ori, copii de 15-16 ani înving jucători care practică GO de douăzeci sau chiar treizeci de ani. La prima vedere, pare un paradox, dar în realitate există o explicație relativ simplă.

Jucătorii mai în vârstă au acumulat ani întregi de modele mentale, reflexe și tipare de joc. Multe dintre ele au funcționat și i-au ajutat să avanseze până la un anumit punct. Ce i-a adus însă până la acel punct, de obicei, nu-i mai ajută să meargă mai departe, continuând să joace în același fel și cu aceeași adversari.

Tinerii nu au acest bagaj. Ei învață direct concepte moderne, fără să fie nevoiți să dezvețe ani de obiceiuri. Informația nouă se așază pe un teren fertil și liber.

Diferența nu este inteligența. Este capacitatea de se debarasa de obiceiuri vechi (*unlearn*) înainte de a putea dobândi unele noi (*learn*).

Aceeași lecție apare constant în business. *Senior executives* ajung uneori prizonierii propriului succes. Organizațiile pe care le conduc există datorită unor decizii excelente luate în trecut, iar tocmai aceste decizii devin greu de pus sub semnul întrebării. Se optimizează procese care nu mai contează, se protejează linii de business care și-au consumat potențialul și se investesc resurse în apărarea unor avantaje competitive care între timp au dispărut.

În lumea start-up-urilor, problema apare sub o altă formă. Fondatorii se îndrăgostesc de produs, de funcționalități sau de ideea inițială. Continuă să investească timp și capital doar pentru că au investit deja foarte mult. Pică astfel în ceea ce psihologii numesc *sunk cost fallacy* — capcana costurilor nerecuperabile. Antreprenorii numesc asta, de multe ori, perseverență, dar piața îl sancționează fără milă.

Această eroare de gândire ne face să continuăm un proiect sau o acțiune doar pentru că am investit deja timp, bani sau efort în el, chiar dacă rezultatul viitor va fi unul negativ. În viața de zi cu zi cădem în această capcană, de exemplu, atunci când mergem la film, ne dăm seama relativ repede că este prost, dar rămânem în sală pentru următoarele două ore pentru că „tot am dat banii pe bilete”.

Plecând de aici, întâlnim două tipuri de antreprenori: unul care spune: „Nu putem renunța la proiect. Am investit prea mult în el.”, iar altul care spune: „Tocmai pentru că am investit atât de mult, trebuie să analizăm dacă mai merită să continuăm.”

Rareori diferența dintre succes și eșec este dată de informație; cel mai des este dată de disponibilitatea de a renunța la informația care nu mai este valabilă.

Aceeași logică se regăsește și în negocierile de top. Negociatorii slabi încearcă să câștige fiecare punct, fiecare concesie și fiecare rundă de discuții. Negociatorii abili renunță deliberat la concesii mici atunci când acestea le permit să obțină ceea ce contează cu adevărat: o relație strategică, acces la o piață nouă, control asupra unui activ esențial sau o poziție competitivă superioară.

Exact ca în jocul de GO, nu numărul pieselor salvate decide câștigătorul, ci teritoriul controlat la sfârșit.

Businessul funcționează la fel; dacă îți consumi energia salvând fiecare produs, fiecare proces, fiecare client sau fiecare inițiativă, s-ar putea să câștigi multe bătălii și să pierzi piața. Cele mai bune mutări nu sunt întotdeauna cele care minimizează pierderile curente sau trecute, ci acelea care maximizează câștigurile viitoare.

Iar acesta este, probabil, unul dintre cele mai dificile exerciții de leadership: să ai curajul să renunți la ceea ce a funcționat ieri pentru a crea spațiu pentru ceea ce va funcționa mâine.

În business, înainte să înveți lucruri noi (*learn*), trebuie aproape întotdeauna să faci loc — să te desparți de lucrurile vechi (*unlearn*).

Nu-i greu de ghicit cine este eleganta și alintata Sabina Iosub, cu reminiscențele „ascendenței ei ardelenesti”, care „face pe copilă la cincizeci de ani” și „vorbește în chip de puritate și de oprimare întruchipate, din toate balcoanele, de la toate emisiunile de televiziune, în scurtele răspasuri când nu clipește gingaș și nu-și țuguiază copilărește buzele prin ale străinătăți [...], de a ajuns mai ceva decât moaștele sfintei Paraschiva de sfântă”, ale cărei „miorlăieli și falsețuri” deranjau auzul audienței și atrăgeau antipatia maselor, mai ales că „din balconul de la Geologie, Sabina Iosub comunicase auditoriului din Piață că muncitorimea trebuia iertată pentru ce alesese, datorită [sic!], n.n.] incapacității ei de-a deosebi răul de bine”.

Contemporanii știau/știu și cine era *conu' Petruț* Grigorescu — protectorul și „chezășia” întoarcerii în țară a ei și a soțului, des plecați în străinătate, *abonați* la asemenea sinecure și înainte de 1989, deși i se conferă un alt sfârșit demnitarului comunist: „Conul Petruț făcuse un stop cardiac și murise cum nu se putea mai oportun pentru propria familie și pentru foștii protejați. Scăpase și de anchete și de tribunal, și de judecători democratizați peste noapte.”

Cu o ascensiune sinuoasă, acesta a deținut importante demnități politice, între 1965-1989 fiind membru al Comitetului Politic Executiv, permițându-și astfel un fel de mecenat printre oamenii de cultură, care au intervenit, la rândul lor, pentru eliberarea lui după arestarea din 1990. Decesul din mai 1991 justifică oarecum aprecierea că a murit *la timp*.

În ambele opere, cititorul resimte sordidul periferiei, dar este introdus și în lumea *bună* a Capitalei, participând la întruniri simandicoase, la agape unde sunt etalate delicatose culinare (greu procurate și doar de potențaii regimului comunist), unde se stabilesc mult răvnitele *relații*, unde circulă bârfe și se strecoară savuratele bancuri (și politice), apreciate și de mare parte din așa-zisa „elită intelectuală”/„intelectualitate elitistă”. A se observa că anumite metehne din perioada comunistă se perpetuează fără jenă. Astfel, Sabine Iosub „nici nu i-a murit bine un protector, și ce protector, conul Petruț, și repede și-a făcut rost de altul”. O figură notabilă a protipendadei bucureștene este și Stela Dobrian, „marea pianistă, *mai bătrână decât veacul*”, ale cărei sindrofii erau onorate de însuși influentul Petru Grigorescu. Și onomastic, Stela Dobrian poate fi apropiată de o celebră și longevivă scriitoare, ca și ilustrul ei discipol pianist.

Revenind cu identificările la Provizorat, avem și aici încă o mostră de parvenitism. Așteptând să-i vină confirmarea că și-a susținut teza de doctorat înainte ca noua lege să fie publicată în *Monitorul oficial*, încremenit la statutul de lector și nemaiaivând de-o vreme parte de vreo deplasare în Franța, Germania ori China, Petru Arcan dă de înțeles că toate i se trag de la dosarul familiei Branea (ca și de la fosta lui soție, rămasă peste graniță): „— Vrei neapărat să știi de ce nu îmi vine confirmarea tezei? Pentru un unchi al tău, secretar de stat în guvernul Antonescu, cu condamnare la moarte, comutată în închisoare silnică pe viață! Pentru altul, spion al englezilor! Pentru cel care te-a crescut, simpatizant al legionarilor! Pentru tac-tu, condamnat într-un lot de douăzeci de persoane, omisiune de denunț, colportare de materiale dușmănoase contra regimului! Mai ai și tupeul să susții că n-ai avut habar de toate grozăviile astea?” O latură a activității profesorului Petru Arcan pare inspirată de drama cunoscutului lingvist George Pruteanu: „mulți îi recunosc vocea de la emisiunea *Povestea cuvintelor*, de la radio, dimineața, la prima oră. Numai că, în ciuda audienței, emisiunea a fost de curând suprimată, iar *Petru* [s.n.] vede în asta

o dovadă în plus a faptului că este prost văzut” (afectat de excluderea, în 2006, a rubricii *Doar o vorbă să-ți mai spun*, G. Pruteanu a făcut infarct la doar 60 de ani).

Pe cât de luminoase sunt unele portrete, pe atât de caricaturale par altele, scrutate și la nivelul expresivității fizice. Sidi Pușcaș „se număra printre cei care, atunci când vorbesc despre cineva dezagreabil, strâmbă din gură, își încrețesc fruntea, în fine, nu știu cum să marcheze fiziologic ceea ce spun”. De departe, cel mai antipatic din *Arta compromisului* este Grigore Nicolaescu: „*cap micșorat*, cap de dușman tăiat și redus la dimensiunile unui pumn [...] cu buzele care-i ajunseseră o dungă pergamentoasă ca-ntregul obraz”; „Cu un fizic neutru, nedeboardând de masculinitate”, nu părea făcut „să rupă inima românului”. Probând străvechiul proverb *cine s-aseamănă se-adună*, „o pictoriță talentată, [...] cu mutră și cu mers de precupeață, rea-de-muscă, ilustrarea perfectă a amestecului între calități și țâțismul balcanic, se-nfipsea-n *staff*-ul lui, atrăgându-i și un sponsor căptușit de parale, personaj de-un cinism, de-o mitocănie și de-un tupeu fără egal în tot ce scosese la iveală perioada de după 1989”, portret schițat și în *Provizorat*, influentul și grobianul Serghei — „golan din Primăverii” — trimițând și prin nume la un alt ins, ușor de recunoscut în boema actuală. Nici portretul lui Petru Arcan nu este mai arătos, masivității fizice asociindu-i-se gesturi brutal-grosolane și un limbaj trivial, presărat cu obscenități.

Nu știm dacă persoane din viața politică de azi au citit aceste cărți (posibil să li se fi rezumat anumite secvențe), cert este că unele situații/gesturi par a fi copiate de pe-acolo. Spre exemplificare, bravada unei *originale* europarlamentare de a *vota*, în 2020, pe Zelea Codreanu, Ceaușescu, Vadim ș.a. nu e străină de adnotarea ANULAT pe toate buletinele, căci pe Sânziana Hangan n-a convins-o niciunul dintre *emanații*: „unii prea miroseau a PCR, alții prea erau palavragii și lipsiți de simțul realității”. De asemenea, un alt controversat politician contemporan, care și-a organizat căsătoria în stil tradițional, cu mii de participanți, veniți/*aduși* să-i admire pe mirii îmbrăcați (teatral și anacronic!) în costume populare, amintește ceremonialul interbelic evocat în *Provizoratul* Gabrielei Adameșteanu: nunta lui Zelea Codreanu, „grandioasă, în stil țărănesc”, cu zeci de mii de invitați.

Pe lângă faptul că se referă la aproximativ același interval de timp, ampla problematică abordată în aceste cărți beneficiază de o tehnică narativă aparent neelaborată, cu numeroase incursiuni în trecut, cu trimiteri la tipologia umană, la iubire, familie, dezrădăcinare, istorie și regim politic (interbelic, comunist, postcomunist), cu multe date reale, „puzderia personajelor” și complexitatea țesăturii firelor narativ-temporale creând impresia de păienjenis labirintic. Referitor la romanul Gabrielei Adameșteanu, Adriana Bittel concluzionează: „o construcție solidă, în care trecutul, prezentul și, prin mici breșe, viitorul unor personaje din România secolului XX consună cu ideea improvizației și provizoratului ca «marcă de țară»” (*Formula AS*, 30 august 2010). În ceea ce privește structura narativă a aceluiași opere, Bogdan Crețu făcea o altă analogie, de această dată între două dintre romanele autoarei: „compozițional, *Provizoratul* prelungește *Dimineața pierdută*. Aceeași buclă deschisă către trecutul care apasă sau chiar condamnă, aceeași etajare a destinului paralele, dar care se influențează reciproc, aceeași obsesie a genealogiilor problematice și a implicațiilor politice care dau în vileag nebunia unui veac capabil să aglomereze într-o singură viață de om atâtea experiențe divergente, imposibil de testat una după alta ori chiar simultan, în vremuri normale” (*Ziarul de duminică*, 2 martie 2011). Ca unui care-am trăit în această perioadă învolburată, subscriem fără nicio rezervă!

Vecina mea, Africa

Nicolae MELINESCU

Uraganul politic, economic, social și militar universal care răstoarnă lumea și macină ambițiile unor conducători diminutivi incapabili să-l domolească dovedește cât

de speculativ a fost apologetul globalismului, personaj încununat cu Premiul Nobel pentru economie în 2001. Scrutând adânc în viitorul umanității, pionierul globalizării cu orice preț, fondator al Comitetului pentru Gândire globală de la Universitatea Columbia, anunța profetic că ea, globalizarea va elimina decalajele și va aduce prosperitatea pentru toți datorită progreselor în comunicare, accelerării schimburilor intercontinentale și mai bune înțelegeri între națiuni, conform modelului concurenței monopoliste. „Adevărata dezbatere a zilelor noastre este provocată de găsirea unui echilibru corect între piață și guvern. Ambele sunt necesare. Fiecare o completează pe cealaltă. Balanța diferă de la o epocă la alta și de la un loc la altul.” (Joseph Stiglitz, *There is no invisible hand*, *The Guardian*, 20 Decembrie 2002).

Într-o asemenea împerechere exclusivistă nu mai încap și ceea ce Walter Lippmann numea „turma tembelă” (*bewildered herd*), adică mulțimea plătită de taxe și impozite care susține prin produse și prin consum guverne arogante. În loc să aducă nivelarea ascendentă a diverselor stadii ale nivelului de trai, proces considerat de vizionari drept reparația definitivă a relelor lumii, globalizarea a dus rapid pentru o durată imprezvizibilă extinderea incontrollabilă a unor fenomene destabilizatoare și distructive, i-a făcut pe bogați și mai bogați, iar pe săraci i-a lăsat să trudească în mizerie.

Recentele frământări din Africa de Sud au demonstrat, după propria-mi părere, expansiunea aversiunii față de imigranți și apetența pentru remigratie, și a lansat epoca protestelor fără frontiere. Evenimente sociale desfășurate pe durata lunii iunie și ajunse la un apogeu periculos pe data de 30 au atins puncte sensibile din structura socială în condițiile instabilității economice prelungite. Luna începutului de iarnă australă a înregistrat proteste de stradă, manifestații, campanii de amenințări și teroare, ce ar fi trebuit să culmineze în finalul lunii cu un mare marș anti-imigranți, mai ales ilegali, numit de presa locală Marșul 30. Grupuri de sud-africani (negri) au luat în propriile mâini situația refugiaților economici neînregistrați și s-au angajat în acțiuni unilaterale neautorizate de șantajare a străinilor ca să-i determine să se repatrieze. Statisticile oficiale apreciau că aproape două milioane cinci sute de mii de indivizi din Congo Kinshasa, Tanzania, Angola, Zambia, Malawi, Zimbabwe, Mozambic, Namibia și Botswana se află în mod ilegal pe teritoriul sudafrican.

Militanții au organizat mișcarea *March and March* (un fel de „Mărșăluiește neconținut”, într-o accepție liberă), au preluat strigătul de luptă xenofob și au pornit propria campanie de terorizare a străinilor înghesuiți în ghetouri industriale la marginea marilor orașe. Sfârșitul lui iunie a fost proclamat ultimatumul evacuării sub amenințarea intervenției unor grupuri cetățenești de „curățenie”. Într-o săptămână de campanie, peste zece mii de imigranți ilegali s-au refugiat prin parcuri de teamă să nu fie surprinși acasă și abuzată, amenințați sau chiar brutalizați. Hojane Mhone, originar din Malawi, zilier la un serviciu de ecarisaj, mărturisea speriat: „Au venit la mine la ușă și m-au întrebat când am de gând să plec acasă, că acolo nu puteam să mai stau. Mi-au furat frigiderul și aparatul de radio. Au pățit și alții ca mine, amenințați și jefuiți. De ce? Eu am venit aici ca să mă aflu în siguranță și să muncesc” (<https://www.telegraph.co.uk/global-health/terror-and-security/thousands-flee-south-africa-ahead-anti-foreigner-ultimatum/>).

Conservatorii și puriștii locali îi acuză pe imigranți că au sabotat prin prezența lor piața muncii și au provocat creșterea fără precedent a șomajului, care afectează o treime din forța de muncă tânără,

au provocat creșterea alarmantă a criminalității în marile orașe și au dus la deteriorarea serviciilor publice. Jacinta Ngobese-Zuma (nicio legătură de rudenie cu fostul președinte Jakob Zuma), vocea inițiativei xenofobe *March and March*, a lansat lozinca „Cetățeanul înainte de toate, responsabilitate asumată de toți”.

Consiliul pentru Cercetarea Științelor Umaniste de la Cape Town constata că publicul autohton negru (cel alb s-a mulțumit să se izoleze) a devenit considerabil mai ostil față de migrație în ultimii cinci ani. Revolte sociale pe tema autoexilaților economici au mai izbucnit în Africa de Sud, mai ales în perioade de instabilitate economică și de criză socială. În 2008, când numai din Zimbabwe migraseră ilegal peste patru milioane de oameni, îngroziiți de dezastrul economic al dictaturii Mugabe, au avut loc proteste violente, soldate cu șaiszeci și doi de morți la Johannesburg. Protestele violente din provincia Eastern Cape au scos în stradă mii de nemulțumiți care au blocat căi de acces cu anvelope în flăcări, au aruncat cu pietre și sticle incendiare în forțele de rodine. Participanți le-au cerut autorităților politice clare în domeniul imigrației și pentru reglementarea situației locuințelor, îmbunătățirea serviciilor sociale de alimentare cu apă, electricitate și acces la unități sanitare și de învățământ. Protestele au atins o amploare fără precedent în bazinul electoral cel mai productiv al Congresului Național African, partidul majorității aflat la guvernare de la prăbușirea apartheidului în 1994.

Nemulțumirea populației a fost un semnal de alarmă pentru guvern, care a fost confruntat cu o situație surprinzătoare după ani de zile în care a considerat că administrarea țării era o onoare care i se cuvenea de drept, după lupta îndelungată împotriva regimurilor rasiste ale albilor. Episoade similare s-au înregistrat în 2015 și în 2019. În 2022, oficialitățile din Johannesburg au primit rapoarte ale poliției care anunțau acțiuni de hărțuire a străinilor în cadrul unei operațiuni *Dudula* (evacuare forțată), precedate de o campanie de presă anti-imigranți lansată în ianuarie care încerca să mobilizeze cât mai mulți militanți. Centrul campaniei a fost stabilit în orașul dormitor Soweto, teatrul marii revolte anti-rasiale din 1976 în timpul căreia tinerii s-au luptat cu poliția. Aproximativ două sute de elevi și studenți au murit în timpul represiunii și peste o mie au fost răniți. Pe 12 și 13 februarie 2022, locuitori din Soweto au participat la un marș de alungare a străinilor pe care-i acuzau de creșterea criminalității, de activități imorale, de trafic de droguri și de prostituție. Poliția a pus capăt operațiunii *Dudula* după ciocniri violente cu manifestanții.

Jacinta Ngobese-Zuma își argumenta atitudinea discriminatorie: „Nu putem tolera ca Africa de Sud să devină un refugiu pentru toate statele africane eșuate. Fiecare guvern se îngrijește cu prioritate de soarta propriilor cetățeni. Și noi le cerem autorităților noastre să procedeze la fel.” (<https://www.theafricanreport.com/422561/jacinta-ngobese-zuma-the-face-of-south-africas-anti-immigrant-protestes/>) Trei sferturi dintre sudafricani consideră că prezența ilegală a unui număr în creștere de străini a provocat o agravare a criminalității în acest an. Cyril Mncwabe, oficial în Ministerul de Interne, a recunoscut că un număr tot mai mare de indivizi veniți din țările vecine nu au un statut legal și nu au documente de ședere sau de înregistrare. El consideră că cei numiți în bațjocură *makwere*, sau venetici jegoși, ar trebui sau să se repatrieze, eventual cu asistență din partea statului de origine, sau să facă eforturi de dobândire a unui statut legal. Președintele sudafrican Cyril Ramaphosa a încercat o reglementare a situației imigranților printr-o strategie în cinci puncte, care include consolidarea securității frontierelor, reafirmarea principiului constituțional al supremației legii, eliminarea corupției în sistemul de administrare a mișcărilor de populație și com-

baterea violenței. „Unii cetățeni străini care trăiesc în Africa de Sud se află aici legal. Ei muncesc, studiază, își fac o familie, investesc în economia noastră și au o contribuție pozitivă în societate. Și ei au dreptul să fie protejați de lege și de Constituția noastră. Dreptul la proteste și dreptul la libera exprimare nu-i permite însă nimănui să-i amenințe sau să-i intimideze pe alții, sau să comită acte de vandalism și violență.”

Ca și în Europa, și în Africa de Sud – locomotiva economică, financiară și politică a zonei sub-sahariene – forța de muncă de import răspunde unei cereri crescânde de lucrători în construcții, în industrie, în agricultură, și pentru muncile grele și prost plătite. Influxul fără precedent de imigranți ilegali, majoritatea necalificați, veniți din toată Africa săracă, dovedește fără echivoc că multe companii s-au orientat spre piața externă a forței ieftine de muncă, speculează starea economică și socială precară a nou-veniților în țara lor de origine, plătesc salarii mult mai mici decât pentru angajații locali și își maximizează veniturile. Reacția lucrătorilor sudafricani și a imigranților legali a căpătat în recenta campanie xenofobă *lunie 30* manifestări politice și, la fel ca în Europa, a alimentat atitudini exclusiviste cu trimiteri spre sintagme politice ignorate până la criza actuală. Mișcarea animată de cei ca Jacinta nu a apărut din entuziasmul segregacionist al acesteia, ci dintr-o tendință mai veche de schismă națională.

Cu două decenii în urmă, africanii au încercat să-i izoleze pe albi considerându-i răspunzători pentru suferințele îndurate de majoritate în timpul regimurilor rasiste. Marginalizarea membrilor clasei de mijloc a albilor a făcut ca peste patru sute de mii de familii din rândurile lor să ajungă să trăiască în ghetouri cu colibe din tablă ondulată în urma campaniilor de epurarea rasială orchestrate de noua majoritate africană. Odată puseul de ură consumat, le-a venit rândul refugiaților să fie considerați răspunzători pentru o stare de fapt de care nu erau direct vinovați. Protestele și ultimatumul marșului din 30 iunie, care amenințau să se transforme într-un război urban, a determinat guvernul să mobilizeze armata. Situația a rămas sub control și doar câteva incidente izolate au fost sancționate de către forțele locale de ordine. Rămâne adevărul tulburător pentru președinte și pentru regimul lui că protestul a plecat din publicul larg, nemulțumit de lipsa reacției autorităților, protest care a mobilizat mari comunități gata să rezolve situația după propria voință, cu sau fără respectarea legii, pentru că tensiunile s-au acumulat în timp. Venirea a tot mai mulți imigranți economici din statele vecine a fost un proces îndelungat cumulativ care a explodat când situația economică a atins cote îngrijorătoare de instabilitate și vulnerabilitate. „Mișcarea *lunie 30* a constatat că sudafricanii au obosit să rămână beneficiarii pasivi ai democrației. Cu un sentiment îndelung resimțit al responsabilității, ei s-au hotărât să se organizeze, gata să se opună sclaviei moderne și să intre în lupta de clasă, pentru că clasa conducătoare se zbate fără încetare să mențină status quo-ul.” (<https://www.facebook.com/photo?fbid=101629977229570368&set=pcb10162997728177037>)

Asemenea explicații cum este cea a conducătorilor regionali și provinciali ai Comitetului Național Executiv al Mișcării, difuzată cu zece zile înaintea ultimatumului de deportare forțată a ilegalilor, trimit spre un discurs marxist nostalgic și provin dintr-o societate dezbinată mai bine de două secole de ambiții rasiste, absolutiste și exclusiviste. Ele nu diversifică abordările sociale, ci doar pun la încercare flexibilitatea complexului de guvernare. Persistența divizării și a izolării unor grupuri defavorizate poate să ducă la poziționări rigide ale unor tabere tot mai antagonice. Marșul propus de Mișcarea 30 iunie s-a încheiat fără să ajungă la un scop sau o doctrină anume, dar spiritul nemulțumirii sociale a lăsat în urmă o permanență conflictuală.

Arta portretistică, spațiu al memoriei

Lilia DONICA

Iurie Brașoveanu este un artist plastic al cărui univers creator este construit pe o solidă dimensiune ideatică și simbolică. O primă observație asupra lucrărilor sale configurează percepția unui portretist preocupat de expresivitatea interioară a personajelor, unde portretul propriu-zis nu constituie finalitatea imaginii, ci punctul de convergență al unui sistem complex de semne, de simboluri și corespondențe vizuale, funcționând sinergetic pentru a conferi imaginii unitate expresivă, profunzime psihologică și coerență artistică.

De-a lungul carierei sale, Iurie Brașoveanu a fost distins cu Premiul pentru Artă al săptămânalului *Literatura și Arta*, Premiul Centenarul Marii Uniri, Premiul Marele Eminescu, precum și

cu prestigioasele Premii de Excelență Michelangelo Buonarroti pentru pictură și Dante Alighieri pentru poezie ș.a.

S-a născut la 7 noiembrie 1962, în satul Copăceni, Sângerei, și-a început formarea profesională la Școala Republicană de Arte Plastice „I.E. Repin” din Chișinău (1977–1981), continuându-și studiile la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Facultatea de Grafică și Pictură (1984–1989). Din anul 1981 a activat în calitate de profesor la Școala de Arte Plastice din orașul Sângerei. În prezent, se definește drept grafician, pictor-iconograf, poet, pedagog și jurnalist de vocație.

În proximitatea fiecărui chip din pânzele lui Iurie Brașoveanu gravitează un repertoriu simbolic recognoscibil: arbori, frunze, fluturi, biserici, instrumente muzicale, elemente abstracte etc. Aceste prezențe grafice nu sunt deloc întâmplătoare, ci construiesc un câmp semantic în care personajul este definit nu doar prin trăsăturile sale fizice, ci prin universul simbolic care-l definește. Liniile grafice nu sunt un simplu contur, sau linii de redare a volumului, ele sunt fluide, organice, sugerând continuitatea dintre reprezentarea fizionomică și vibrația afectivă a personajului. Totodată, autorul inserează și un alt format de linii verticale și orizontale ferme, care structurează arhitectura spațiului, conferind echilibru, stabilitate și monumentalitate. Complementar liniei, punctul își asumă un rol esențial în articularea limbajului grafic, contribuind la modularea suprafeței grafice, amplificând densitatea și vibrația plastică a lucrării în ansamblu. Acest vocabular pointilist nu urmărește efectele optice impresioniste,

Număr ilustrat cu lucrări de Iurie Brașoveanu (inclusiv icoanele)

ci construiește atmosfera, generează vibrația luminii, a clarobscurului, articulând cu subtilitate raporturile dintre lumină și umbră, conferind, astfel, o remarcabilă densitate expresivă: apropiindu-te de lucrare, suprafața se dezvăluie ca o țesătură densă de puncte, însă, privită de la distanță, se transformă într-o lumină difuză, aproape imaterială. Chipurile nu sunt izolate prin contururi rigide, ci sunt absorbite de spațiu prin acele elemente grafice menționate anterior, dizolvându-se în propriul context.

În lucrările sale se simte o sensibilitate aparte, o meticulozitate riguroasă care înobilează expresia artistică, unde emoția este construită prin dialogul rafinat dintre figură și spațiul simbolic. Personajul nu își afirmă identitatea prin sugestiva expresie fizionomică, ci prin universul de semne care îi organizează existența.

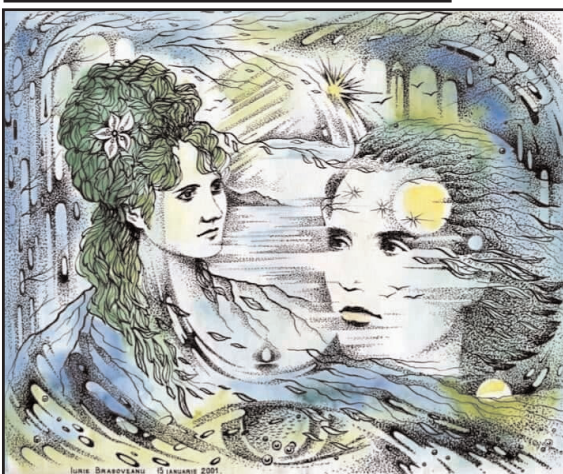
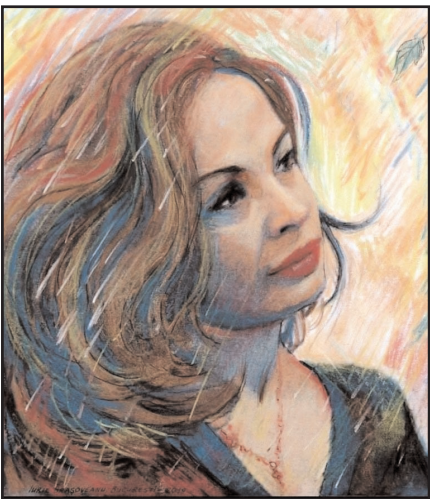
Dialogul dintre alb și negru poartă o dimensiune conceptuală, configurând un spațiu al tensiunilor/echilibrelor dintre vizibil și invizibil, dintre prezență și absență. Spațiul de alb nu reprezintă un gol compozițional, ci un spațiu activ, purtător de lumină și de sens, în timp ce negrul concentrează energia structurală a imaginii. În ansamblu, ia naștere acele valori tonale care conferă desenului profunzime, ritm, continuitate vizuală, menționate mai sus.

Originalitatea creației lui Iurie Brașoveanu nu rezidă exclusiv doar în rafinamentul tehnicii grafice sau în repertoriul simbolic pe care îl cultivă, ci în capacitatea de a transforma desenul într-o structură de gândire vizuală, unde linia nu descrie, ci interpretează, punctul nu modelează doar forma, ci construiește atmosfera, iar portretul în ansamblu concentrează experiența unei existențe. Creația Maestrului Brașoveanu se înscrie astfel printre acele demersuri artistice în care imaginea își păstrează autenticitatea și, în același timp, dobândește forța unei reflecții asupra omului și a locului acestuia în univers. Tocmai această capacitate de a

transforma imaginea într-un teritoriu al sensurilor conferă creației individualitate și relevanță în contextul graficii contemporane.

Portretele grafice ale artistului plastic Iurie Brașoveanu nu sunt doar chipuri, ci biografii spirituale cu semnificație metaforică profundă.

Evidențiem și naturalismul mitologic din creația autorului, fapt care îi permite lui Iurie Brașoveanu să fie considerat poetul-pictor afirmat discret, dar sigur, prin deosebitul lirism care ne vorbește și despre un deosebit scriitor.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Ioan-Aurel POP – București
- Alexandru MĂRCHIDAN – publicist, Pitești
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, București
- Ioan St. LAZĂR – etnolog și scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Mariana NICOLAE – prof. univ., Curtea de Argeș
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Ion ANDREIȚĂ – scriitor, București
- Dumitru GABURA – scriitor, Chișinău
- Nicolae MAREȘ – diplomat și scriitor, București
- Ioan Florin STANCIU – scriitor, Constanța
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Cristian SABĂU – ziarist, Pitești

- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Dan ANGHELESCU – scriitor, București
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploiești
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Pr. Nicolae MOGA – Râmnicu Vâlcea
- ÎPS Calinic ARGEȘEANUL – Curtea de Argeș
- Ștefan DUMITRESCU – scriitor, București
- Rodica BRETIN – scriitor, Brașov
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Maria IONICĂ – scriitor, Craiova
- Sabin GÎLCEAVĂ – publicist, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Lilia DONICA – critic de artă, Chișinău